

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIIGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden
Z.E. Luitenant-Generaal b.d.
M. R. H. Calmeyer
Z.E. Luitenant-Generaal b.d.
D. A. van Hilten
Generaal-Majoor b.d. J. J. de Wolf
Generaal-Majoor b.d.
E. R. d'Engelbronner

Bestuur

C. Knulst, MWO 4, Generaal-Majoor b.d., voorzitter
H. J. L. Janssen, Commodore Klu
C. E. baron van Asbeck
A. H. Lind, Kapitein ter Zee
W. Walthuis, Brigade-Generaal der Infanterie b.d., Redacteur, p.a. Hogere Krijgsschool, Frederikkazerne, van Alkemadelaan 774, 's-Gravenhage
M. J. Wolters, Luitenant-Kolonel der Mariniers
A. J. E. Poulissen, Kolonel Klu
C. 't Hart, Luitenant-Kolonel MA b.d., 2e secretaris-penningmeester, Nassaulaan 6, Zoetermeer, giro-rekening 7 88 28

MARS IN CATHEDRA

15 JAN
1978

36

**IN
DIT
NUMMER**

MINISTERIE VAN DEFENSIE

BIBLIOTHEEK

Mededelingen van het bestuur
Bijeenkomst te Apeldoorn, vrij-
dag 16 september 1977 1468

De Noord-Atlantische Verdrags
Organisatie 1977 - Een moment-
opname op een tweekop, voo-
dracht door F. A. van der
Post, generaal-majoor der ca-
valerie 1469

Discussie 1477

Geloofwaardigheid van de
NAVO onder invloed van het
Eurocommunisme, door B. A.
C. Droste, kapitein van de Ko-
ninklijke luchtmacht 1481

©

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Bijeenkomst te Apeldoorn

vrijdag 16 september 1977

De *voorzitter* betoont zich in zijn openingswoord bijzonder verheugd over de grote belangstelling en dankt de commandant van het Legerkorps voor de stimulans die deze daartoe heeft willen geven, alsmede voor het afstaan van de officiersmess van zijn staf aan de Koninklijke Vereniging voor het doen houden van haar vergadering. Hij scheidt vervolgens in het kort de deskundigheid van de in-

leider, die in zijn functie van Representative of the Supreme Allied Commander Europe bij uitstek de aangevozen persoon is om het boeiende, voor alle aanwezigen hoogst belangwekkende, onderwerp te presenteren en de discussie daarover te benutten voor het geven van aanvullende informatie. Daarna geeft hij het woord aan de inleider, generaal-majoor F. A. van der Post.

MEDEDELING

Maandelijks ontvangen de leden van de Vereniging de Militaire Spectator.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht het secretariaat, Nassaulaan 6, Zoetermeer, in voorkomend geval in te lichten.

De Noord Atlantische Verdrags Organisatie 1977

Een momentopname op een tweesprong

F. A. van der Post

generaal-majoor der cavalerie

Mijnheer de voorzitter van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, generaals, mijne heren,

Het is een prettig gevoel weer eens in de gelegenheid te zijn een thuiswedstrijd te spelen. Tevens ben ik u, generaal Knulst, bijzonder erkentelijk voor de vriendelijke woorden waarmee u mij heeft

geïntroduceerd. Een dergelijke inleiding doet heel wat prettiger aan dan het welkom dat mij enige tijd geleden, zij het minder formeel, te beurt viel. Ik was toen onderweg naar een bespreking in Nederland, in uniform, in mijn eigen auto, die een Belgisch kenteken heeft. Mij voortspoedende door de straten van een niet nader te noemen stad was mijn snelheid meer in overeenstemming met de 60 km grens die in België geldt dan met de 50 km limiet, hier te lande voorgeschreven. De gevolgen bleven niet uit. Plotseling verscheen er een jeep van de plaatselijke Hermandad langszij wiens vertegenwoordiger mij via het geopende portierraam en met de spreekwoordelijke Nederlandse charme toevoegde: „Het is hier 50 km, stomme Belg!”.

Mijne heren, ik hoop dat u nu niet denkt hier te zijn samengekomen voor het aanhoren van een aantal Belgenmoppen of hun tegenhangers. De bedoeling van deze anekdote was bij te dragen tot het verdrijven van de lethargie, die ons soms na de lunch en speciaal op vrijdagmiddag bekruipt.

De titel van mijn lezing voor hedenmiddag is kort en spreekt, meen ik, voor zich zelf. De inhoud is echter zo veelomvattend en complex dat ik mij moet beperken tot de meer algemeen politiek-militaire en organisatorische aangelegenheden. Ik ben echter gaarne bereid in de periode na de pauze in te gaan op specifieke militaire of Nederlandse onderwerpen.

Ten slotte nog een opmerking vooraf: mijn benadering van het onderwerp is in geen enkel opzicht representatief voor de visie van mijn directe militaire chef of van andere NAVO-autoriteiten, met uitzondering van het laatste citaat.

Wanneer men aan de hand van perspublicaties een oordeel zou moeten geven over de toekomst

Generaal-majoor F. A. van der Post werd geboren in Den Haag in 1923. Uit zijn gevarieerde carrière slechts een greep. Nadat hij als oorlogsvrijwilliger in 1945/46 een opleiding in Engeland volgde, was hij cursist aan de SRO en verbleef van eind 1947 tot begin 1950 in Indonesië. In de jaren 1950/53 was hij achtereenvolgens pc bij het Depot vechtwagens, het Reg. Huzaren Prins Alexander en het Reg. Huzaren van Sytzama. Vanaf maart 1955 was hij C Kaderschool bij het Depot Cavalerie, tot medio 1958. Na diverse detacheringen was hij cursist HKS van medio 1958 tot 1 juli 1960. Na twee stages bij HKGS en NTB volgde een periode als hoofd sectie G3 van TBO en op 1 juni 1964 werd hij leraar HKS, tot 1 aug. 1967. Inmiddels was hij bevorderd tot luitenant-kolonel. In de hierop volgende periode, tot medio oktober 1970, was hij hfd afd. A, Sie G4, lid werkgroep operatiën en inlichtingen, en plv. hoofd sie herstructurering HKKL, en plv. hoofd afd. plannen GS. Nadien was hij commandant 101 Tkbat, tot hij op 1 nov. 1971 werd benoemd tot hoofd afd. plannen GS Staf CGS/BLS, onder gelijktijdige bevordering tot kolonel. Op 1 mei 1973 werd hij, als tijdelijk brigadegeneraal, benoemd tot „SACEUR representative to the military committee at NATO” bij SHAPE, welke functie hij, sedert 1 maart 1974 als brigade-generaal en sedert 1 april 1976 als generaal-majoor, nog steeds vervult.

van de NAVO zou men geneigd kunnen zijn te verklaren: „Wordt ondanks overweldigend succes niet veel langer geprolongeerd”. Een dergelijke conclusie doet echter onrecht aan, en houdt onvoldoende rekening met, de geschiedenis van de laatste dertig jaar. Laat ons daarom de NAVO van vandaag gaan bezien uit een historisch perspectief, waardoor een meer gefundeerd en evenwichtig oordeel mogelijk is over de situatie van heden.

Hoe was de situatie op het moment dat de NAVO werd opgericht? Eén supermacht in militair en economisch opzicht, de Verenigde Staten, met een onbetwist nucleair monopolie. Een door de Tweede Wereldoorlog onbeschadigd continent waarin miljoenen militairen waren teruggekeerd van de grootste confrontatie met dood en vernietiging die de wereld ooit had gekend. Zij brachten de overtuiging mee dat hun interventie beslissend was geweest voor de goede afloop. Bovendien meenden zij dat, indien de Verenigde Staten in staat waren hun know how op politiek, militair, technisch en economisch gebied over te brengen op hun vroegere bondgenoten en vijanden, een wereldoorlog in de toekomst kon worden vermeden.

Hoe totaal verschillend was de toestand in het militair, economisch en ten dele zelfs geestelijk weerloze West-Europa, het gebied waar de grote veldslagen waren gevochten en waar vriend en vijand in bijna dezelfde mate hadden geleden en uitgeput waren. Een immense opbouwtaak op bijna ieder terrein van de samenleving moest worden aangepakt met weinig meer ter beschikking dan het geloof in het recht op vrede en veiligheid en de hoop op een betere toekomst. Het is niet verwonderlijk dat onder dergelijke omstandigheden de zelfbewuste Amerikaanse stijl van leiding geven en hulp verlenen maar al te graag haast zonder kritiek werd aanvaard.

Meer naar het oosten de Sovjet-Unie; aangeslagen maar toch als overwinnaar uit de strijd gekomen, beschikkende over een eigen reservoir van natuurlijke hulpbronnen om zich te herstellen en verder te ontwikkelen. Geen kernwapenmogendheid maar conventioneel-militair de sterkste op het Euraziatische continent met haar strijdkrachten nagenoeg op oorlogsterkte gehandhaafd, gesteund door een nagenoeg onbeschadigde wapenindustrie. Moskou was tevens het centrum van de communistische wereld, vanwaar de strijd om de verwezenlijking

van de marxistische ideologie werd geleid en voortgezet. Daarom geen teruggave van de onafhankelijkheid aan Estland, Letland en Litauen. De confiscatie van delen van Finland, Oost-Pruisen, Polen, Tsjecho-Slowakije en Roemenië bleef gehandhaafd. De communistische machtsovernames volgden elkaar op met angstwekkende regelmaat en volgens een centraal geredigeerd standaardpatroon. In 1947 Hongarije en Bulgarije, gevolgd door Polen en Roemenië. De dood van Jan Masaryk op 10 maart 1948 was de dramatische bevestiging dat ook in Tsjecho-Slowakije de macht in communistische handen was overgegaan. West-Europa reageerde door, althans gedeeltelijk, de gelederen te sluiten door het Verdrag van Brussel, waarbij de Benelux, Engeland en Frankrijk besloten onder meer een gezamenlijk verdedigingssysteem op te zetten. Een navrante bijzonderheid was daarbij dat dit samengaan eigenlijk was bedoeld om in de toekomst een hernieuwde Duitse agressie te voorkomen. Maar de inkt van de handtekeningen onder dit pact was nauwelijks droog of de Sovjet-Unie sloot de toegangswegen over land naar West-Berlijn af door middel van een blokkade die bijna een jaar zou duren en die door de Westerse mogendheden slechts kon worden tenietgedaan door de grootste en langdurigste luchtbrug uit de geschiedenis.

Deze gebeurtenis werkte als een katalysator voor een veel omvangrijkere Westerse aaneensluiting, die gestalte kreeg door de ondertekening van het Noord-Atlantische Verdrag op 4 april 1949 in Washington. Twaalf landen verplichtten zich onder behoud van hun soevereiniteit en binnen het charter van de Verenigde Naties:

- vrede en veiligheid te handhaven en stabiliteit en welzijn te bevorderen in het Noordatlantische gebied;
- in hun economische politiek onderlinge verschillen te elimineren en samenwerking te bevorderen.

Een brug was geslagen tussen de Verenigde Staten en Canada, via de pijlers IJsland en Engeland naar Noorwegen, Denemarken, de Benelux, Frankrijk, Italië en Portugal. In 1952 traden Griekenland en Turkije toe en in 1955 was door de akkoorden van Parijs de weg vrijgemaakt voor de toetreding van de Bondsrepubliek Duitsland. Thans, ruim 28 jaar later, zal iedereen moeten

toegeven dat nog nooit een bondgenootschap zo langdurig succesvol is geweest in het waarmaken en handhaven van de doelstellingen, waarvoor het was opgericht.

Uit het vooraf geschetste volgt, dat in de opbouwperiode van de alliantie voornamelijk het militaire element een rol speelde. Ik zou dit tijdperk, globaal omvattende de jaren '49 tot '56, de *eerste fase* van de NAVO-geschiedenis willen noemen. Daarin werd de basis gelegd voor het geïntegreerde verdedigings- en commandosysteem en de daarvoor nodige middelen. Tevens was het een tijd die uit een oogpunt van standaardisatie in organisatie, tactiek en bewapening (voornamelijk te danken aan het Amerikaanse hulpprogramma) gunstig afstak tegen de huidige toestand.

Een *tweede fase* begon in 1956 toen de NAVO-raad het rapport over de niet-militaire samenwerking aanvaardde. Dit rapport, van de drie wijze mannen, bevatte aanbevelingen om de Russische expansiedrift, die zich meer gevarieerd en mondiaal ging manifesteren, het hoofd te bieden. Politieke consultatie tussen de lidstaten kreeg daarvoor een nieuwe impuls. Het is thans een van de sterkste pijlers van het bondgenootschap.

De *derde fase* kan worden aangeduid als de periode van de ontspanning. Het startpunt daarvoor werd gevormd door de goedkeuring die de Noord-atlantische Raad in 1967 hechtte aan de aanbevelingen van het rapport over de toekomstige taken van het bondgenootschap, ook wel de Harmelstudie genoemd. De landen verplichtten zich, individueel en gezamenlijk een actief beleid te voeren om de spanning tussen Oost en West te verminderen. Voorbeelden daarvan zijn de Strategic Arms Limitation Talks tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie (SALT), de conferenties over vrede en veiligheid in Europa (CVSE), de onderhandelingen over wederzijdse, evenwichtige troepenvermindering (MBFR) in Wenen, alsook de wapenbeperkings- en ontwapeningsconferenties in Genève.

Een andere manier om de NAVO-geschiedenis te beschrijven zou kunnen zijn aan te geven door middel van welke strategie het handhaven van de vrede en veiligheid werd en wordt waargemaakt.

Aangevangen werd met de massale-vergeldingsconceptie door kernwapens waarbij aan de conventionele strijdkrachten slechts een schrikdraadrol was toebedeeld. Nucleaire afschrikking stond voorop. Maar ook de andere zijde kreeg de beschikking over atoomwapens waardoor het conventionele element aan waarde won, mede doordat het over eigen nucleaire middelen voor het gevecht ging beschikken. Deze factoren leidden in 1967 tot de conceptie van het aangepaste antwoord waarbij de onzekerheid voor de tegenpartij een wezenskenmerk is. De drie-eenheid van de strategische kernwapenmacht, de tactische kernwapens en de conventionele strijdkrachten is onverbreekbaar, zowel in de afschrikking als, indien deze mocht falen, in de verdediging. Het losmaken van een der drie elementen betekent het tenietdoen van de gehele conceptie.

Nu de term tactische kernwapens is gevallen lijkt het mij passend iets te zeggen over het onderwerp dat de laatste weken de gemoederen, vooral in de Bondsrepubliek en in ons land, heeft beziggehouden, namelijk de neutronenbom. Deze benaming is nietszeggend aangezien in elk nucleair proces neutronen een rol spelen. Militair-technisch is hier sprake van een gemoderniseerde atoomlading voor de Lanceraket en de zware artilleriegranaat. Deze lading veroorzaakt bij explosie een veel groter direct stralingseffect doch waarbij de schok- en hittegolffwerking en het radioactieve-neerslagpatroon aanzienlijk zijn gereduceerd ten opzichte van de thans beschikbare atoomkoppen voor deze wapens. Het zou dus beter zijn over een verhoogde-stralingskernwapen met verminderde bij-effecten te spreken. Uit de opbouw van de Sovjetrussische grondstrijdkrachten valt af te leiden dat hun offensieve optreden berust op massale gepantserde aanvallen, onmiddellijk gevolgd door 2e-echelons-eenheden. De uitwerking van het verhoogde-stralingskernwapen tegen tanks schijnt nu zo effectief te zijn dat, om een gelijkblijvend resultaat te behalen, met een tiende van het kaliber van het huidige kernwapen kan worden volstaan. Tevens bestaat er door de vermindering van de andere effecten een grotere flexibiliteit in de doelkeuze tijdens de planning voor een eventueel gebruik. Dit zijn twee belangrijke factoren die te zamen het bestaande afschrikings- en defensieve vermogen vergroten. Elk wapen immers, conventioneel

1

en nucleair, is een middel om de wil en het vermogen van de vijand tot het voeren van oorlog teniet te doen en vervult derhalve op beide terreinen een rol. Verder moet de ontwikkeling van dit verbeterde kernwapen worden bezien in het licht van de modernisering van de bestaande tactische kernwapens, een onderwerp dat zeker niet nieuw is en reeds verschillende malen op ministerieel niveau in de Nuclear Planning Group van de NAVO is besproken. Dit blijkt onder meer uit het perscommuniqué dat na de vergadering van deze groep in november 1976 is gepubliceerd. Een week geleden heeft de Amerikaanse president de NAVO-landen verzocht hun visie over dit nieuwe wapen kenbaar te maken ten einde deze zienswijzen mede in beschouwing te nemen bij de beslissing over het al dan niet in productie nemen van dit wapen. Eergisteren heeft de eerste consultatie in Brussel plaatsgevonden.

Alvorens nu mijn momentopname over de NAVO van nu aan u voor te leggen, wil ik, mede ter ondersteuning van uw geheugen, de voornaamste facetten van de organisatie zeer in het kort schetsen.

Het hoogste politieke orgaan, de Noordatlantische Raad, zetelt in Brussel in het NAVO-gebouw. In deze Raad, die wordt voorgezeten door de secretaris-generaal, zijn alle bondgenoten permanent vertegenwoordigd door een ambassadeur. In de praktijk komt dit lichaam eenmaal per week bijeen. Ten minste tweemaal per jaar wordt op ministerieel niveau vergaderd. De hoofden van de regeringen zijn als Raad tot nu toe driemaal bijeen geweest: in Parijs in 1957 (aanleiding de Hongaarse opstand), in Brussel in 1974 ter gelegenheid van het 25-jarige bestaan van de NAVO, en dit voorjaar in Londen. Elke ambassadeur beschikt over zijn eigen nationale ambasadestaf, de Raad als zodanig beschikt over een internationale staf. Na het uitreden van Frankrijk uit de geïntegreerde militaire organisatie in 1966 komt sindsdien de Raad voor het behandelen van specifiek militaire aangelegenheden zonder Franse deelneming als Defense Planning Committee (DPC) bijeen. Griekenland heeft na de Cypruscrisis zijn strijdkrachten teruggetrokken zodat ook dit land thans geen deel meer uitmaakt van het DPC. Als DPC komen de ministers van defensie tweemaal per jaar bijeen.

In hetzelfde NAVO-gebouw is tevens het hoogste militaire orgaan, het Military Committee (MC), gevestigd dat wordt voorgezeten door een voormalige Chef Defensiestaf. Daarin zijn 13 landen door een militaire functionaris permanent vertegenwoordigd. IJsland is niet aanwezig aangezien het geen strijdkrachten heeft, en de Chef van de Franse militaire missie woont slechts een deel van de vergaderingen van dit Committee bij. De frequentie van vergaderen is ongeveer gelijk aan die van de Raad, waarbij de Chefs van de Defensiestaven elkaar minimaal tweemaal in een jaar ontmoeten. Elke militaire vertegenwoordiger heeft een nationale staf ter beschikking; het MC als zodanig wordt door een internationale militaire staf bijgestaan.

De geïntegreerde militaire commandostructuur is verdeeld in de volgende drie gebiedscommando's.

Allied Command Europe (ACE), verantwoordelijk voor de verdediging van alle Europese NAVO-landen met uitzondering van het grondgebied van IJsland, Frankrijk, Portugal en het Verenigd Koninkrijk. Het hoofdkwartier van dit commando, Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE), is gevestigd bij Mons in België. De functie van Supreme Allied Commander Europe (SACEUR) is altijd in Amerikaanse handen geweest en wordt thans bekleed door generaal Haig.

Allied Command Atlantic (ACLANT), bestrijkt het zeegebied van de Noordpool tot de Kreeftskeerkring en van de Noordamerikaanse tot de Europese kust met uitzondering van het zuidelijke deel van de Noordzee en het Engelse Kanaal. Het hoofdkwartier is gevestigd in Norfolk (Virginia) en de Supreme Allied Commander Atlantic (SACLANT) is thans de Amerikaanse admiraal Kid.

Allied Command Channel (ACCHAN) omvat het zeegebied in het zuidelijk deel van de Noordzee en het Engelse Kanaal. Het hoofdkwartier is gevestigd in Northwood (Verenigd Koninkrijk) en de Commander in Chief Channel (CINCCHAN) is thans de Engelse admiraal Leach.

Deze drie hoogste NAVO-commandanten (SACEUR, SACLANT, CINCCHAN) zijn in Brussel vertegenwoordigd door liaisonofficieren.

Ik zal niet dieper ingaan op de onderverdeling

van deze commando's noch op de zeer talrijke deelorganisaties, commissies en organen die deel uitmaken van deze, zowel in de civiele als militaire sfeer, zeer complexe organisatie. Zij staan niet alleen in de officiële NAVO-publikaties veel beter omschreven dan ik u zou kunnen vertellen in de mij toegemeten tijd maar het zou ook geen wezenlijke bijdrage leveren tot mijn betoog.

Het is van veel meer belang ons thans te concentreren, tegen de achtergrond van de wordingsgeschiedenis en de globale organisatie, op de NAVO in de wereld van vandaag.

Hoe staat het nu met de dreiging? In 1949 duidelijk extern, militair, gericht op West-Europa en met behulp van het Amerikaanse nucleaire monopolie eenvoudig tegen te gaan. Maar, zoals te verwachten, de Sovjet-Unie kreeg in korte tijd ook de beschikking over kernwapens. Daarop volgde in 1962 de Cubacrisis, die in veler ogen de wereld op de rand van een vernietiging door atoomwapens bracht. Achteraf wint meer en meer de overtuiging veld dat het Kremlin nooit serieus een kernwapenuitwisseling heeft overwogen, gezien het numerieke en kwalitatieve overwicht van de Verenigde Staten op dat moment. Maar deze crisis is van groot belang door de lessen die door Moskou eruit zijn getrokken. Niet alleen werd tussen 1962 en 1970 de achterstand in strategisch nucleair vermogen zo goed als weggewerkt maar tevens werd een dusdanig dynamisch opbouw- en verbeteringsprogramma voor de rest van de jaren '70 ontwikkeld dat met vrij grote zekerheid kan worden gesteld dat, indien er geen SALT-I-akkoord was bereikt, er nu geen sprake zou zijn van een globaal strategisch nucleair evenwicht maar van een superieure Russische positie. Een tweede, en misschien nog belangrijkere les voor de Sovjet-Unie was dat het Cubaanse avontuur mede een mislukking was geworden door het onvermogen Russische conventionele, militaire machtsmiddelen tot gelding te brengen op dit eiland zo ver weg in het westelijke deel van de Atlantische Oceaan. Op grond van die lessen werd daarom begonnen met het vergroten van de strategische mobiliteit van alle drie krijgsmacht delen, welke actie heden ten dage onder meer tot uiting komt in de Russische maritieme ontplooiing op alle wereldzeeën. Doordat de Sovjet-Unie gedurende de laatste tien jaar het defensiebudget met een reële 3 tot 5% per jaar

verhoogde, was zij tevens in staat de sterkte van de strijdkrachten zowel qua mankracht te verhogen als qua bewapening te versterken en in kwalitatieve zin aanmerkelijk te verbeteren. Door deze kwaliteitsverbetering is de technologische voorsprong van het Westen belangrijk geslonken. Ik realiseer mij dat deze laatste zinnen stereotiep worden geacht voor een lezing van een NAVO-functionaris en daarom in sommige kringen als typerend voor professionele onheilsvoorspellers worden beschouwd. Ofschoon ik ervan overtuigd ben dat u deze mening niet deelt, prijs ik mij toch gelukkig dat mijn visie volledig wordt ondersteund door het jaarlijkse rapport van het International Institute for Strategic Studies dat enkele dagen geleden is verschenen. Deze rapporten, „The Military Balance” geheten, onderscheiden zich namelijk door een objectiviteit die soms zelfs wat overdreven voorzichtig aandoet. Ik zou daarom gaarne een gedeelte willen citeren uit het hoofdstuk „The theatre balance between NATO and the Warsaw Pact”:

There were 26 divisions in Eastern Europe in 1967; now there are 31, and they are larger in size (despite the increase of some 25 divisions on the Chinese front in the same period). The numerical pattern over the years so far has been a gradual shift in favour of the East, with NATO relying on offsetting this by a qualitative superiority in its weapons that is now being eroded as new Soviet equipment is introduced. While NATO has been modernizing its forces the Warsaw Pact has been modernizing faster and expanding as well. In some areas (for example SAM, certain armoured vehicles and artillery) Soviet weapons are now superior, while in other fields (such as tactical aircraft) the gap in quality is being closed. The advent of new weapons systems, particularly precision-guided munitions and new anti-tank and air-defence missiles, may again cut into the Warsaw Pact's advantage in tank and aircraft numbers, but in general the pattern is one of a military balance moving steadily against the West.

Tot zover een van de conclusies van dit zeer lezenswaardige rapport, waaraan ik weinig heb toe te voegen.

De groei van de strategische mobiliteit van de Sovjet-Unie heeft mede tot gevolg dat de eertijds continentale militaire dreiging meer en meer mondiaal wordt hetgeen indirect een bedreiging voor de NAVO wordt. Ik denk hier aan onze aanvoer-

lijnen voor olie en andere grondstoffen voor onze industrie. Het is opvallend dat tegelijkertijd andere ontwikkelingen plaatsvinden die, hoewel niet in militaire zin, deze bedreiging zouden kunnen verergeren. Ik wil als voorbeeld noemen de bijna explosieve groei van de Russische handelsvloot die door een zeer gunstige concurrentiepositie het leven voor de Westerse handelsvloeten steeds moeilijker maakt.

Een factor die onze visie op de dreiging van buitenaf vertroebelt is het dilemma waarin het streven naar ontspanning ons plaatst. Voor sommigen betekent ontspanning een wapen om kracht bij te zetten aan het verminderen van de defensie-inspanning. Maar om werkelijke ontspanning te bereiken zijn onderhandelingen nodig die alleen kans van slagen hebben als zij uit een dusdanige positie worden gevoerd dat het ook in het belang van de tegenpartij is deel te nemen en als deze tegenpartij daarbij inziet dat op geen andere wijze haar belang beter kan worden gediend. Met andere woorden: een noodzakelijke voorwaarde om tot ontspanning te geraken is dat ons defensieve vermogen voldoende sterk blijft en dat de NAVO-landen hun eenheid tijdens de onderhandelingen weten te bewaren. Ik geloof dat een van de redenen waarom in de MBFR-onderhandelingen in Wenen na vier jaar moeizaam pogen nog geen enkel uitzicht op enige overeenstemming bestaat, hierin is gelegen dat in deze periode de Westerse defensie aan kracht heeft ingeboet en daarom het Oostblok enerzijds niet ervan overtuigd is dat het Westen geen verdere concessies zal doen en anderzijds hoopt dat zijn opvattingen over MBFR op een andere wijze kunnen worden verwezenlijkt.

Als laatste opmerking over de dreiging van buitenaf zou ik het gevaar willen noemen dat wordt veroorzaakt door conflicten buiten de alliantie. De gespannen situatie in het Midden-Oosten en de turbulente toestand in sommige delen van Afrika zijn voorbeelden daarvan. De NAVO kan zelfs ongewild in deze conflicten worden betrokken, hetgeen de gebeurtenissen in een bepaalde fase van de Jom-Kippoeroorlog hebben aange-toond.

Maar er zijn andere, misschien nog zorgwekkender ontwikkelingen die wij voor een volledig beeld mede in beschouwing moeten nemen. Allereerst

dient dan de „crisis” — tussen aanhalingstekens — te worden genoemd die alle NAVO-landen tegelijkertijd doormaken, zij het in verschillende mate van hevigheid. Een crisis wier complexiteit al blijkt uit de verschillende benamingen die eraan worden gegeven en de vele facetten die een rol erin spelen. Maar welke benaming ook wordt gebezigd, welke oorzaken ertoe hebben geleid en welke maatschappelijke factoren mede een cumulatieve invloed erop hebben is van minder belang dan het onbetwistbare feit dat de regeringen worden geconfronteerd met zeer grote interne problemen, die noodzakelijkerwijs niet alleen het externe veiligheidsaspect in een lagere prioriteit plaatsen maar ook de druk op de defensiebegrotingen onevenredig verhogen. Een druk, die van nature altijd bestaat in een periode van schijnbare veiligheid. Daarbij komt dat de regeringen in tal van Westerse landen berusten op kleine of zelfs minimale meerderheden, waardoor de geneigdheid zich als lid van een dergelijke regering in te zetten voor het handhaven, om maar niet spreken van het verhogen, van de defensiebudgets op zijn minst gezegd niet al te groot is.

Toch meen ik dat het onjuist of zelfs onbillijk zou zijn te veronderstellen dat het merendeel van de Westerse politici zich het gevaar van deze situatie niet realiseert of niet wil realiseren. Ik geloof dat mede door de voorlichting die dit jaar door het bondgenootschap aan de hoogste regeringsfunctionarissen is gegeven, er wel degelijk begrip en bezorgdheid bestaan maar dat men tot nu toe niet de politieke moed heeft kunnen opbrengen deze gevoelens ook in daden om te zetten. In deze rest ons persoonlijk slechts een voortdurend uitdragen van onze persoonlijke opvattingen en de hoop op een keer ten goede voordat het te laat is.

Ik meen dat het in deze meer algemene beschouwing over de toestand in de NAVO-landen gewenst is onze aandacht voor enkele ogenblikken meer speciaal te richten op de Verenigde Staten, wier positie in de alliantie zo fundamenteel is veranderd. Niet langer de bondgenoot met het vermogen elke dreiging in de kiem te smoren, en sinds kort gedwongen Europa economisch als concurrent te aanvaarden, zo niet te bestrijden. Meer en meer worden de Amerikaanse visie en het daaraan gerelateerde optreden door de mondig geworden bondgenoten kritisch bezien en beoordeeld. Deze veranderingen, psychologisch me-

de beïnvloed door het trauma na Vietnam, en de interne moeilijkheden tot op het hoogste regeringsniveau hebben geleid tot een hernieuwde opleving van het isolationisme. Een van de gevolgen daarvan is, dat ook van Amerikaanse zijde de militaire inspanningen van de andere bondgenoten scherp worden bekeken en gebruikt als graadmeter voor het bepalen van de gewenste omvang van de Amerikaanse bijdrage aan de verdediging van West-Europa.

Tevens zou ik u de blik even willen doen richten op de zuidoostflank van de NAVO, waar sinds 1974 een toestand is ontstaan die van dag tot dag gevaarlijker wordt voor de cohesie van de alliantie in dat gebied. Niet alleen heeft Griekenlands uitreden uit de militaire-commandostructuur een negatieve invloed op het militaire afweervermogen in de regio, maar ook dragen de voortdurende geschillen tussen Turkije en Griekenland over de status van Cyprus en de Aegeïsche Zee bij tot een onstabiele situatie en emotionele spanningen tussen twee geallieerden. Daarbij komt dat het uitblijven van de Amerikaanse steun aan Turkije niet alleen ernstige gevolgen heeft voor de paraatheid en de geoeffendheid van de Turkse strijdkrachten maar het ook voor de leiding in Ankara bijzonder moeilijk maakt de geschilpunten met Griekenland wat plooibaarder en meer met de noodzakelijke objectiviteit te behandelen. Ik acht het noodzakelijk dit punt te memoreren omdat voor de eerste keer in de geschiedenis, afgezien van de Kabeljauwoorlog tussen Engeland en IJsland, het bondgenootschap werkelijk van binnenuit wordt bedreigd.

Ten slotte zou ik deze momentopname willen afsluiten met een opmerking van geheel andere aard. In elke organisatie die onder druk komt, gaan stemmen op door drastische veranderingen en reorganisaties tot verbeteringen te komen. Meestal ontstaan deze initiatieven binnen de betrokken organisatie. Bij een „multinationale” organisatie als de NAVO, waarin zoveel nationale belangen een rol spelen en waar voor het beslissingsproces eenstemmigheid van alle partners is vereist, komen deze initiatieven meestal uit de naties, waarbij het soms moeilijk is te onderscheiden of het gaat om een eerlijke poging tot verbetering of dat andere interessen het hoofdmotief vormen of mede een rol hebben gespeeld. Daarbij

komt dat, wanneer het gaat om problemen op defensiegebied, de hoofdoorzaak meestal ligt in het tekort aan financiële middelen; maar meestal laten de voorstellen tot verbetering dit punt buiten beschouwing. Men zoekt zijn heil in andere oplossingen die het werkelijke knelpunt niet ontlossen en daarom meestal alleen frustratie en irritatie tot resultaat hebben. Tevens, en dit is misschien nog gevaarlijker, wordt de publieke opinie verkeerd voorgelicht waardoor aan de NAVO als zodanig verwijten worden gericht die in werkelijkheid behoren te worden gemaakt aan de eigen nationale huishouding.

Alles samen genomen kan de balans moeilijk anders luiden dan dat het tij zich tegen de NAVO keert en dat de alliantie niet in staat is geweest dat te voorkomen of tegenmaatregelen te treffen.

Onder deze omstandigheden kwam de Raad in januari 1977 bijeen om, reeds een week na de ambtsaanvaarding van president Carter, diens persoonlijke boodschap aan de bondgenoten aan te horen. Deze bevatte een oproep de gelederen te sluiten om gezamenlijk de moeilijkheden de baas te worden, een aankondiging voor voorstellen daartoe in de naaste toekomst en een garantie dat de Amerikaanse NAVO-bijdrage zou worden gehandhaafd en zelfs zou worden verbeterd indien de andere bondgenoten dat ook zouden doen.

Vrij kort daarna volgde een uitnodiging aan alle regeringshoofden in mei in Londen een Raadsvergadering bij te wonen. In deze bijeenkomst legde de Amerikaanse president een voorstel op tafel om op korte termijn tot een aantal verbeteringen van urgente aard te komen. Tevens stelde hij voor een NAVO-defensieprogramma voor de lange termijn te ontwikkelen, waardoor de nationale inspanningen in de jaren '80 zouden kunnen worden gecoördineerd, met name met het oog op de gezamenlijke ontwikkeling, produktie en aanschaf van gestandaardiseerd materieel. De regeringshoofden stemden in met deze voorstellen en droegen de ministers van defensie op, die nader uit te werken tijdens hun halfjaarlijkse vergadering.

In deze meeting, die enkele weken later plaatsvond, werden voor wat betreft de korte termijn aan de militaire NAVO-autoriteiten nadere richtlijnen gegeven voor het opstellen van verbeteringsvoorstellen op drie gebieden:

- paraatheid en versterkingen;
- geleide antitankwapens;
- oorlogsvoorraden voor munitie.

In een zeer korte tijdbestek werden de plannen in overleg met de nationale militaire autoriteiten uitgewerkt en aan de hoofdsteden aangeboden ter bestudering. Het is de bedoeling dat zij eind december 1977 door de ministers in de DPC-vergadering worden goedgekeurd en voor het einde van 1978 zullen zijn gerealiseerd of in uitvoering genomen.

De eerste categorie van maatregelen heeft zowel betrekking op het verbeteren van de paraatheid der aanwezige troepen en het opvoeren van de beschikbaarheid en training van mobilisabele eenheden als op het versnellen van de aanvoer van overzeese versterkingen en het verbeteren van de opvang- en doorvoercapaciteit daarvoor op het vasteland van Europa.

Het zal velen van u niet onbekend zijn dat onder dit hoofd onder meer aan Nederland is voorgesteld maatregelen te treffen om de reactietijd van het legerkorps te verbeteren en daarbij de mogelijkheid te bezien, indien dat lonend is, een tweede brigade in de Bondsrepubliek te legeren wanneer accommodatie en voldoende financiële middelen beschikbaar komen.

De maatregelen op het gebied van geleide antitankwapens beogen het bestand aan raketten te verhogen en houden tevens voorstellen in voor de aankoop van nieuwe wapens en afstandsmeters voor deze wapens.

In de derde categorie bevinden zich onder meer voorstellen voor de verhoging van de voorraden lucht-lucht en lucht-grond geleide raketten en voor het opvoeren van de oorlogsvoorraden munitie voor conventionele artillerie en mortieren.

Het is te vroeg nu reeds over de haalbaarheid van deze voorstellen een voorspelling te wagen; maar ik geloof te mogen zeggen dat een voorzichtig optimisme gerechtvaardigd is.

Tevens besloten de ministers tijdens deze DPC-vergadering dat het lange-termijndefensieprogramma zou worden opgebouwd uit tien deelprogramma's die erop gericht moeten zijn de ernstigste tekortkomingen in de eerstkomende tien jaar op te heffen. Task forces zijn ingesteld om deze deelprogramma's uit te werken. Zij omvatten de volgende onderwerpen:

- paraatheid;
- versterkingen;
- reserves en mobilisatie;
- maritieme aangelegenheden;
- luchtverdediging;
- verbindingen en commandovoering;
- elektronische oorlogvoering;
- rationalisatie;
- logistiek;
- tactische kernwapens.

Het is de bedoeling dat deze subprogramma's, samengevoegd tot een lange-termijndefensieprogramma, waarin tevens de prioriteiten en de financiële consequenties zijn aangegeven, in het komende voorjaar zullen worden aangeboden aan de ministers van defensie, waarna zij zullen worden besproken tijdens een vergadering van regeringshoofden in Washington die voorlopig is gepland voor eind mei of begin juni.

Het is duidelijk dat binnen een zeer korte tijd een ontzaglijke hoeveelheid werk zal moeten worden verricht. Hoewel de snelheid, waarmee overeenstemming over de aanpak werd bereikt, en de eerste activiteit van de task forces veelbelovend zijn, staan wij nog slechts aan het begin van een lange en ongetwijfeld moeilijke weg. Nog nooit heeft de NAVO geprobeerd zover in de toekomst te kijken, noch is men tot nu toe in staat geweest defensieproblemen voor de toekomst in onderling verband te bezien. Het is een volkomen nieuwe aanpak. Aangenomen dat het merendeel van het programma in 1978 zou worden goedgekeurd, dan nog zal veel werk moeten worden verricht ter voorbereiding van de uitvoering en tijdens de realisatie zelf. Indien het lange-termijndefensieprogramma succesvol blijkt te zijn, zou dat een geweldige ommekeer in de verhouding tussen de nationale en internationale defensieplanning kunnen teweegbrengen, namelijk in die zin dat internationale planning bepalend zou worden voor nationale activiteiten. Vele problemen op het gebied van ontwikkeling, produktie, invoering, financiering, standaardisatie en rationalisatie zouden daardoor in belangrijke mate kunnen worden opgelost.

Misschien dat degenen, die niet dagelijks getuige zijn van het enthousiasme waarmee tientallen internationaal dienende militairen en burgers, geholpen door vele experts uit de hoofdsteden, zich aan deze nieuwe opdracht wijden, niet helemaal

of helemaal niet met mijn toekomstverwachtingen kunnen instemmen. Zij kunnen mij echter niet de overtuiging ontnemen dat een unieke gelegenheid zich voordoet om uit de impasse te geraken, mede omdat, zoals het verleden heeft bewezen, gezamenlijk internationaal optreden nationale autoriteiten kan helpen binnenlandse visies en standpunten om te buigen.

De beslissingen, eind 1977 over de korte-termijnvoorstellen en speciaal gedurende 1978 over het lange-termijnplan, zullen in grote mate onze veiligheid in de jaren '80 bepalen.

Mijne heren, een lezing over de Noord Atlantische Verdrags Organisatie mag en kan niet worden afgesloten zonder hen te vermelden die in vreedstijd in de letterlijke zin van het woord metterdaad bijdragen aan de afschrikking en die, als deze zou falen, als eersten in de frontlijn zullen

staan: namelijk de militairen van de paraat aanwezige onderdelen. Ik meen, dat ik dit hedenmiddag op deze plaats en in dit gezelschap het beste zou kunnen doen door niet mijn eigen visie te geven maar te herhalen wat SACEUR mij onlangs zei na een bezoek aan eenheden van het legerkorps in Duitsland:

During my period as SACEUR I have seen a lot of the Dutch forces. Your soldiers have their heart in the right place. Their long hair does not worry me too much and is something that will disappear in the near future. Your officers and NCO's are very fine men, who are experts in their jobs, very enthusiastic, very efficient. They know why they are there, well motivated and are able in spite of the short conscription time to inspire the soldiers and to teach them what they ought to know to perform their task.

Hiermee besluit ik deze voordracht; ik dank u voor uw aandacht.

Discussie

Lgen Gijshers richt enkele waardevolle woorden tot het bestuur van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, welks activiteiten hij gaarne onder de aandacht van de aanwezigen wil brengen omdat hij het stimuleren van de studiezin in de eigen vakdiscipline en het aanmoedigen van het lezen van de vakliteratuur bijzonder toejuicht. Hij uit zijn bezorgdheid over de fabelachtige prijzen die momenteel moeten worden neergeteld voor het zo noodzakelijke materieel en vraagt zich in dat verband af of het mogelijk zal zijn de nationaal-economische belangen te doorbreken en toch te komen tot standaardisatie op materieelgebied.

Genm Van der Post. Waarschijnlijk zouden wij aan dit onderwerp wel een heel weekende kunnen besteden, zonder nochtans tot een pasklare oplossing te komen. Wanneer wij, als militairen, praten over standaardisatie zijn wij maar al te gemakkelijk geneigd een beschuldigende vinger uit te steken naar regerin-

gen, industrieën en andere instanties buiten de militaire organisatie. Maar ik ben van mening dat wij al heel wat zouden kunnen doen om de standaardisatie binnen bereik te brengen, als wij zelf als hoofdthema bovenaan elke lijst met eisen zouden vermelden „moet gesatandaardiseerd zijn.” In onze bewapening hebben wij nu bijvoorbeeld een tank die in vele NAVO-landen voorkomt; maar toch zou ik niet graag een Duitse schutter willen inzetten in een Nederlandse of Belgische Leopard: hij zou er niets van terecht brengen. Het zal misschien niet vaak voorkomen dat een schutter wordt geleend van een andere natie, maar ook op technisch gebied heeft men te maken met de consequenties van de aangebrachte verschillen: de verschillende apparatuur, die door de betrokken landen is gekocht voor de vuurleiding van de Leopard, is veel duurder dan wanneer de onderscheidene landen dezelfde apparatuur hadden kunnen aanschaffen. En zo zijn er nog meer voorbeelden, die allemaal op de een of andere manier mijn

stelling ondersteunen dat het nodig is ten behoeve van de technici in ons eisenpakket op te nemen dat de uitrusting behoort te voldoen aan de tactisch-militaire eis van standaardisatie.

Over het vraagstuk van de standaardisatie zelf moet mij nog van het hart dat, zolang er nog geen Verenigde Staten van Europa zijn, wij slechts aan de buitenrand van het probleem kunnen knabbelen. Immers, wanneer er zou worden gestreefd naar honderd procent standaardisatie is de realisatie daarvan slechts mogelijk in het kader van een geleide-economiepolitiek waarbij de landen onderling kunnen overeenkomen hoe hun respectieve industrieën en hun belangen het beste kunnen worden gediend. Nu is het ook weer niet nodig dat wij daarover een al te negatief oordeel vellen want er is in Europa toch ook al veel bereikt, met name door de gemeenschappelijke markt waarvan ieder de ontwikkelingen heeft kunnen zien; ook op het gebied van de

71

bewapening zal het die richting uit moeten. Een hinderlijke omstandigheid is evenwel dat de industrieën het niet nodig oordelen de militairen, ook al zijn zij van het eigen land, in kennis te stellen van de projecten waarvan de fabricage wordt overwogen of voorbereid. Gewoonlijk hoort de militair er pas van als er al een verkoopbaar produkt is. Behalve dat probleem kent de standaardisatie er nog een, namelijk het eenrichtingsverkeer dat tot dusverre kenmerkend was, waarbij de Amerikaanse produkten wél bij ons binnen kwamen, maar omgekeerd niet. Daarin is nu enige verandering gekomen, en binnen de NAVO bestudeert momenteel een Amerikaanse commissie de mogelijkheden voor een verruiming van het tweerichtingsverkeer. Naar verwachting zal dat ook leiden tot een verbeterde communicatie met de Amerikanen en, mede als gevolg daarvan, tot meer mogelijkheden tot het verwezenlijken van standaardisatie.

De consequenties van standaardisatie zullen ook kunnen zijn dat bepaalde industrieën in enig land zullen moeten worden afgestoten. Dat is in deze tijd een allesbehalve eenvoudig probleem, want geen enkel land voelt veel voor het accepteren van meer werkloosheid en het veelevoudigen van zijn financiële moeilijkheden. Naar mijn mening kan de beste oplossing alleen maar worden bereikt met behulp van dwang. Die dwang is er, op financieel gebied. Nog nooit hebben wij onder zo sterke financiële druk gestaan die ons in een bepaalde richting dringt. Maar anderzijds moet die dwang ook inhouden dat de politieke leiding overtuigd is van de noodzaak, een bepaald bedrag aan defensie te spenderen. Want als die overtuiging, die politieke wil, er niet is, verdwijnt de dwang en worden wij alleen maar geconfronteerd met minder en slechter materieel.

Kol Van Aartsen. Het actiegebied waarin de NAVO eventueel denkt op te treden is beperkt, maar de dreiging voor de Westelijke landen neemt ook buiten dat gebied sterk toe. Hoe groot schat de inleider de kansen op een vergroting van het NAVO-operatiegebied met het doel dat aan

te passen aan de reeds nu bestaande dreiging?

Gemm Van der Post. Het NAVO-gebied van verantwoordelijkheid, waarbinnen ook NAVO-acties kunnen worden beraamd en uitgevoerd, strekt zich in algemene zin uit van de Noordpool tot de Kreeftskeerkring en van de Amerikaanse Westkust tot en met de Oostgrens van de Europese NAVO-lidstaten. Dat houdt niet in dat er over gebieden daarbuiten niet zou mogen worden gesproken, maar acties worden daar voorshands niet voorzien. Bijgevolg worden wij meer en meer geconfronteerd met externe dreigingen die formeel niet in de eigen plannen mogen worden ingepast en waar in vredetijd generlei vlagvertoon is geoorloofd dat die dreigingen zou kunnen doen verminderen. Toch gebeurt er wel iets. In de eerste plaats wordt regelmatig geoefend samen met een aantal niet-NAVO-marines, waarmee over en weer ook procedures worden uitgewisseld om zo nodig in een onverhoopte oorlog beter te kunnen samenwerken. In de tweede plaats bestaat er sinds kort in Londen een speciaal orgaan dat in vredetijd de manoeuvres en vlootbezoeken van de NAVO-landen coördineert met het oogmerk een zekere bijsturing mogelijk te maken van vlootactiviteiten naar plaatsen waar op een bepaald moment de maritieme presentie van de NAVO gewenst zou zijn. Voor oorlogstijd zijn er voor niet-NAVO-gebieden evenwel geen specifieke plannen, en evenmin zijn er bijzondere voorbereidingen getroffen. Ik acht dat ook niet goed mogelijk, vooreerst omdat er in de NAVO ten minste één land is dat zal weigeren over deze problemen te spreken, en misschien zijn er nog wel meer; aangezien in de NAVO eenstemmigheid vereist is, zelfs over de te bespreken agenda, komt zo'n probleem niet eens aan de orde. Bovendien is de NAVO op het ogenblik ook in de geest nog niet toe aan planning buiten het eigen verantwoordelijkheidsgebied, ook al omdat de externe dreigingen waarom het hier gaat eerst een zestal jaren geleden voor het eerst werden onderkend. Van vooral Amerikaanse en ook van Britse zijde wordt wel erop aangedrongen daaraan meer

aandacht te besteden, maar het laat zich niet voorspellen of de naaste toekomst ontwikkelingen in die richting zal te zien geven. Zo houden recente stappen van de VS, gericht op het versterken van de economische betrekkingen met de „buitengebieden“, zeer wel hebben kunnen leiden tot nauwere banden ook in de defensiesector, ware het niet dat andere NAVO-leden roet in het eten hadden gegooid. Voorshands is er dan ook weinig uitzicht op.

Sgt Schipper Haas. Heeft ter OCOSD kennis genomen van de opvattingen van de Belgische generaal Close, en is benieuwd te horen welke waarde de inleider aan diens uitlatingen hecht.

Gemm Van der Post. Het lijkt mij goed de situatie te schetsen zoals die werkelijk was toen het boek tot stand kwam; een achtergrond die maar al te vaak uit het oog wordt verloren. Generaal Close was een van de syndicaatsleiders in het NATO Defence College in Rome. Daar kreeg hij de gelegenheid te promoveren op een door hem geschreven proefschrift dat handelde over een bepaalde, veronderstelde militaire situatie binnen de NAVO. Nadien is dat proefschrift, mede om commerciële belangen — hetzij van de auteur, hetzij van anderen — als boek verschenen. Van dat boek nu hebben de meeste mensen alleen de titel gelezen: „Europa weerloos? Staan de Russen na 48 uren aan de Rijn?“, waarbij dan de gestelde vragen gemakshalve maar meteen bevestigend beantwoord werden geacht; misschien heeft een enkeling nog de interessantste hoofdstukken doorgebladerd en daaruit begrepen dat werd betoogd dat onze defensie niets waard is. Maar om een juist beeld van het boek te krijgen is het goed, te beginnen met het voorwoord van de vroegere Belgische ministers, nu vice-voorzitter van de Commissie van de Europese Gemeenschappen, Henri Simonet, die duidelijk maakt dat dit boek slechts één enkele situatie bespreekt uit een hele reeks die zich voor de NAVO zou kunnen voordoen. Wie Close's boek ook werkelijk leest, zal gemakkelijk vaststellen dat hij inderdaad een extreme situatie schilderde

waarbij de extremiteiten op elkaar zijn gestapeld om uiteindelijk te resulteren in een zodanig geheel dat inderdaad — gegeven al die uitzonderlijke omstandigheden — een eventuele aanvaller binnen 48 uren aan de Rijn zou komen te staan. Maar nogmaals, het is niet de bedoeling van het proefschrift geweest die geconstrueerde samenloop van de nadeligste factoren te presenteren als de normale situatie! Ervan uitgaande dat de NAVO-inlichtingendiensten, voor het uitzonderlijke geval dat het Warschau-Pact alles anders zou doen dan wij tot nu toe hebben aangenomen, aangeven dat de NAVO dan toch nog mag rekenen op een waarschuwingstijd van ten minste 48 uur doch dat normaal mag worden uitgegaan van een waarschuwingstijd tussen 8 en 14 dagen, dan zult u het wel met mij eens willen zijn dat Close's aanname betreffende het op een mooie zomernacht ineens en onverhoeds overschrijden van onze grenzen wel érg ver gaat. Daarbij acht ik het betreuenswaard dat het boek op deze wijze in de publiciteit is gekomen. Immers, men moet zich afvragen hoe iemand zijn verantwoordelijkheden als commandant kan blijven dragen als aan zijn geschriften een dergelijke interpretatie wordt gegeven zonder dat hij zelf daartegen uitdrukkelijk stelling neemt en ten minste bekend maakt dat het niet zijn bedoeling is geweest een dergelijke strekking erin te leggen.

Kol Annevelink is verrast dat de inleider de waarschuwingstijd van 48 uren als uitzonderlijk, en verscheidene dagen als normaal beschouwt. Waarom zijn dan toch zo vele voorbereidingen voor oorlogstijd geënt op dat extreme getal 48?

Genm Van der Post. Klaarblijkelijk heb ik mij niet duidelijk uitgedrukt. Ik heb niet willen zeggen dat de waarschuwingstijd van 48 uur moet worden gezien in relatie met het meest extreme geval, ik bedoelde te zeggen dat de NAVO aanneemt dat er te allen tijde een waarschuwingstijd zal zijn van minimaal 48 uur. Men zou dat kunnen uitdrukken in een schaal waarin alle denkbare mogelijkheden staan vermeld, van de verrassingsaanval uitgevoerd door

de op dat moment beschikbare parate eenheden tot en met de volledig voorbereide aanval van maximale omvang. Binnen die schaal valt dan ook de verrassingsaanval die ons een waarschuwingstijd laat van minimaal 48 uur. Bezien wij de verdere mogelijkheden van de agressor dan zal hij, naarmate meer voorbereidingen moeten worden getroffen, niet kunnen verhinderen dat onzerzijds meer signalen worden onderkend, niet slechts militaire maar ook politieke, als gevolg waarvan op méér waarschuwingstijd zal mogen worden gerekend. Ik ben van mening dat het inderdaad juist is dat de NAVO zich in de voorbereidingen van haar maatregelen voor oorlogstijd baseert op die 48 uur: het is immers geboden zich te prepareren op de ongunstigste mogelijkheid, ergo het geval waarin het essentieel is dat men ook metterdaad binnen die 48 uur gereed is.

Lgen Gijsbers merkt ter aanvulling op dat er goed onderscheid moet worden gemaakt tussen „waarschuwingstijd” en „voorbereidingstijd”. Het eerste is de tijd die ter beschikking komt nadat een inlichtingendienst heeft geconstateerd dat er mogelijkheid is tot vijandelijke agressie. Dat wil echter nog niet zeggen dat die zelfde tijd beschikbaar is als voorbereidingstijd, omdat dié pas begint wanneer de regeringen en de NAVO in Brussel zijn gekomen tot het besluit dat bepaalde maatregelen zullen moeten worden uitgevoerd. Die besluitvormingstijd moet derhalve worden afgetrokken van de waarschuwingstijd, en wat er dan resteert is de voorbereidingstijd waarbinnen het legerkorps zijn best zal moeten doen om tijdig in de schuttersputten te komen.

Maj Vogelesang heeft uit de inleiding begrepen dat de neutronenbom in wezen niets anders is dan een geavanceerd, verbeterd tactisch kernwapen, waaraan ook in het verleden meermalen verbeteringen zijn aangebracht zonder dat zulks aanleiding gaf tot bij benadering evenveel ophef als nu wordt gemaakt. Als er nu geen sprake is van een nieuw monsterwapen, waarom dan al die drukte?

Genm Van der Post. De eerste aanleiding tot veel ophef kwam voort uit de Amerikaanse pers, waar op een zondagmorgen de New York Times uitkwam met een groot artikel over een geweldig nieuw wapen met een vreselijke uitwerking, dat eerstdaags door de NAVO zou worden ingevoerd. Anderen namen dat onmiddellijk over, waarna de Amerikaanse president — in een poging het geheel binnen de perken van een redelijke discussie te houden — een wat ongelukkige persconferentie hield. Daar werd onder meer gezegd dat het zo'n mooi wapen was, omdat het alleen maar mensen doodde maar gebouwen en uitrusting intact liet. In hoeverre dat werkelijk zo werd geformuleerd weet ik niet, maar het verscheen wel met grote koppen in de Amerikaanse bladen en zo druppelde het ook hier door.

Een tweede reden voor die ophef is, dat het gegeven eerst emotioneel werd benaderd, waarbij voor velen in Nederland en in de Bondsrepubliek plotseling het hele probleem van de kernwapens opnieuw ging leven zodat men opnieuw erover ging denken. Het is daarom onjuist, te spreken van een bepaalde hetze; neen, tal van mensen begonnen weer erover te denken, daarbij voorgelicht met emotioneel getinte perspublicaties.

Een derde reden daarbij: ik geloof dat een aantal mensen op regeringsniveau, geschrokken door de emotionele reacties, in het begin min of meer verstoppertje heeft gespeeld en niet duidelijk heeft gezegd dat dit onderwerp al jarenlang binnen de NAVO was en werd besproken. Een bepaald land stelde zelfs dat het unfair was van de NAVO, een dergelijk onderwerp plotseling ter tafel te brengen zonder vooraf de betrokken regeringen te hebben ingelicht! Maar alle regeringen van de NAVO waren al een viertal jaren eerder geïnformeerd over de moderniseringsplannen, en zij wisten dus wat er aan de hand was. Het woord „neutronenbom” was daarbij nooit gevallen, er was steeds gesproken van „the enhanced radiation weapon”.

Ten slotte een laatste reden, die in sommige landen onmiskenbaar een gewichtige factor vormt: het schijnt

populair te zijn, defensie aan te val-
len waar en wanneer zich daartoe
maar een gelegenheid voordoet.

Deze vier redenen hebben hier en
daar geleid tot emotionele uitbars-
tingen, elders daarentegen in het ge-
heel niet. In het Verenigde Konink-
rijk bijvoorbeeld heeft de pers er —
uitgezonderd twee artikelen van mi-
litaire medewerkers — geen aan-
dacht aan besteed, in België werd
alleen vermeld dat men zich in Ne-
derland bijzonder druk maakte over
de neutronenbom.

Bgen baron van Voorst tot Voorst
informeert of er van NAVO-zijde
constant druk wordt uitgeoefend op
Frankrijk en Griekenland om die
landen ertoe te bewegen in de mi-
litaire moederschoot van het bond-
genootschap terug te keren: zo ja,
is dan op redelijk korte termijn re-
sultaat te verwachten; zo neen, waar-
om niet?

Genm Van der Post. Openlijk druk
wordt niet toegepast: de NAVO-
landen zijn soeverein, nemen ook
soevereine beslissingen, en daarom
is het ook moeilijk een soeverein
land door een alliantie onder druk
te doen zetten; slechts een der leden
kan dat al beletten door de unani-
miteit daarover te verhinderen. In-
terne druk wordt evenmin gehan-
teerd, omdat in het algemeen de
politieke situatie in Frankrijk de ver-
wachting niet wettigt dat de Franse
houding in de toekomst merkbaar zal
verbeteren.

Uiteraard is dat uit militair oogpunt
betreurenswaard. Toch hebben de af-
gelopen vier à vijf jaren duidelijk
een toenadering van Franse militaire
zijde te zien gegeven. Toen de Brit-
ten, door bezuinigingsnoodzaak ge-
dwongen, een deel van hun vloot
uit de Middellandse Zee moesten te-
rugnemen, werd het grootste deel
van de Franse vloot onmiddellijk
daarheen gedirigeerd om het ontstane
gat op te vullen. Ook op dit mo-
ment nemen weer Franse oorlogsbo-
dems deel aan oefeningen van de
NAVO, en de Franse pers heeft
openlijk gemeld dat Franse eenhe-
den deelnamen aan de grote Ameri-
kaanse oefening Reforger. Persoon-
lijk geloof ik niet in een terugkeer
van de Fransen in de geïntegreerde

militaire structuur van de NAVO in
de naaste toekomst, dat wil zeggen
vóór de jaren tachtig.

Het probleem rond Griekenland kan
uitsluitend worden opgelost als er
voor de kwestie Cyprus en voor de
belangenstrijd in de Egeïsche Zee
een zodanige modus kan worden
gevonden dat zowel Turkije als Grie-
kenland daarmee gelukkig kunnen
zijn. Zolang dat niet lukt, zal Grie-
kenland formeel niet in het geïnte-
greerde militaire commando terug-
keren, maar wel alle moeite doen
om van de voordelen daarvan te blij-
ven profiteren. Terzelfder tijd vormt
de infrastructuur geen probleem, de
nucleaire eenheden staan onder bevel
van de NAVO-bevelhebbers, en het
enige wat de reïntegratie verhindert,
is het politieke spel. Overigens da-
teert het besluit tot uittreding van
augustus 1974, maar de werkgroep
die dat officieel moet regelen is nog
niet verder gekomen dan het verzenden
van de NAVO-nota aan Grie-
kenland, en het ontvangen van het
antwoord daarop. Voortgang boeken
op dat punt is ook allesbehalve een-
voudig, omdat de andere partij alles
zal doen om een bevredigende oplos-
sing te verhinderen zolang Cyprus
en de Egeïsche Zee nog niet zijn ge-
regeld. Indien er een oplossing zou
komen, zou de Griekse regering on-
getwijfeld voldoende politieke steun
in eigen land vinden voor een terug-
keer in de geïntegreerde militaire
commandostructuur; in dat opzicht
liggen daar de zaken wel anders dan
in Frankrijk.

Genm Nederlof beluisterde een ra-
dio-interview met minister Stemerdink
ter gelegenheid van de opening
van de Vredesweek, waarin de mi-
nister verklaarde niets zinnigs over
de neutronenbom te kunnen zeggen
omdat hem de relevante gegevens
nog ontbraken. Nu uit de discussie
is gebleken dat de Nederlandse rege-
ring reeds een viertal jaren geleden
werd geïnformeerd, vraagt hij zich
af of de minister mogelijk niet de
juiste stukken heeft gekregen?

Genm Van der Post. Het is uiter-
aard niet aan mij, te beoordelen of
de minister al dan niet een zoge-
naamd politiek antwoord heeft willen
geven. Toch meen ik wel de vraag

te kunnen beantwoorden: mijns in-
ziens gaf de minister een juist ant-
woord. Als hij doelde op de stukken
die maandag jl. van de Amerikanen
zijn ontvangen — waarin alle, zelfs
de kleinste technische details over
het *enhanced radiation weapon* staan
vermeld — dan waren díe inderdaad
niet in zijn bezit. Tot nu toe is in
de Nuclear Planning Group van de
NAVO niet dan in generaliserende
termen gesproken over het moder-
neringsproces van de kernwapens,
en als de minister zegt: „ik weet niet
binnen welke straal alle leven wordt
gedood”, dan is dat correct; want
op dat moment had hij zeer zeker
die gegevens nog niet ontvangen.

De *voorzitter* dankt de inleider voor
diens verhelderende voordracht en
uigebreide beantwoording van de ge-
stelde vragen. Hij beklemtoont nog-
maals hetgeen Igen Gijsbers heeft ge-
zegd over studie en lezen van vakli-
teratuur, en vestigt in dat verband
de aandacht der aanwezigen in het
bijzonder op het eerstkomende num-
mer van Mars in Cathedra (d.i. num-
mer 35 van 15 oktober 1977, red.)
waarin het verslag staat opgenomen
van de vorige bijeenkomst, en de
tekst wordt gepubliceerd van de daar
door prof. Erickson gehouden voor-
dracht over *Soviet theatre forces in
Europe and 'combined-arms' con-
cepts*, welke lezing wonderwel aan-
sluit bij hetgeen hier vandaag werd
behandeld. Hij spreekt voorts de
hoop uit dat de aanwezigen hun
voordeel zullen kunnen doen met het
gehoorde, te meer omdat zij het
toch zijn die gestalte zullen moeten
geven aan de verdedigende doelstel-
ling van het Atlantische bondgenoot-
schap; hij zegt daarom toe dat de
Koninklijke Vereniging steeds al het
mogelijke zal blijven doen om de
kansen op het welslagen van die
taakuitvoering te helpen vergroten.
Na ten slotte de legerkorpscomman-
dant nogmaals te hebben bedankt
voor diens medewerking en voor de
geboden gastvrijheid, wenst hij leden
en introducés een behouden thuis-
reis en sluit de bijeenkomst.

M
iC

Geloofwaardigheid van de NAVO onder invloed van het Eurocommunisme

B. A. C. Droste

kapitein van de Koninklijke luchtmacht

1. Sedert 1949 vervult de NAVO primair een functie ter vrijwaring van de vijftien in deze Westelijke alliantie verbonden staten tegen het communisme, zoals dat na de tweede Wereldoorlog van de Sovjet-Unie uit expandeerde. Tot heden heeft geen van de lidstaten zich aan de communistische expansiedrang behoeven te onderwerpen. Dit zou klaarblijkelijk de conclusie kunnen rechtvaardigen dat de geloofwaardigheid van de NAVO in voldoende mate aanwezig is. Toch is de NAVO sinds haar ontstaan aan grote interne veranderingen onderhevig geweest die deze geloofwaardigheid afbreuk leken te doen. Zeer markant was in dit verband het uittreden van Frankrijk uit de militaire NAVO-integratie; een voorbeeld, dat later door Griekenland werd gevolgd. Opmerkelijker is evenwel de ontwikkeling van het communisme binnen de NAVO toen de directe agressie van het Sovjetcommunisme scheen te verminderen. De regeringsdeel-

neming van communisten in IJsland in de periode 1971-'73 is een voorbeeld daarvan. Dat wekte echter weinig beroering door de bijzondere niet-militaire status van IJsland binnen de NAVO. Veel ernstiger waren en zijn daarentegen de ontwikkelingen in sommige andere NAVO-lidstaten.

2. „Een spook waart door Europa, het spook van het communisme”, schreef Karl Marx in 1848 in het Communistisch Manifest. Anno 1977 kan deze uitspraak van Marx opnieuw actueel worden genoemd. Met name was in 1974/75 de dreigende machtsovername van Sovjetgetrouwe communisten in Portugal zeer reëel. Tot veler verbazing en opluchting in het Westen overwonnen toch de democratische krachten. Het is evenwel evident dat bij een succesvolle machtsgreep van de Portugese communisten de geloofwaardigheid van Portugal als NAVO-lid volledig zou zijn ontkracht, al zou door de relatief geringe strategische betekenis van dat land de NAVO geenszins haar geloofwaardigheid hebben verloren. Van volstrekt andere aard zijn de ontwikkelingen binnen de twee belangrijke NAVO-lidstaten Italië en Frankrijk (nog steeds nominaal lid). In beide landen treedt recent een soort communisme naar voren dat beweert trouw te zijn aan de (Westerse) democratische waarden, de Sovjethegemonie over het communisme bestrijdt maar zich uiteindelijk toch op Marx beroept. Bovendien spreken de Italiaanse en Franse communistische partijen zich uit voor handhaving van het NAVO-lidmaatschap, zelfs in geval zij regeringsverantwoordelijkheid gaan dragen. Dit soort communisme is sedert 1975 bekend onder de naam Eurocommunisme. De ontwikkeling van het (Euro)communisme binnen de NAVO lijkt in eerste instantie in flagrante tegenspraak en onverenigbaar met de doelstelling van de NAVO,

Dit essay is het resultaat van een studie over het onderwerp „De geloofwaardigheid van de NAVO, indien lidstaten een geheel of gedeeltelijk communistische regering bezitten”, welke studieopdracht in het kader van de Hogere Stafvorming 1976-'78 werd verstrekt aan kapitein B. A. C. Droste, leerling van die cursus aan de Luchtmacht Stafschool.

In overeenstemming met de stafdiensttechnische voorschriften ter zake zijn de verschillende punten van de tekst opeenvolgend genummerd. Het was niet doenlijk die nummering — afwijkende van de gebruikelijke vorm van de publikaties in dit tijdschrift — te doen vervallen, omdat in diverse passages van het essay wordt gerefereerd aan eerdere tekstgedeelten onder vermelding van het relevante nummer.

1

terwijl tegen de effectiviteit van de NAVO met zulke lidstaten toch op zijn minst ernstige bedenkingen kunnen worden ingebracht. Het is duidelijk dat aan NAVO-zijde verwarring heerst over de te volgen politiek in deze situatie, te meer daar het steeds waarschijnlijker wordt dat de NAVO plotseling met een fait accompli van een (gedeeltelijke) Eurocommunistische regering wordt geconfronteerd. Aan NAVO-zijde dringt zich dan ook de kernvraag op of de NAVO bij realisatie van de geschetste ontwikkeling nog wel op geloofwaardige wijze haar taak zal kunnen uitvoeren. Met de behandeling van het onderwerp van deze studie, „geloofwaardigheid van de NAVO, indien lidstaten een geheel of gedeeltelijk communistische regering bezitten”, zal op deze vraag een antwoord worden gegeven.

3. Het beantwoorden van die kernvraag heeft een sterk speculatief karakter. Geloofwaardigheid is primair afhankelijk van de perceptie die de tegenstander, in casu de Sovjet-Unie, van de NAVO heeft. Deze perceptie wordt beïnvloed door twee factoren, nl. de geschatte intentie en de geschatte capaciteit van de NAVO als politiek en militair machtsinstrument. In het algemeen zal de perceptie dan ook niet overeenkomen met de objectieve werkelijkheid, maar slechts kunnen pretenderen een benadering van deze werkelijkheid te geven. Daar Sovjetgetrouwe communistische partijen bij eventuele regeringsverantwoordelijkheid per difinitie de NAVO-geloofwaardigheid afbreuk doen, kunnen dergelijke partijen reeds nu voor verdere bestudering worden uitgesloten. Gezien het bijzondere karakter van het Eurocommunisme zijn eventueel Eurocommunistisch geregeerde NAVO-lidstaten echter niet bij voorbaat een vijfde colonne voor de Sovjet-Unie maar wordt de Sovjet-perceptie door een veelheid aan tegenstrijdige factoren beïnvloed. Immers, de hedendaagse ervaring leert dat het nieuwe „communistische spook” niet alleen door West-Europa waart maar evenzeer, en mogelijk met ernstiger consequenties, door Oost-Europa.

4. Ten einde tot de alles overheersende Sovjet-perceptie van de NAVO-geloofwaardigheid te geraken wordt in de onderhavige studie eerst inzicht gegeven in de basis waaruit de NAVO tot heden haar geloofwaardigheid put. Vervolgens worden de kenmerken van het door de Sovjet-

Unie gepropageerde communisme — het marxisme-leninisme — nader belicht. Daardoor komt een beschouwing van de gepretendeerde zelfstandigheid van het Eurocommunisme beter tot haar recht. Na een korte analyse van de regeringskansen van de Eurocommunisten komt de kern van de studie tot uiting in de verhandelingen over het door deze communisten voorgestane veiligheidsbeleid en over de Sovjetperceptie van het Eurocommunisme. Deze Sovjetperceptie is echter in sterke mate afhankelijk van de wijze waarop in de NAVO over het Eurocommunisme wordt gedacht, zodat deze NAVO-beschouwing aan het Sovjethoofdstuk vooraf gaat. De eerder genoemde beperkingen in aanmerking nemende, wordt in de slotbeschouwing een antwoord gegeven op het centrale thema van de onderhavige studie.

GELOOFWAARDIGHEID VAN DE NAVO TOT HEDEN

5. De geloofwaardigheid van de NAVO tot heden lijkt het beste te worden aangetoond door het uitblijven van externe militaire agressie tegen een van de lidstaten. Toch is deze redenering te eenvoudig zolang geen antwoord wordt gegeven op de vraag of de geloofwaardigheid noodzakelijk is. Geloofwaardigheid wordt alleen dan vereist indien externe agressie een reële mogelijkheid is, althans als zodanig wordt gepercepteerd. Het bewijs voor deze realiteit is — dank zij de voortdurende vredesomstandigheden waarin de NAVO-lidstaten ten opzichte van hun opponenten, de Sovjet-Unie en de WP-landen, verkeren — niet te leveren. Ten einde uit deze cirkelredenering te geraken blijft slechts een hypothetische stellingname over, nl. aan de hand van een globaal historisch overzicht.

Vrees voor het communisme

6. *Oprichting NAVO.* De oprichting van de NAVO in 1949 was het directe gevolg van de door de Sovjet-Unie in Oost-Europa krachtig gestimuleerde communistische machtsovername. Reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog waren door de belangrijkste geallieerde leiders, Roosevelt, Churchill en Stalin, afspraken gemaakt waarbij Europa in diverse invloedzones werd

verdeeld. Oost-Europa werd daarbij volledig aan de Sovjetinvloed prijsgegeven. Het was echter geenszins de bedoeling van de Westelijke geallieerde leiders dat de status van deze staten zou worden gereduceerd tot die van niet meer soevereine satellietstaten. Toen deze ontwikkeling als gevolg van openlijke communistische agressie zich in de directe naoorlogsjaren toch aftekende en zich bovendien manifesteerde buiten de formele Sovjetinvloedssfeer (o.a. Griekenland), ontstond de Trumandoctrine. Deze doctrine beoogde „containment” van het communisme tot de dan reeds communistische staten, en (zo mogelijk) de „roll back” van de sterke communistische invloed in de landen van West- en Zuid-Europa. Dank zij massale economische en militaire hulp aan deze landen kon inderdaad een verder opdringen van de communistische invloed worden verijdeld. Zonder enige twijfel beantwoordde de totstandkoming van de NAVO aan de vrees voor de communistische agressie die alom in de aldus verenigde landen leefde. Een vrees, die door feiten alleen (en niet, zoals ook heden ten dage nog wel eens wordt geopperd, door een anti-Sovjethetze) werd geïnspireerd.

7. *Koude Oorlog.* In Oost-Europa bleken de Sovjetleiders een hechte consolidatie van het communisme na te streven, met dien verstande dat het primaat van het communistische leiderschap slechts in Moskou kon zetelen. Daardoor werden de Oosteuropese staten de facto tot vazallen — satellietstaten — gedegradeerd. Behalve de ideologische eenwording omringde de Sovjet-Unie zich tegelijkertijd met een zg. „cordon sanitair”, een veiligheidsbuffer die op zijn beurt dank zij de Trumandoctrine en belichaamd in de NAVO, werd omgeven door een ring van democratische vrije staten. In deze situatie kwam de Koude Oorlog tot volle ontwikkeling. De idee van de Sovjetrussische militaire macht, die als een stoomwals de Westerse democratieën zou verpletteren, leefde sterk onder de Westerse bevolkingen. Alleen de strategische nucleaire capaciteit van de NAVO (de Verenigde Staten) vormde door haar superioriteit een werkelijk tegenwicht. Door de opkomst van de Russische rakettechnologie (Spoetnik) werd de Amerikaanse strategische superioriteit voor het eerst aangetast. Naar gelang de twee supermachten meer tot een machtsevenwicht leken te geraken,

werd de bruikbaarheid van het strategisch nucleaire wapen voor de oorlogvoering steeds onwaarschijnlijker. Eén van de directe gevolgen van deze ontwikkeling was het failliet van de Koude-Oorlogpolitiek ten gunste van de opkomst van de vreedzame coëxistentie en later détente.

Ogenschijnlijk geringere dreiging

8. *Détente.* Parallel aan de strategische ontwikkeling groeiden in West-Europa de twijfels aan de Russische agressieve intenties. Zelfs in die mate dat in het begin van de jaren zeventig een verlenging van het NAVO-lidmaatschap voor sommige lidstaten twijfelachtig leek. De Sovjet-Unie had sinds het bestaan van de NAVO weliswaar geenszins afstand gedaan van politieke en of militaire interventies, echter alleen tegenover „vrienden” — Oostbloklanden — en niet tegenover West-Europa. (Een uitzondering vormt West-Berlijn, maar dat is gezien de speciale status niet vergelijkbaar met directe druk op bv. West-Duitsland). Voor zover de Sovjet-Unie toch onmiskenbaar offensieve trekken vertoont, wordt zulks in bepaalde Westeuropese kringen vaak in verband gebracht met het veronderstelde heroplevende Duitse revanchisme en evenzeer met het veronderstelde provocerende karakter van de NAVO. De Russische détentepolitiek zou oprecht de vrede beogen, hetgeen ook al zou blijken uit de bestendinging van de Europese status quo zoals die ten eerste werd nagestreefd in de door de Russen lang verbeide Conferentie voor vrede en samenwerking in Europa (CVSE) van 1974/75. Maar ook in brede niet-communistische kring wordt het militaire agressieniveau van de Sovjet-Unie steeds lager geschat, hetgeen derhalve een wezenlijke omslag betekent van de publieke opinie, zoals die was ten tijde van de oprichting van de NAVO en in de Koude Oorlog. Deze omslag is mogelijk geworden doordat de Sovjet-Unie détente tot de hoeksteen van de buitenlandse politiek heeft verklaard. Toch houdt dit geenszins in dat zij afstand heeft gedaan van haar machtspolitiek of machtsapparaat. Eerder is het omgekeerde waar: de Sovjets zijn van mening dat het Westen slechts détente accepteert uit respect voor de Sovjetrussische militaire macht [1].

9. *Sovjetintenties en -capaciteiten.* Brezjnejev c.s.

laten niet na te verklaren dat détente niet betekent dat wordt afgezien van de totstandkoming van het wereldcommunisme, maar dat détente slechts de voorwaarden schept waardoor het einddoel beter kan worden gerealiseerd. Evenzeer blijft de openlijke klassenstrijd het centrale thema van de communistische actie [2]. Détente geldt dus als een tactiek, die voor het Sovjetcommunisme de optimale gelegenheid schept zich te consolideren ten einde met grotere kracht de strategie van het wereldcommunisme te kunnen nastreven. De Sovjetidealen worden echter niet alleen op retorische wijze beleden. De aard en omvang van de WP-strijdkrachten zijn dusdanig dat zij verre de capaciteiten voor defensieve doeleinden overschrijden. Het offensieve karakter van de WP-strijdkrachten kan nauwelijks worden ontkend. Toch wordt door menigeen in het Westen de „defensieve” overcapaciteit van het WP alleen verklaard uit een paranoïde angst voor het eerder genoemde Duitse revanchisme. Het getuigt echter van een meer wetenschappelijke benadering indien deze overcapaciteit wordt verklaard uit de klaarblijkelijke Sovjetintenties, die ondanks détente sinds 1945 (of zelfs 1917) geen wijziging hebben ondergaan: niet alleen de uitspraken van Sovjetleiders, maar ook vrijwel alle publikaties van Sovjetpolitici en -strategen getuigen van de Sovjetwil zo nodig het voortbestaan van het communisme veilig te stellen door een aanval op het westen, een aanval die volgens de Sovjetterminologie per definitie geen agressie kan worden genoemd. De feiten tonen aan dat de Sovjet-Unie zich zelf de capaciteiten verschaft om de intenties inhoud te kunnen geven. Desondanks kan voor een gedeelte van Europa inderdaad worden gesproken van een feitelijk laag agressieniveau van de Sovjet-Unie. Dat betreft Centraal-Europa; op de flanken van de NAVO, in het bijzonder de Noordflank, tonen recente ontwikkelingen aan dat de Sovjet-Unie in gebieden waar de NAVO zwak is wel degelijk een hoger agressieniveau hanteert. Een politieke en zelfs „vreedzame” militaire confrontatie wordt daar niet uit de weg gegaan. Hetzelfde geldt voor de Sovjetinterventie in gebieden waar de Verenigde Staten een zwakke positie bekleden; met name werd dat duidelijk gedemonstreerd in Angola. De ontwikkelingen aan de Noordflank van de NAVO tonen aan dat

het criterium voor het stimuleren van de Sovjet-„acte de presence” richting NAVO-gebied direct is gekoppeld aan de lokale geloofwaardigheid van de NAVO. Dat de Sovjets geen vergelijkbare druk op het Centraaleuropese gebied uitoefenen, wil niet zeggen dat de NAVO-geloofwaardigheid daar volstrekt voldoende is; het wil slechts zeggen dat onder de huidige omstandigheden een minimumniveau van NAVO-effectiviteit is bereikt dat de Sovjets klaarblijkelijk doet afzien van militaire agressie.

10. *Sovjetpolitiek.* De détentepolitiek van de Sovjet-Unie moet, zoals eerder gesteld, worden beschouwd als een tactische fase. De algemene strategie vereist onverminderd de uiteindelijke „bekering” van West-Europa (en de gehele wereld) tot het communisme. Het is duidelijk dat de Sovjets de voorkeur eraan geven West-Europa in niet-vernietigde staat voor het communisme te winnen. Dank zij de nog steeds voldoende geloofwaardigheid van de huidige NAVO wordt afgezien van militaire operaties. Ter verwezenlijking van de Sovjetdoeleinden wordt primair een Sovjetpolitiek gevoerd die de geloofwaardigheid van de NAVO moet aantasten. Het beste kan dat geschieden door de Alliantie — en dus de onderlinge solidariteit — geleidelijk af te breken. De Sovjet-Unie is dus gebaat bij al of niet communistische bewegingen binnen de NAVO-staten die deze doeleinden nastreven. Ogen-schijnlijk gaat dit in eerste instantie om het losweken van West-Europa van de Verenigde Staten. Toch is dat niet het korte-termijndoel van de Sovjet-Unie. Een zelfstandig, West-Europa met een eigen nucleaire defensie waaraan ook West-Duitsland zou kunnen deelnemen, is niet in het belang van de Sovjet-Unie. Daar alleen de Verenigde Staten deze gevreesde ontwikkeling kunnen voorkomen is het korte-termijnbelang van de Sovjet-Unie een blijvende presentie van de Amerikanen in West-Europa, en impliciet de instandhouding van de NAVO. Tegelijkertijd zou de Sovjet-Unie betere kansen hebben de wil tot verdediging van de individuele NAVO-lidstaten in voor haar gunstige zin te veranderen. Deze Sovjettactiek ontplooit zich niet alleen in subversieve activiteiten; zij beoogt eveneens de Westerse landen in toenemende mate economisch aan de Sovjet-Unie te binden. Dat economische offensief is herkenbaar in de olie- en gasleveran-

ties aan het Westen; meer echter in de plotselinge erkenning in 1976 van de EEG als onderhandelingspartner.

11. Voor het ten detrimente van de NAVO bewerken van de publieke opinie in het Westen beschikte de Sovjet-Unie tot voor kort over de strak georganiseerde Westerse communistische partijen. Het effect van anti-NAVO-propaganda is echter gering indien deze uit onverdacht communistische hoek komt, reden waarom de Sovjet-Unie zich zeer wel kan vinden met niet-communistische instanties of personen die het anti-NAVO-doel steunen. De Sovjet-Unie kan daarbij zo ver gaan dat ze de lokale communistische partijen ten gunste van haar grote strategie laat vallen. Een goed voorbeeld daarvan is de verbale steun die de Sovjet-Unie sedert De Gaulle geeft aan Franse presidenten, ten koste van de Franse communistische partij (PCF). Onmiskenbaar is, dat juist de Franse presidenten de geloofwaardigheid van de NAVO aan de kaak hebben gesteld. Ook de zelfstandige Franse „force de frappe” deed volgens de Sovjets geen afbreuk aan de winst in de vorm van een verminderde NAVO-solidariteit.

Inbreuken op de NAVO-solidariteit

12. Nadat Frankrijk in 1965 zijn strijdkrachten aan de militaire NAVO-integratie had onttrokken, leek de NAVO in eerste instantie nauwelijks in staat deze terugslag te kunnen verwerken. Tot dan toe was de NAVO het instrument waarmee conflicten tussen individuele lidstaten werden geneutraliseerd. De geschiedenis heeft tenslotte aangetoond dat een Duits-Franse controverse zich frequent voordoet. Het Franse besluit zich politiek in de NAVO te blijven vertegenwoordigen en de wederzijdse wil van Frankrijk en Duitsland een goede verstandhouding te laten voortbestaan, heeft tegen de verwachting in het negatieve effect van Frankrijks uittreden grotendeels gecompenseerd. Veel ernstiger is het, in de jaren zeventig tot uitbarsting gekomen, Grieks-Turkse conflict. Wrijvingen tussen deze landen zijn overeenkomstig het Duits-Franse probleem van historische aard. Uiteindelijk is de NAVO (nog) niet erin kunnen slagen de politieke onwil van beide landen om tot overeenstemming te geraken te overwinnen. Dat resulteerde in een

Griekse NAVO-positie die overeenkomt met die van Frankrijk, en een onafhankelijker NAVO-houding van Turkije. Tot aan het Grieks-Turkse conflict kon de NAVO, met verwijzing naar haar bestaan, met enige trots terugkijken op een periode van stabiliteit in Europa. Deze stabiliteit is nu, zeker aan de Zuidflank, in aanzienlijk mindere mate aanwezig, al is in het Grieks-Turkse conflict nauwelijks van enige communistische instigatie vooraf sprake. Wel dreigt een nieuw probleem voor de NAVO-solidariteit aan de Zuidflank door het oprukken van het „nationale” communisme in Italië; dat zal evenwel later uitgebreid ter sprake komen, evenals de communistische invloed in Frankrijk. De zwakke positie van Griekenland en Turkije illustreert, ondanks de individueel progressief toegenomen defensie-inspanningen, het beste wat het resultaat is van een gebrek aan solidariteit in de NAVO. Een gebrek, waaruit de Sovjet-Unie haar voordeel kan putten zonder dat een communistische machts-overname noodzakelijk is. Ondanks de Amerikaanse presentie aan de Zuidflank heeft de NAVO-geloofwaardigheid in dit gebied een dieptepunt bereikt.

13. De positie van Portugal in 1974/75 tegenover de NAVO was eveneens een zware inbreuk op de solidariteit. De invloed van de Portugese communistische partij (PCP) op de strijdkrachten en op het politieke leven was veel groter dan tot uiting kwam in het stemmenpercentage bij de verkiezingen (circa 15 %), maar demonstreert des te meer de kracht en het gevaar van de communistische partijen in westerlijke democratieën. De macht van de PCP leek zelfs onaantastbaar. Gedurende deze periode bekleedde Portugal een soort tweederangs NAVO-lidmaatschap en werd zijn vertegenwoordigers „sensitive” informatie, zoals o.a. naar voren komt in de Nuclear Planning Group (NPG), onthouden. Tegen de verwachtingen in overwonnen de niet-communistische krachten uiteindelijk in Portugal, waarna zelfs uitzicht ontstond op een volledige integratie van Portugal in Europa en de NAVO. Toch kon ook tijdens de pseudo-communistische periode van Portugal nauwelijks van een aantasting van de NAVO-geloofwaardigheid worden gesproken. Portugal had tenslotte nooit een werkelijk fundamentele NAVO-bijdrage geleverd, terwijl zijn strategische positie,

de Azoren uitgezonderd, nauwelijks enig gewicht kan worden toegekend.

14. *Terugval op de Verenigde Staten.* Zowel de relatief zwakke NAVO-gebieden (flanken) als de relatief sterke zone (Centraal-Europa) zijn voor hun verdediging in sterke mate afhankelijk van de Verenigde Staten. Deze verdediging is afgestemd op de strategie van de „flexibility in response”. Het is juist deze strategie die de laatste jaren opnieuw ter discussie wordt gesteld. Niet omdat zij niet in overeenstemming zou zijn met de dreiging, maar vanwege de realisatie van deze strategie die reeds in een vroeg stadium externe Amerikaanse versterkingen en in laatste instantie de inzet van de Amerikaanse strategische kernmacht vereist. De twijfels concentreren zich vooral op het geval van een Russische verrassingsaanval op West-Europa waarbij de versterkingen te laat zouden arriveren. De geloofwaardigheid van de inzet van de Amerikaanse kernmacht ten gunste van uitsluitend West-Europa werd als eerste door De Gaulle in twijfel getrokken, maar wordt nu in bredere kring als hypothetisch beschouwd. Toch is zeker dat de Sovjet-Unie het strategische evenwicht ook als factor in de Europese veiligheidspolitiek serieus neemt, hetgeen alleen al blijkt uit de enorme inspanning die zij zich getroost om dit evenwicht in ieder geval te handhaven, zoal niet te doorbreken door het streven naar de veronderstelde strategische superioriteit. Tot nu toe moet dan ook worden geconstateerd dat de verbondenheid van de Verenigde Staten met West-Europa volgens Sovjetpercepties nog steeds oprecht zal zijn en nog geen aanleiding biedt tot lichtzinnige (Sovjet)avonturen in West-Europa.

Conclusie

15. Gedurende de Koude-Oorlogperiode werkten de Sovjets de NAVO-solidariteit in de hand. Met de invoering van de détentepolitiek werd de solidariteit onder zware druk gezet. De Sovjetdreiging heeft ogenschijnlijk een minder agressieve vorm aangenomen; zij is echter niet minder een realiteit zoals de Sovjetpolitiek en de strijdkrachten getuigen. Toch heeft deze ontwikkeling geleid tot een zichtbaar mindere NAVO-geloofwaardigheid, al is deze nog steeds boven een minimumniveau dat de Sovjet-Unie

van directe agressie in West-Europa afhoudt. De opkomst van een „nationaal” communisme in sommige NAVO-lidstaten geeft evenwel een geheel nieuwe dimensie aan deze geloofwaardigheid.

VAN MARXISME-LENINISME TOT EUROCOMMUNISME

16. De aard en karakteristieken van het Eurocommunisme kunnen het beste worden beschouwd in relatie tot het communisme zoals zich dat tot heden heeft geopenbaard in staten waar de communistische revolutie reeds heeft plaatsgevonden. Dit orthodoxe communisme wordt gekenmerkt door het marxisme-leninisme. Zowel de Sovjet-Unie als China eisen als de twee belangrijkste communistische naties elk voor zich de juiste interpretatie van het marxisme-leninisme op. In de eerste plaats betekent het eurocommunisme echter een confrontatie met het Sovjetmodel, zodat in deze studie wordt uitgegaan van de Sovjetinterpretatie van het communisme.

Marxisme-leninisme

17. *Dictatuur van het proletariaat.* De marxistische theorie voorziet in de onontkoombare revolutionaire omverwerping van de kapitalistische maatschappij als uiteindelijk hoogtepunt van de zich steeds toespitsende klassenstrijd. Marx gaf nauwelijks wegen aan waarlangs de klassenstrijd zich kon ontwikkelen of bespoedigen. Hij meende dat, als gevolg van de sociale revolutie, de staat automatisch zou wegwijnen en dat slechts ter vrijwaring van een burgerlijke contrarevolutie het proletariaat gedurende korte tijd de macht moest delegeren aan een regering die de naam kreeg van „dictatuur van het proletariaat” [3]. Het ontbreken van een revolutionaire methodiek bij Marx werd gecompenseerd door Lenin. Deze verschaftte een model waarlangs de nationale maar ook de internationale revolutie moest worden ontwikkeld, hetgeen hem tot tacticus en strateeg van het communisme heeft gestempeld. Hij maakte duidelijk dat de staat na de revolutie geenszins verdwijnt maar — weliswaar tijdelijk — overgaat in de dictatuur van het proletariaat. Volgens Lenin creëert deze

dictatuur de enige ware democratie, die echter radicaal verschilt van de burgerlijke parlementaire democratie. De sociale revolutie schaft de exploitatie van de ene door de andere mens af, waardoor een meerpartijensysteem of oppositie volstrekt onnodig is. Sterker uitgedrukt: een communistische onderdaan moet zich vrij voelen; doet hij dat niet dan is hij in feite een volksvijand [4]. De doctrine van de dictatuur van het proletariaat verschaft derhalve de hoogste vorm van democratie: de proletarische democratie waaruit de centrale rol van de communistische partij te voorschijn komt.

NB. In de eerste week van juni 1977 werd de nieuwe (concept) Sovjetgrondwet door Brezjnef in de openbaarheid gebracht. In deze grondwet is het begrip dictatuur van het proletariaat niet meer aanwezig maar geëvolueerd naar het begrip „staat van het gehele volk”. Deze ontwikkeling geeft echter geenszins aan dat de Sovjets de dictatuur van het proletariaat principieel afwijzen; het betekent juist, dat het begrip met succes heeft gefunctioneerd en de socialistische (nog niet communistische) staat tot stand heeft gebracht.

18. *Democratisch centralisme.* De dictatuur van het proletariaat wordt belichaamd in een partij die volgens Lenin de hoogste vorm van proletarische klasseorganisatie betekent. De partij vormt de ijzeren kern in de staat die uitsluitend de wil van het proletariaat vertolkt, en is gebonden aan geen andere wetten dan deze, die zij overigens zelf interpreteert. De macht van de partij is daarmee tegelijk onbegrensd en ongecontroleerd. Dank zij het wetenschappelijke proces van het historisch en dialectisch materialisme kent de partij de werkelijke belangen van het proletariaat. De autoritaire opstelling van de partij wordt gelegitimeerd doordat alle proletariërs, indien zij met genoemd denkproces bekend waren, tot dezelfde beslissingen zouden komen. Deze beslissingen zijn dan alleen nog autoritair voor degenen die het communisme niet accepteren en die groep verdient door haar historisch onjuiste houding geen andere dan een autoritaire behandeling. In feite is daarmee de basis voor het democratisch centralisme gelegd. Behalve de alles overheersende macht van de partij reflecteert dit begrip evenzeer de onbetwiste hiërarchieke ordening binnen de partij. Op het hoogste hiërarchieke niveau is het „Politbureau” aan geen enkele andere instantie verantwoording

verschuldigd. Lenin en zijn latere opvolgers degradeerden dan ook de facto de Opperste Bestuursraad van de Sovjet-Unie (in principe een parlement) tot uitvoerend orgaan van de communistische partij (CPSU). Het begrip democratisch centralisme was één van de voorwaarden voor een communistische partij, om te kunnen toetreden tot de Communistische Internationale (Comintern) van 1920. Bovendien is het begrip democratisch centralisme ook in internationale verhoudingen van toepassing.

19. *Proletarisch internationalisme.* Zoals binnen de communistische staat het democratisch centralisme de absolute leiding van de partij legitimeert, zo legitimeert het proletarisch internationalisme de absolute leiding van de eerste en belangrijkste communistische partij — de CPSU — over de andere communistische partijen. Stalin heeft aangegeven wat dit begrip moet inhouden: „een internationalist is hij die onvoorwaardelijk, zonder aarzeling en zonder voorwaarden bereid is de USSR te verdedigen omdat de USSR de basis is van de revolutionaire beweging en de verdediging van de vooruitgang van deze beweging onmogelijk is zonder de verdediging van de USSR” [5]. De situatie in Oost-Europa getuigt ervan dat het proletarisch internationalisme niet alleen de ondergeschiktheid van de lokale communistische partij aan de CPSU inhoudt, maar tevens de ondergeschiktheid van Oosteuropese staten aan de Sovjet-Unie. De Sovjetrussische „raison d'état” overschaduwde de individuele belangen van de betrokken socialistische staten. Een situatie van absolute onderwerping, die menige communistische partij reeds in de grootste moeilijkheden heeft gebracht. Een goed voorbeeld daarvan is de totale annihilatie van de Egyptische communistische partij door Nasser en Sadat, toen beiden nog als zeer goede vrienden van de Sovjet-Unie konden worden beschouwd.

20. *Brezjnefdoctrine.* Toch wordt het begrip proletarisch internationalisme, zoals door de Sovjetleiders geïnterpreteerd, reeds langere tijd in de communistische wereld betwist. Immers, Joegoslavië, China, Albanië en Roemenië ontkenen de absolute Sovjetleiding, terwijl Hongarije en Tsjecho-Slowakije dat eveneens hebben getracht maar het met een gewelddadige Sovjetinterventie moesten bekopen. De laatste interventie kreeg achteraf een rechtvaardiging onder

7

de naam van „Brezjnevdoctrine”, ook wel genaamd de doctrine van de beperkte soevereiniteit. Een niet formeel door de Sovjetleiding erkende doctrine, maar waarvan de inhoud wel degelijk door Brezjnev in het najaar van 1968 is geformuleerd [6]. De noodzaak tot interventie in afvallige staten kan bovendien alleen door de CPSU worden geïnterpreteerd en betekent dus een voortdurende bedreiging en beperking van de soevereiniteit van socialistische landen. Ook heden ten dage blijkt de houding van de Sovjet-Unie inzake het proletarisch internationalisme (i.c. het onbetwiste leiderschap van de CPSU) onveranderd. Zowel op het 25e partijcongres van de CPSU in maart 1976 als op de Conferentie van Europese communistische partijen te Oost-Berlijn in juni 1976 beklemtoonde Brezjnev de blijvende validiteit van het proletarisch internationalisme als leidend principe van het marxisme-leninisme [7]. Brezjnev verwijt zelfs sommige partijleiders het proletarisch internationalisme zoveel uit te hollen dat nauwelijks iets van het internationalisme overblijft: een aanval op de zg. „autonomisten” en „nationaal-communisten”, waarmee vooral de zg. Eurocommunisten worden bedoeld.

Eurocommunisme

21. De term Eurocommunisme is sinds enkele jaren (ongeveer 1975) in gebruik en geeft een soort communisme aan dat wezenlijke kenmerken van het orthodoxe Sovjetcommunisme, zoals in het voorgaande behandeld, schijnt af te wijzen. In het bijzonder geven Eurocommunisten uiting aan de ontkenning van de geldigheid van de dictatuur van het proletariaat en het proletarisch internationalisme. Deze ontkenning staat echter niet op zich zelf maar wordt gecompliceerd door een toenemend aantal uitspraken van Eurocommunistische leiders ten gunste van handhaving van de „spelregels” van de Westerse democratieën, ook indien zij eenmaal aan de macht zouden zijn. Bovendien onderstrepen de Eurocommunisten hun Westerse solidariteit door de op zijn minst opmerkelijke keuze voor de voorlopige instandhouding van de NAVO. In het algemeen lijken de verschillen tussen het Eurocommunisme en het Sovjetcommunisme dan ook diepgaander van aard dan een onderscheid in interpretatie van het marxisme-leninisme zou doen vermoeden.

Conclusie

22. Gezien de inhoud van het marxisme-leninisme kunnen orthodoxe Moskoutrouwe communisten onmogelijk geloofwaardige NAVO-leden zijn. Daaruit volgt dat de mate van geloofwaardigheid van de zelfstandige opstelling van het Eurocommunisme slechts is af te meten aan de fundamentele afstand die het Eurocommunisme van het Sovjetcommunisme scheidt.

ZELFSTANDIGHEID VAN HET EUROCOMMUNISME

23. Uit het voorgaande blijkt dat de Eurocommunisten beweren zowel een van de Sovjet-Unie onafhankelijke houding in te nemen als de pluriformiteit van de Westerse democratieën te zullen blijven respecteren. Zonder twijfel moet deze onafhankelijkheid als een voorwaarde voor het gepretendeerde respect voor politieke pluriformiteit worden beschouwd. Ten einde deze twee elementen van zelfstandigheid van het eurocommunisme op hun waarde te kunnen bezien, dienen de relevante ontwikkelingen van de tot het Eurocommunisme bekeerde communistische partijen nader te worden onderzocht. (Deze zelfstandigheid dient uiteraard consequenties te hebben voor het door de Eurocommunisten te voeren veiligheidsbeleid. In hoeverre deze consequenties inderdaad worden getrokken komt in een later hoofdstuk aan de orde.) Hoewel niet alleen enkele Europese communistische partijen als Eurocommunistisch dienen te worden aangemerkt, maar bv. ook de Japanse communistische partij, zullen gezien het kader van deze studie alleen de communistische partijen in NAVO-lidstaten in beschouwing worden genomen. Afgaande op de uitspraken van de diverse partijleiders over het Eurocommunisme, zoals die tot nu toe zijn gedaan, kan de jongste Europese Conferentie van communistische partijen van juni 1976 in Oost-Berlijn als een goede maatstaf worden aangemerkt. Alleen de Italiaanse, Franse en Engelse communistische partijen blijken dan Eurocommunistisch te kunnen worden genoemd. Het geringe stemmenpercentage dat de Engelse communistische partij (0,1 procent in maart 1974) kan opeisen, sluit deze partij echter voor verdere consideratie in het kader van deze studie uit. Daarentegen is het wel wenselijk de Spaanse com-

munistische partij in beschouwing te nemen, omdat de verdergaande democratisering van Spanje het NAVO-lidmaatschap van dit land steeds minder onwaarschijnlijk lijkt te maken.

Italiaanse communisten

24. *Binnenlandse politiek.* De algemene verkiezingen van 20 en 21 juni 1976 in Italië leverden de Italiaanse communistische partij (PCI) 34,4% van de stemmen op, hetgeen als een voorlopig hoogtepunt moet worden aangemerkt. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft de PCI haar betekenis en rol in de Italiaanse politiek kunnen demonstreren en vergroten. In de strijd tegen het fascisme moest de partij zich al of niet oprecht inzetten voor het herstel van de burgerlijke democratische vrijheden. Wel nuanceerde de toenmalige partijsecretaris Togliatti deze vrijheden door te streven naar een nieuw type „progressieve democratie” dat de bevolkingsmassa beter moest vertegenwoordigen, terwijl niet werd ontkend dat dit een tactische fase was op weg naar het socialisme en communisme [8]. In de praktijk betekende dit dat de PCI met de andere belangrijke politieke stromingen en ook de katholieke kerk wilde samenwerken, hetgeen tot uiting kwam in de coalitieregering met de Christen-democratische partij (DC) en de Socialistische partij (PSI), van 1944 tot 1947. In deze periode breidde de PCI op indrukwekkende wijze haar ledenbestand uit van een half miljoen tot twee en een kwart miljoen. In dit opzicht kan de keuze van een massapartij worden aangemerkt als een belangrijke afwijking van het orthodoxe communistische model van de ijzeren-voorhoedepartij. Immers, zo'n brede groep laat zich aanzienlijk moeilijker als instrument gebruiken. De christen-democraten raakten in 1947 niet zonder reden bevreesd voor deze machtige partij en slaagden toen erin zowel de PCI als de PSI uit de regering te werken. Een opzet, die vooral door het agressieve Russische optreden in Oost-Europa kon slagen en bovendien een electorale winst van de christen-democraten ten koste van de communisten tot gevolg had. In de Koude Oorlog viel de PCI terug in het orthodoxe communisme, met inbegrip van de keuze van openlijke klassenstrijd en confrontatie. De PCI was behalve de Franse communistische partij (PCF) de enige niet-Oost-europese communistische partij die tot de door

Stalin in 1948 nieuw opgerichte internationale organisatie, de Cominform, werd toegelaten. In deze periode leidde de orthodoxe politiek tot gewelddadige massa-acties tegen het intreden van Italië in de Westerse alliantie. Een confrontatie, waarvan Giorgio Napolitano, partij-ideoloog en tweede in de hiërarchie binnen de PCI, zegt dat zij volgde uit een verkeerde stellingname [9] (let wel: niet uit een verkeerde opvatting of ideologie, maar uit een verkeerde tactiek!).

25. De terugval van de PCI tot de orthodoxie bleek van korte duur. In feite veranderde de partij niet van opvatting dat de strategie naar het communisme moest worden gerealiseerd met graduele in plaats van revolutionaire ontwikkelingen. Kort na de Hongaarse opstand verdween het begrip „dictatuur van het proletariaat” formeel uit de partij-ideologie en werd vervangen door het overigens weinig gebruikte begrip „hegemonie van de arbeidersklasse”, dat beter in de democratische terminologie past. Echter niet alleen in bewoordingen, ook in de praktische politiek placht de PCI op haar constructieve democratische opstelling te wijzen. Van 1948 tot 1968 stemde de PCI ten gunste van driekwart der in het parlement tot stand gekomen wetten. Sinds 1968 zou dit percentage nog zijn toegenomen [10]. Het stemmenpercentage op de PCI steeg sinds 1948 voortdurend, nl. van 19% tot de eerder genoemde 34.4%, al daalde het ledental van de partij van een top van 2,5 miljoen in 1954 tot ruim 1,6 miljoen in 1976. Het groeiende stemmental getuigt van de kracht van de gematigde oppositionele opstelling van de PCI, al wijst de daling van het ledental evenzeer erop dat de nieuwe kiezers niet zozeer uit pro-communistische overtuiging maar vooral uit ontevredenheid met de hedendaagse Italiaanse politiek tot hun keuze komen. De veelal van corruptie beschuldigde Italiaanse hogere bestuursfunctionarissen zijn nauwelijks in staat, en lijken evenmin bereid, de desastreuze situatie van de economie fundamenteel aan te pakken. De door de communisten zorgvuldig opgebouwde reputatie van constructieve en integere bestuursuitoefening in de vele lagere overheidsorganen accentueert daardoor de aantrekkelijkheid van het door de PCI geboden alternatief, ook voor de niet-principieel communistische stemmers. In dit politieke klimaat ontwikkelde de PCI steeds verder haar democratische stellingname.

26. *Historisch compromis.* De positieve democratische opstelling van de PCI wordt het beste gekenmerkt door het zg. „historisch compromis”. Formeel kiest de PCI onder leiding van Enrico Berlinguer sinds 1973 voor een democratische samenwerking met christen-democraten en socialisten. Berlinguer onderkent nl. de onmogelijkheid zelfs bij 51% van de stemmen een linkse regering in Italië te laten functioneren die de (radicale) politieke wensen van deze nominale meerderheid zou vertolken [11]. Deze historische keuze is ingegeven door de gebeurtenissen in Chili, waar Allende's geforceerde socialisatieprogramma een uiterst rechtse reactie uitlokte. Sindsdien staan politieke pluriformiteit en democratische vrijheden hoog in het vaandel van de PCI geschreven. Voortdurend zegt de partijleiding dat zij verkiesingsuitslagen zal respecteren, hetgeen tevens een terugtreden uit de regering kan betekenen. Een dergelijke opstelling is volstrekt in tegenspraak met de socialistische staat volgens het marxisme-leninisme, waar het meer-partijensysteem zowel overbodig als misdadig wordt geacht (zie pt 17). Sinds de verkiezingen van juni 1976 maakt het stemgedrag van de PCI het voortbestaan van de christen-democratische minderheidsregering mogelijk, zodat het „historisch compromis”, hoewel niet officieel, in de praktijk wordt gehanteerd. Nochtans propageert de PCI eigen specifieke politieke standpunten. Zo wijst de PCI de huidige economische structuur in Italië af; zij is echter geen voorstander van grootscheepse nationalisatie van de ondernemingen. Overigens wijken de voorstellen van de PCI nauwelijks af van de politiek die de meeste Westeuropese democratisch-socialistische partijen voorstaan. In het algemeen kan worden gesteld dat de PCI sinds langere tijd haar democratische stellingname in de praktische politiek tracht te belichamen.

27. *Partijstructuur.* Inzake de oprechtheid van de nieuwe opstelling van de PCI in de binnenlandse politiek is weinig kritiek in te brengen. Wel geldt deze kritiek de partij en aanverwante organisaties. Volgens het eerder gedefinieerde democratisch centralisme dienen communistische partijen te worden gekenmerkt door centrale leiding, hiërarchie en ijzeren discipline. Hoewel de PCI langzamerhand enige interne discussie tolereert, is factievorming binnen de partij niet toegestaan en dienen eenmaal genomen besluiten niet meer ter

discussie te worden gesteld. Partijleiders worden niet gekozen maar door geheime procedures via coöptatie aangewezen. Van de drie belangrijkste Italiaanse vakbonden is de door de communisten gecontroleerde CGIL de grootste. Deze vakbond is lid van de Oosteuropese „World Federation of Trade Unions”, een federatie die weinig met de belangen van de arbeiders maar des te meer met die van de Sovjet-Unie van doen heeft [12]. Regelmatig duiken berichten op over financiële steun die communistische partijen (ook de Italiaanse) uit de Sovjet-Unie zouden ontvangen. Hoewel deze beweringen, zeker waar het de Moskougetrouwe periode van deze partijen betreft, niet onwaarschijnlijk moeten worden geacht, wordt bij gebrek aan doorslaggevend bewijs deze problematiek in deze studie niet verder behandeld. Voor de door de PCI gecontroleerde pers is censuur echter een onweerlegbaar gegeven [13]. De pluriformiteit, die de PCI extern belijdt, wordt derhalve intern geenszins getolereerd. Wel heeft deze pluriformiteit directe verbanden met de internationale politiek van de PCI.

28. *Internationale politiek.* De loyaliteit van de PCI tegenover de Sovjet-Unie was tot het 20e Congres van de CPSU in 1956 — waar Chroestsjov het einde van het Stalinistische tijdperk inluidde — onbetwist, hetgeen o.a. tot uiting kwam in de veroordeling van het Joegoslavische nationale communisme. Wel profiteerde de PCI bij monde van Togliatti snel van de tijdelijke verwarring in de communistische wereld. Na deze periode werd steeds meer het recht van de eigen stellingname van de verscheidene communistische partijen bepleit. Weliswaar nog met smalle marges, hetgeen wordt gedemonstreerd door de goedkeuring van de Sovjetinterventie in Hongarije van hetzelfde jaar 1956. In 1968 bleken de marges al aanzienlijk verbreed. De PCI veroordeelde nadrukkelijk de Sovjetinterventie in Tsjecho-Slowakije. Even sterk wees de PCI de zg. Brezjnevdctrine van de beperkte soevereiniteit van socialistische landen af. Deze ontwikkeling culmineerde uiteindelijk in de formele ontkenning van het proletarisch internationalisme, zoals dat tot uiting kwam in de toespraak van Berlinguer op de Conferentie van Europese communistische partijen van juni 1976. In het bijzonder onderstreepte de Italiaanse partijsecretaris de noodzaak „van strikte inachtneming van de gelijkwaardigheid (van com-

munistische partijen) en het non-interventieprincipe in elkaars interne aangelegenheden" [14].

29. Het gaat evenwel te ver, te stellen dat de PCI bij voortduring de Sovjet-Unie bekritiseert. Over het dissidentenprobleem en andere interne Sovjet-misstanden permitteert de PCI zich weliswaar openlijke kritiek, maar toch met een zekere nuance zodat er zeker geen fundamentele anti-Sovjetpropaganda aan kan worden ontleend. Voor de Sovjet- en Cubaanse interventie in Angola kan de PCI slechts waardering opbrengen; ook conformeert de partij zich aan de Sovjet-Unie in een anti-Israëlstandpunt. De ambiguïteit van de PCI tegenover de Sovjet-Unie wordt het beste aange-toond door de reeds eerder genoemde Giorgio Napolitano waar hij nog in 1976 stelde dat „wij de ideële band en het solidariteitsgevoel met de socialistische wereld — met de volkeren van de Sovjet-Unie in de eerste plaats — van een enorm aantal militanten en arbeiders in ons land (Italië) niet kunnen veronachtzamen". Evenals: „wij kunnen evenmin accepteren dat de internationale rol van de Sovjet-Unie in de strijd tegen het imperialisme en voor de vrede wordt veronachtzaamd of ont-kend" [15]. Napolitano nuanceert deze stelling-name vervolgens enigszins; het is evenwel evident dat de PCI niet kan en niet wenst te breken met de Sovjet-Unie zoals ook vele andere uitspraken van leidende Italiaanse communisten getuigen [16]. Het niet-kunnen komt hieruit voort, dat een belangrijk deel van de achterban historische emotionele banden met de Sovjet-Unie koestert, terwijl het niet-wensen van een breuk blijkt uit de constatering dat het Sovjetsocialisme dan wel geen model voor Italië kan zijn maar toch noch altijd superieur is aan het kapitalisme. Bovendien zou een openlijke breuk de PCI haar eigen positie in de Italiaanse politiek doen verliezen en zij zou zich dan nauwelijks meer kunnen onderscheiden van de Westeuropese en Italiaanse democratisch-socialistische partijen. Het is juist dat laatste, wat de PCI uitdrukkelijk wenst te vermijden en waarom de PCI zich marxistisch blijft noemen. Trouwens, de band met de Sovjet-Unie heeft dan wel eens geleid tot tijdelijke problemen binnen de partij, het blijkt echter geen enkele invloed uit te oefenen op de Italiaanse bevolking, zoals de constante groei van het stemaandeel in de verkiezingen bewijst.

30. *Conclusie aangaande de PCI.* De onafhankelijkheid van het Italiaanse communisme wordt

voornamelijk ondersteund door de tot nu toe gevoerde binnenlandse politiek. Zowel de partijorganisatie als de internationale politiek van de PCI doen daarentegen afbreuk aan de gepretendeerde democratische opstelling. Het lijkt echter nauwelijks twijfel dat de PCI oprecht het Eurocommunisme nastreeft, en bij regeringsdeelname zal trachten de huidige stellingname te verwezenlijken.

Franse communisten

31. De polemiek van de Franse communisten met het Sovjetcommunisme is van veel recentere datum dan die van de PCI. Het is te vroeg om van een consistent beleid van de PCF te spreken waardoor de geloofwaardigheid van de gepretendeerde Eurocommunistische houding een wankele basis heeft. Desondanks lijkt de partij juist door haar nieuwe stellingname aan respectabiliteit ten gunste van een eventuele regeringsdeelname te winnen en kan haar geloofwaardigheid binnen het Eurocommunisme niet bij voorbaat worden uitgesloten.

32. In de eerste naoorlogse verkiezingen trad de PCF met 26% van de stemmen als grootste partij naar voren. Sinds die tijd is de partij na een korte groeiperiode terugggevallen tot een vrij constant percentage van ca. 30%. Evenals in Italië werden de communisten in 1947 door de socialisten uit de regering gezet en zij verkeren sindsdien in de oppositie. In 1972 is de PCF een coalitie aangegaan met linkse partijen, in het bijzonder de socialisten onder Mitterand, hetgeen tot uiting kwam in het zg. „Programme Commun". Daarmee gaven de communisten aan tot regeren bereid te zijn; het betekent bovendien een breuk met de normale marxistisch-leninistische tactiek van de gewelddadige machtsovername. De PCF heeft nl. een trauma overgehouden aan haar stellingname in de Mei-revolutie van 1968 in Parijs: de initiële steun aan deze ogenschijnlijke revolutie werd tijdig ingetrokken toen bleek dat de reactie op deze „bijna-revolutie" de PCF zou kunnen vermorzelen. De val van Allende in 1973 bevestigde de bange vermoedens van de PCF inzake de aard van zulk een reactie. De keuze van de PCF voor een „vreedzame overgang naar het socialisme" moet daarom als meer dan een tijdelijke keuze worden aangemerkt, al bevestigt het feit, dat het „Programme Commun" ruim vier jaar voor de formele destalinisatie" van de PCF tot stand

kwam, dat deze stellingname wel degelijk een tactiek is.

33. *Abrupte ommezwaai.* De nieuwe stellingname van de PCF wordt gekenmerkt door de opmerkelijke uitspraken die door de secretaris-generaal Georges Marchais zijn gedaan tijdens het 22e congres van deze partij in februari 1976. Niet alleen werd plotseling het begrip „dictatuur van het proletariaat” uit de statuten geschrapt, tevens verklaarde het congres dat, in geval een linkse meerderheidsbeweging in een regering zou resulteren, die regering onder alle omstandigheden verkiezingsuitslagen zou respecteren, dus ook indien dat een afwijzing van het socialisme (communisme) zou betekenen [17]. Dat impliceert een radicale keuze voor het „pluralisme”. Des te opmerkelijker waren deze resultaten omdat er nauwelijks een fundamentele discussie in de partij aan was voorafgegaan. In 1968 en 1971 verklaarden de PCF-leiders nog dat een afwisseling van een socialistische regering mogelijk was maar dan alleen door partijen die een socialistische structuur zouden accepteren. Evenzo verklaarde Marchais in 1972 dat het „Programme Commun” dient te worden beschouwd als een springplank voor een volksbeweging en actie [18]. Over de praktische uitvoering van het nieuwe credo „pluralisme” blijven er ook nog vele vraagtekens. Zo werd bv. in 1976 door de Communistische Jeugd een uitnodiging van een Oostblokland afgeslagen toen bleek dat ook een delegatie van de „Jeunes Giscardiens” was uitgenodigd. Ook werd president Giscard d'Estaing het afgelopen jaar nog in de Franse communistische pers (*l'Humanité*) betiteld als een huurling van de kapitalistische monopolies [19]. Beide voorbeelden illustreren de klassieke onverdraagzaamheid van communisten en wettigen nauwelijks enig optimisme over de oprechtheid van de ommezwaai. Ter zake van nationalisatie en centralisatie van economie en bestuur zijn de Franse communisten veel conservatiever dan hun Italiaanse soortgenoten. Ook is de reputatie van de PCF als parlementaire partner bij de wetgeving minder constructief dan de PCI. Nochtans kan nauwelijks van obstructie worden gesproken. Op lager bestuursniveau wekken de communisten zelfs een beeld van vertrouwen en verantwoordelijkheid op. Op het gebied van burgerlijke vrijheden heeft de PCF qua uitspraken echter geen uitgebreide historische basis. Zeer twijfelachtig zijn de uitspraken

van het Hoofd Sectie Buitenland van de PCF, Jean Kanapa, gedaan op het congres van februari 1976. Daar bestreed hij het recht van anderen de interne partijstructuur van de PCF te bekritisieren: juist door haar orthodoxe structuur zou de PCF, indien eenmaal aan de macht, de pluriformiteit kunnen garanderen. Voorwaar een duidelijk voorbeeld van marxistische dialectiek.

34. *Partijstructuur.* De structuur en organisatie van de PCF vertonen het klassieke rigide communistische beeld. In tegenstelling tot de PCI heeft de PCF een reputatie van veelvuldige partijzuiveringen; wel zou interne discussie tegenwoordig mogelijk zijn. De sterkte van de PCF tegenover de overigens qua stemmenaantal twee keer zo grote socialistische partij en coalitiepartner, doet vrezzen dat zij bij de uitvoering van het „Programme Commun” de boventoon kan en zal voeren. De kracht en autoriteit van de partij worden het beste gedemonstreerd doordat de leiding min of meer bij verrassing een radicale koerswijziging kon uitvoeren zonder met de partijgelederen, die volstrekt met de marxistische-leninistische opvattingen zijn opgevoed, in conflict te komen. In positieve zin zou dat kunnen worden uitgelegd alsof de partijleden op een dergelijke ommezwaai zaten te wachten. Zelfs al geldt dit voor een belangrijk gedeelte voor de aanhang, het biedt des te somberder perspectieven voor de overige orthodoxe partijleden die in het stilzwijgen een tactische stellingname kunnen zien en na een eventuele democratische regeringsovername tot een werkelijke communistische machtsovername zouden kunnen overgaan. Toch voert deze speculatie mijns inziens te ver. Een positief teken ten gunste van de nieuwe wending van de PCF is haar keuze sinds oktober 1974 voor een massapartij [20]. Immers, een orthodoxe communistische partij beperkt zich tot een „ijzeren voorhoede” en een massapartij is veel moeilijker te manipuleren. In het algemeen is het evenwel reëel te constateren dat de geloofwaardigheid van de PCF ten aanzien van pluriformiteit en democratie een aanzienlijk minder hechte basis heeft dan die van de PCI.

35. *Internationale politiek.* Op het gebied van de internationale politiek is de ommezwaai van de PCF naar het Eurocommunisme het meest recent en nog maar ten dele geformaliseerd. Weliswaar heeft de PCF de Sovjetinterventie in Tsjecho-Slowakije in 1968 veroordeeld; in 1969 verklaarde zij

zich echter opnieuw solidair met de Sovjethegemonie in de communistische wereld zoals die tot uiting kwam op een door de Sovjets bijeengeroepen internationale communistische bijeenkomst. In dezelfde lijn moet de krachtige steun van de PCF aan de Portugese communistische partij (PCP) ten tijde van de interne Portugese machtsstrijd van 1974/75 worden gezien (zowel de Italiaanse als Spaanse communistische partijen onthielden zich), een steun die achteraf enigszins werd afgezwakt. Toch komt het begrip „proletarisch internationalisme” de laatste tijd niet meer voor in de PCF-terminologie; het schijnt te hebben plaatsgemaakt voor „internationale solidariteit”, zoals blijkt uit de verklaring van Marchais op het jongste congres van Europese communistische partijen [21]. Op hetzelfde congres betoogde Marchais geen noodzaak meer te zien in het houden van dergelijke communistische bijeenkomsten „aangezien het volstrekt uit de tijd is een gemeenschappelijke strategie voor alle partijen te ontwerpen”. De verbale uitingen ten gunste van een zelfstandige positie van de PCF worden echter steeds doorkruist door tegengestelde verklaringen. Zo beklemtoonde Marchais in 1976 de noodzaak te vechten tegen het anti-Sovjetisme en de leugens en laster die over de socialistische landen altijd worden verspreid [22].

36. In het algemeen oriënteert de PCF zich nog steeds in belangrijke mate op de Sovjet-Unie en voldoet zo aan de door Stalin gestelde eisen betreffende het proletarisch internationalisme (zie pt 19). De meest recente voorbeelden daarvan vormen wel de instemming met de Russische afwijzing van de jongste Amerikaanse SALT-initiatieven en de veroordeling van de Franse hulp aan Zaïre die samenviel met de Sovjetkritiek. Wel kritiseren de PCF en de communistische pers sinds een jaar in toenemende mate de Sovjet-Unie om de behandeling van dissidenten. De toonzetting van die kritiek is echter hoofdzakelijk mild en ontaardt nooit in een fundamentele discussie over het Sovjetcommunisme [23]. Juist een dergelijke fundamentele discussie zou met recht moeten worden geëist als een van de voorwaarden voor zelfstandigheid. Anderzijds zijn de Sovjets niet terughoudend om de PCF te provoceren. De Sovjet-Unie pleegt zelfs voortdurend, ten koste van de electorale positie van de PCF, een goede verstandhouding met Franse presidenten te onderhouden.

Dat is eigen aan de Sovjet buitenlandse politiek (zie pt 19) en gaat voor Frankrijk terug tot president De Gaulle. In die tijd kon het Sovjetbeleid niet worden aangevallen. Nu de „onafhankelijke” positie van de PCF kritiek wél mogelijk zou moeten maken wordt dat slechts met de uiterste voorzichtigheid gedaan. Over de eigen positie van de PCF tegenover de Sovjet-Unie zijn tot 1976 derhalve slechts verbale getuigenissen op te tekenen. Het ontbreken van fundamentele kritiek op de Sovjet-Unie geeft derhalve weinig inhoud aan de eigen stellingname.

37. *Conclusie aangaande de PCF.* De PCF ontkomt niet aan de indruk slechts om opportunistische redenen het roer te hebben omgegooid. Indien de nieuwe uitspraken van het afgelopen jaar worden afgezet tegen de buitenlandse en, in mindere mate, de binnenlandse politieke praktijk blijkt de zelfstandigheid van het Franse (Euro)communisme onvoldoende gefundeerd. In het algemeen zijn er nog te weinig garanties om de PCF na het bereiken van de vreedzame overgang naar algehele regeringsmacht als Eurocommunistisch te kunnen blijven beschouwen.

Spaanse communisten

38. De Spaanse communistische partij (PCE) is met ingang van 9 april 1977 weer erkend als legale politieke partij. Sinds het einde van de Spaanse Burgeroorlog is de PCE in het fel anti-communistische Spanje van Franco verboden geweest. Ondanks heeft de partij zich niet alleen in ballingschap maar ook binnen Spanje kunnen handhaven met een ledenbestand dat ca. 50.000 man zou tellen [24]. De PCE heeft zich bovendien steeds kunnen manifesteren in de overigens niet toegestane vakbeweging, de zg. „Commissions Obreros”. Dank zij deze beweging is de PCE in staat geweest zich in Spanje een zekere politieke basis te verwerven die, ondanks het geringe percentage op deze partij uitgebrachte stemmen bij de verkiezingen van 15 juni 1977 (ca. 8%), een van de best georganiseerde politieke structuren in het post-Franco-Spanje blijkt te hebben opgeleverd.

39. Tot in het begin van de jaren zestig gold ook de PCE als een onvoorwaardelijke aanhanger van het Sovjetcommunisme. Daarna werd de onafhankelijke lijn die de PCE wenst te volgen steeds duidelijker. In binnenlandse politieke aangelegenheden

den is dat uiteraard nog nauwelijks te adstrueren; in de buitenlandse politiek echter des te meer. De PCE sprak zich reeds enige tijd voor de Sovjetinvasie in Tsjecho-Slowakije uit ten gunste van het Praagse democratiseringsproces. Zij veroordeelde als een van de eerste communistische partijen de Sovjetinvasie, en wel zeer heftig. De oprechtheid van de partijleiding onder aanvoering van Santiago Carillo blijkt hieruit dat zijn anti-Sovjetstandpunt tot een ernstige splitsing in de partij dreigde te leiden. Hij wist deze te bezweren door de Moskougetrouwe leden van het Centraal Comité in 1969 uit de partij te stoten. Daardoor kon de partij haar gekozen onafhankelijke weg versterkt vervolgen. Anderzijds getuigt het uitstoten van „partijleden” van de interne partijdiscipline die zo karakteristiek is voor het democratisch centralisme. Positief evenwel is dat het hier orthodoxe leden betrof. De dictatuur van het proletariaat werd door de PCE in vergelijking tot andere dissidente communistische partijen in een vroeg stadium verlaten. Nu spreekt Carillo zich het scherpste van de drie Eurocommunistische partijen uit tegen het Sovjetcommunisme als hij stelt dat „de Sovjet-Unie niet werkelijk een volksdemocratie is maar een dictatorschap van een kleine laag van de bevolking over de rest van de bevolking” [25]. Een uitspraak, die noch door Marchais noch door Berlinguer zal worden gedeeld, maar geenszins een breuk met de Sovjet-Unie impliceert. Ruim voor het Italiaanse „historisch compromis” en het Franse „Programme Commun” sprak de PCE zich uit voor een afwijzing van het een-partijsysteem. De PCE zou kunnen worden tegengeworpen dat haar democratische houding voortkomt uit een prioriteitsstelling ten tijde van het Francoregime. Echter ook heden ten dage prefereert zij een coalitiepolitiek en wil zelfs een alliantie aangaan met vertegenwoordigers van het leger en de Kerk [26]. Bovendien nam de Sovjet-Unie al in 1974 het Spaanse onafhankelijke standpunt serieus, zoals blijkt uit een in de Sovjetpers gedaan verwijt aan de PCE, nl. dat deze partij „geen ons proletarisch internationalisme” meer vertegenwoordigt [27]. Ook nu de PCE legaal kan opereren blijft de partijleiding het standpunt inzake de pluriformiteit herhalen.

40. *Conclusie aangaande de PCE.* De PCE gaat van de drie Eurocommunistische partijen het verst in haar stellingname tegen de centrale rol van het

Sovjetcommunisme. Juist omdat de PCE zich nu voor het eerst uit de illegaliteit tot een „nieuwe” partij kan ontwikkelen is de kans groot dat het Eurocommunisme een hechte basis in de PCE krijgt, hetgeen als een belangrijke indicatie voor zelfstandigheid moet worden beschouwd.

Conclusie

41. Ten gunste van de werkelijke zelfstandigheid van de drie Eurocommunistische partijen spreken vele verklaringen en slechts enkele praktische politieke feiten. De PCI en PCE bereiken hierdoor een ruime en de PCF een geringe mate van oprechtheid in hun stellingname. Tegen de „eigen weg” en de zelfstandigheid spreken echter de onverminderd democratisch-centralistische partijstructuur en, als belangrijkste factor, dat deze partijen niet werkelijk met de Sovjet-Unie wensen te breken of zelfs een fundamentele discussie trachten aan te gaan maar integendeel zich juist op het marxisme blijven beroepen. Juist deze nog steeds bestaande relatie met de Sovjet-Unie overschaduw het effect van alle andere democratiseringstendenties, waardoor nog niet kan worden gesproken van een wezenlijke zelfstandigheid van het Eurocommunisme, los van het Sovjetcommunisme. In hoeverre dat tevens blijkt uit het veiligheidsbeleid van de drie partijen wordt in een later hoofdstuk geanalyseerd.

KANSEN OP REGERINGSDEELNEMING VAN DE EUROCOMMUNISTEN

42. Geen van de huidige Eurocommunistische partijen is groot genoeg om zelfs ook maar een werkbare minderheidsregering te vormen. Wel geldt dat de omvang van de door deze partijen nagestreefde coalities met niet-communisten van dien aard is dat dit reeds nu of op zeer korte termijn een meerderheid in de parlementen zou kunnen opleveren, hetgeen uiteraard consequenties voor de regeringssamenstelling in het vooruitzicht stelt. In ieder geval kan deze stelling worden betrokken op de PCI en de PCF. Bij de PCE is de situatie minder duidelijk, omdat de eerste vrije verkiezingen in Spanje, alleen al uit het oogpunt van 30 jaar politieke onvrijheid, nog geen beeld van de reële sterkte der politieke partijen hebben opgeleverd. Toch is ook in Spanje regeringsdeelname

van communisten niet geheel ondenkbaar, vooral nu het democratiseringsproces in een stroomversnelling lijkt te zijn terechtgekomen en de Spaanse communisten een grote greep op de zich organiserende arbeidersbewegingen schijnen te hebben. Over de kansen op regeringsdeelname van de PCE zullen, gezien het vérgaand speculatieve karakter van een onderzoek, geen verdere uitspraken worden gedaan. Daar het Spaanse communisme echter zeer representatief is voor het Eurocommunisme, zal de Spaanse situatie voor zover relevant wel in de volgende hoofdstukken de nodige aandacht krijgen.

Italië

43. De jongste algemene verkiezingen van juni 1976 lieten voor de PCI een stijging van het stemmenpercentage zien van 7,3% boven de cijfers van 1972. Tegen de verwachting in werd de PCI met 34,4% niet de grootste partij, daar de christen-democraten zich konden handhaven op 38,7%. Om de PCI van verdere winst af te houden, trachtten de christen-democraten de eigen partij van de oudere gecorrumpeerde machthebbers te ontdoen om vervolgens een nieuw dynamisch elan te kunnen ontplooiën. Dat is tot heden slechts ten dele gelukt. De christen-democraten zijn nauwelijks verder in hun reorganisatie geslaagd dan een benoeming van de nieuwe partijsecretaris, Benigno Zaccagnini, wiens integriteit weliswaar boven verdenking staat maar die overigens al 64 jaar is. De christen-democratische minderheidsregering wordt slechts in leven gehouden door de informele steun van de communisten. In feite betekent dat een zeer beperkte regeerkracht van de christen-democraten. Zij hebben tot heden nog geen wending aan de bergafwaartse ontwikkeling van de economie kunnen geven. Indien de huidige toestand zich tot aan de volgende verkiezingen in dezelfde negatieve richting blijft ontwikkelen, moet worden aangenomen dat de christen-democratische partij zich niet meer op het huidige niveau zal kunnen handhaven. Een vlucht van kiezers naar het enige reële alternatief, de PCI, en vervolgens de overvleugeling van de christen-democraten door de PCI lijkt dan waarschijnlijk. Evenwel dreigt de situatie in Italië in een stroomversnelling te geraken en moeten de kansen op vier jaar christen-democratisch regeren minimaal worden geacht.

44. De christen-democratische regering is momenteel tot het besef gekomen dat de Italiaanse malaise alleen kan worden verbeterd indien de regeringsvoorstellen een bredere positieve steun genieten. Daarvoor is het noodzakelijk dat zoveel mogelijk partijen maar vooral de PCI zich op een regeringsprogramma met de christen-democraten vastleggen. In 1977 zijn er reeds onderhandelingen in die richting gevoerd. De christen-democraten gaan echter (nog) niet zo ver dat de PCI regeringsverantwoordelijkheid krijgt toebedeeld. Voor de PCI is dat een groot dilemma omdat haar huidige houding van „gedogen” de achterban in steeds mindere mate bevredigt en reeds tot gewelddadige demonstraties heeft geleid: zij wenst dan ook wel degelijk de volle regeringsverantwoordelijkheid. Alle tekenen wijzen erop dat de positie van de christen-democraten steeds moeilijker wordt zodat een dergelijke ontwikkeling zich inderdaad op zeer korte termijn zou kunnen voltrekken (of mogelijk bij publicatie van deze studie reeds is voltrokken) [28]. De kansen op regeringsdeelname van de PCI moeten derhalve reëel worden geacht.

Frankrijk

45. In de meest recente parlementsverkiezingen van 1973 behaalde de PCF 21,2% van de stemmen. Hoewel ook toen al het „Programme Commun” met de socialisten een feit was, blijkt deze coalitie pas de laatste jaren succes bij het electoraat te boeken. Bij de presidentsverkiezingen van 1974 naderden de „gauchisten”, met 49% van de stemmen, met minimaal verschil de „centrum-rechtsen” onder Giscard d'Estaing. Recente verkiezingen voor lagere overheidsorganen, zoals de gemeenteraden in maart 1977, geven een indicatie dat de linkse coalitie momenteel bij algemene verkiezingen en meerderheid van de stemmen zou kunnen opeisen. Van de 221 gemeenten boven de 30.000 inwoners worden nu 159 door socialisten of communisten bestuurd tegen voorheen 103. Uit deze regionale verkiezingen zijn geen nauwkeurige stemmenpercentages van de individuele partijen te destilleren. Wel is het een feit, dat in het linkse kamp de winst van de socialisten veel groter is dan die van de communisten. Veel van de kiezers die ditmaal voor het eerst links stemden, zouden in beginsel gaullisten of centrum-democra-

ten zijn die slechts uit ontevredenheid met de huidige regering tot hun afwijkende stemgedrag kwamen [29]. Een continuering van de gesignaleerde ontwikkeling zal bij de in mei 1978 te houden parlamentsverkiezingen ongetwijfeld tot een meerderheid van de linkse coalitie leiden hetgeen, gezien de nog tot 1981 durende regeerperiode van Giscard d'Estaing, een ernstige regeringscrisis ontkoombaar maakt. Toch is de situatie in Frankrijk wezenlijk ongelijk aan die in Italië. De Franse economie vertoont dezelfde malaise als waarmee de overige Westelijke landen hebben te kampen, maar moet in beginsel gezond worden geacht. Ook de sociaal-economische structuren krijgen geen overmatige kritiek. Daar de Franse regering niet in staat moet worden geacht de internationaal verweven economische problematiek, ondanks energieke versoberingsprogramma's, nog voor de a.s. verkiezingen te overwinnen is het onwaarschijnlijk dat Giscard d'Estaing veel afvallige centrum-rechtse kiezers kan terugwinnen. Daar bovendien de niet-linkse partijen onderling verdeeld zijn, moet het vrijwel zeker worden geacht dat de linkse coalitie aanspraak op regeringsverantwoordelijkheid zal kunnen maken. Hoewel Giscard de bevoegdheid heeft de kiezers in verkiezingen opnieuw te laten spreken, lijkt het uitgesloten dat hij bij een overwinning van „links” het premierschap aan Mitterand zal kunnen onthouden.

46. Ondanks de diepgaande meningsverschillen tussen Mitterand en Marchais over de uitvoering van het „Programme Commun” zal Mitterand niet eraan kunnen ontkomen de communisten de facto regeringsverantwoordelijkheid aan te bieden. Daar de socialisten qua kiezersstemmen de grootste coalitiepartner vormen (de schattingen lopen op tot tweemaal de PCF-sterkte), zullen zij de meeste en belangrijkste ministerposten voor zich opeisen. Desondanks zullen de communisten dank zij hun reeds eerder gesignaleerde hechtere machtsbasis trachten, en mogelijk erin slagen, de socialisten in effectieve macht te evenaren of zelfs te overvleugelen.

Conclusie

47. Zowel voor de Italiaanse als de Franse communisten lijken de kansen reëel dat zij in 1978 regeringsverantwoordelijkheid zullen dragen. In

beide gevallen zal het voorshands alleen gedeeltelijke en geen algehele regeringsverantwoordelijkheid betreffen. Wel is het aannemelijk dat de PCF in staat zal zijn meer van haar wensen in een regeringsprogramma verwezenlijkt te krijgen dan de PCI.

EUROCOMMUNISME EN DE VEILIGHEIDSPOLITIEK

48. Uit het vorenstaande is gebleken dat de Eurocommunisten in meer of mindere mate ook in de buitenlandse politiek afstand wensen te nemen van de Sovjet-Unie. Er kan echter pas sprake zijn van een werkelijk oprecht streven naar onafhankelijkheid indien dit streven ook implicaties heeft voor de door de Eurocommunisten te voeren veiligheidspolitiek. Dat nationale en of autonome communisten heden ten dage niet ontkomen aan het formuleren van een veiligheidspolitiek blijkt wel het meest uit het feit dat hun onafhankelijkheid zou kunnen worden doorbroken, zodra de Sovjet-Unie de „Brezjnevdctrine” tot gelding brengt, een overweging, die reeds langere tijd de Joegoslaven tot een mild pro-NAVO-standpunt aanzet. In dit verband dient niet te worden vergeten dat het erkennen van deze doctrine vrijwel voor iedere communist moeilijkheden moet opleveren, omdat dit impliciet de Verenigde Staten een legitimatie zou kunnen verstrekken tot interventie in NAVO-lidstaten („omgekeerde Brezjnevdctrine”). Het is dan ook deze implicatie die zelfs de Portugese communisten behoedt voor een directe afwijzing van de NAVO, maar geenszins een garantie betekent voor een consistent zelfstandig veiligheidsbeleid. Voor dat laatste zijn derhalve meer bewijzen nodig dan alleen vrees voor Amerikaanse interventie, nl. oprechte vrees voor Sovjetrussische politieke en militaire druk of zelfs agressie.

Italiaanse communisten

49. Na de Tweede Wereldoorlog maakte de PCI een periode door die werd gekenmerkt door een onvoorwaardelijke steun aan de Russische veiligheidspolitiek en een zich uitspreken voor slechting van de twee machtsblokken en voor de neutraliteit van Italië. Een neutraliteit, waarbij overigens de voorkeur voor een socialistische natie (de Sovjet-Unie) boven een „imperialistische” natie (de Ver-

enigde Staten) geen twijfel leed. In 1971 verklaarde de PCI zich nog steeds gedecideerd vóór terugtrekking van Italië uit de NAVO en voor vertrek van de NAVO uit Italië [30]. Het volgende jaar, op het 13e Partijcongres van de PCI, waren echter de eerste tekenen van nuancering over Italië's uit-treden merkbaar. Steeds verder schoof de PCI op tot een verbaal pro-NAVO-standpunt, met als voorlopig hoogtepunt de verklaring van Berlinguer van 15 juni 1976 voor de Italiaanse televisie dat het NAVO-lidmaatschap van Italië een voorwaarde is voor het soort socialisme dat de PCI nastreeft [31], directe referentie aan de gevaren van de Brezjnevdoctrine. Sinds de voor de PCI zo gunstig verlopen jongste verkiezingen (in 1976) putten de PCI-leiders zich zelfs in toenemende mate uit in positieve bewoordingen aan het adres van de Verenigde Staten en is de verwijdering van Amerikaanse troepen uit Italië geen voorwaarde meer van de PCI-politiek. Deze wezenlijke verschuiving vindt primair een verklaring in de opvattingen van de PCI inzake détente.

50. *Détente*. Basis van de veiligheidspolitiek van de PCI is het actief stimuleren van de détentepolitiek, die evenzeer als in 1971 moet leiden tot het verdwijnen van de huidige twee militaire machtsblokken. Deze opvatting wordt gerationaliseerd door de ervaring dat in Koude-Oorlogomstandigheden, zoals in de jaren vijftig, een Westerse communistische partij niet ontkomt aan verdachtmakingen van subordinatie aan en collaboratie met de Sovjet-Unie. Juist dank zij détente kon het Eurocommunisme zich langzamerhand profileren en klaarblijkelijk in de publieke opinie terrein winnen. In geval de twee blokken zouden blijven bestaan of, erger, de wederzijdse verschillen zich opnieuw zouden toespitsen, ontkomen de Eurocommunisten niet aan een openlijke keuze; zeker niet indien zij in formeel NAVO-getrouwe regeringen zijn vertegenwoordigd. Toen de kansen op regeringsdeelname nog gering waren, kon de PCI overeenkomstig haar ongetwijfeld diepere gevoelens zich openlijk tegen de NAVO uitspreken. Nu deze kansen steeds meer stijgen en de PCI zelfs al een niet-officiële regeringsverantwoordelijkheid met de christen-democraten deelt („gedogen”), durft de PCI deze anti-NAVO keuze niet meer te maken en stemt zij openlijk voor handhaving van de status quo. Eerder is gesteld dat de PCI de uiteindelijke consequentie van autonomie — een

breuk met de politiek van de CPSU — niet trekt (zie pt 29). Tegelijkertijd zal de PCI echter de mening zijn toegedaan dat haar belangrijkste rivaal, de Christen-democratische partij, zich slechts met Westerse (EEG, NAVO) maar in het bijzonder dank zij Amerikaanse steun kan handhaven. Er behoeft dan ook geen twijfel aan te bestaan dat de PCI slechts om tactische redenen een pro-NAVO-standpunt inneemt, hetgeen echter niet betekent dat de PCI als regeringspartij direct tot landsverraderlijke activiteiten zal overgaan. Immers, de tactische redenen hebben evenzeer een functie tegen de Sovjetpretentie, hegemoniale communistische partij te zijn. Het standpunt van de PCI vereist het laveren tussen twee posities waaruit zij nog geen keuze wenst te maken.

51. *Machtsevenwicht*. Sergio Segre, het invloedrijke hoofd van de Internationale Afdeling van de PCI, baseert het huidige PCI-standpunt op een analyse van de internationale situatie, die naast het bestaan van détente de erkenning van het actuele machtsevenwicht veronderstelt [32]. Dit machtsevenwicht schept de voorwaarde voor détente maar is tevens labiel. Het eenzijdig terugtrekken van Italië uit de NAVO zou het machts-evenwicht verstoren zodat de voortgang van détente in gevaar komt, hetgeen op zijn beurt de garanties voor autonomie van de PCI ondermijnt. Wel stelt Segre dat de NAVO zich dient te veranderen en een strikt defensieve organisatie behoort te zijn; implicerend dat dit nog niet het geval is en dat voor de Sovjet-Unie de NAVO-dreiging alleszins reëel is. Wat dit dilemma voor de PCI oplevert, blijkt wel uit een interview met een van de andere buitenlandsspecialisten van de PCI, Gian Paietta, over het eventueel falen van détente. Indien dat tot oorlog zou leiden hoopt Paietta dat Italië erbuiten zou kunnen blijven; signifikanter blijkt echter het antwoord op de vraag wat Italië zou moeten doen indien het WP de aanval opent en zich in het bijzonder op Italië richt. Paietta wijst die veronderstelling af en stelt dat de situatie daartoe geen aanleiding geeft [33]. Paietta weigert klaarblijkelijk de Sovjet-Unie als zelfs maar een potentiële dreiging te zien, hetgeen in tegenspraak is met de uitspraak van Berlinguer inzake de NAVO als beschermer van het Italiaanse socialisme (zie pt 49). Dat alles wijst erop dat het pro-NAVO-standpunt nog geen fundamentele basis binnen de PCI heeft. Wel geven de communisten

1
richting aan het denken over de toekomstig te voeren veiligheidspolitiek.

52. *Zelfstandig West-Europa.* De garantie voor een verdergaand continueren van détente, en daarvoor de vrede, ziet de PCI in een toenemende zelfstandigheid van West-Europa. West-Europa dient zijn relaties tot de beide supermogendheden te herzien, hetgeen in eerste instantie erop neerkomt een verenigd West-Europa los te maken van de Verenigde Staten. Immers, ondanks hun toegenomen vriendelijkheden beschouwen de Italiaanse communisten de Verenigde Staten nog steeds als kwalijke imperialisten. De gewenste zelfstandigheid van de Oosteuropese staten, los van de Sovjet-Unie, zou ten slotte tot een Europees veiligheidssysteem moeten kunnen leiden. De eerste fase van een zelfstandig West-Europa betekent evenwel geenszins de keuze voor een defensie-associatie. Tot voor kort wezen de communisten iedere delegatie van bevoegdheden naar supranationale organen resoluut af. Dit standpunt lijkt nu te zijn verlaten, zoals blijkt uit hun acceptatie van de EEG, hetgeen overigens gepaard gaat met een enthousiasme dat niet uitstijgt boven dat voor de NAVO. Sinds deze ommezwaai legt de PCI echter een duidelijk verband tussen zelfstandigheid van West-Europa en de EEG; juist door de EEG zou West-Europa uitdrukking kunnen geven aan zijn economische onafhankelijkheid [34]. Getrouw aan het marxistische primaat van de materiële (economische) interdependenties tussen mensen onderling is dit een punt van levensbelang voor communisten. De uiteindelijke doelstelling van de PCI, een zelfstandig en gedemilitariseerd Europa, komt veel overeen met de motieven die de Sovjet-Unie ertoe bewogen een Europese veiligheidsconferentie (CESV) te willen. De oorspronkelijke terughoudendheid van de NAVO-staten was verklaarbaar omdat de Sovjetvoorstellen in feite uitzicht boden op de Sovjethegemonie over geheel Europa, als gevolg van de geëiste verwijdering van Amerikaanse troepen uit dit continent. Dat de PCI haar bezwaren tegen de Amerikaanse aanwezigheid in Europa heeft laten varen is nauwelijks opzienbarend. Deze stellingname volgt evenwel niet alleen uit de analyse van de détente-politiek, zij komt vrijwel overeen met het reeds eerder gesignaleerde Sovjetstandpunt, dat de Sovjet-Unie op korte termijn niet is gebaat bij terugtrekking van de Amerikaanse troepen uit

Europa daar dat mogelijk zou kunnen leiden tot een niet gewenste Europese defensieassociatie (zie pt 10). Toch is de keuze van de PCI ten gunste van de NAVO en later een zelfstandig West-Europa meer dan een projectie van Sovjetbelangen; ten slotte biedt deze keuze de Italiaanse communisten de oprecht gewenste speelruimte ten opzichte van Moskou.

53. *Inzet in de NAVO.* Zoals gesteld, is het PCI-beleid gebaseerd op een geleidelijk terugdringen van de NAVO en de Amerikaanse aanwezigheid in Italië en Europa. Slechts bij een dergelijk niet-provocerend beleid lijkt het politieke klimaat voor de versterking van de PCI het gunstigste. Daaruit volgt echter dat de NAVO-politiek van de PCI zeker niet door veel enthousiasme zal worden gekenmerkt. Deze politiek zal kunnen variëren van het handhaven van de status quo tot het doorvoeren van geleidelijke vermindering van de NAVO-verplichtingen, hetgeen een voortschrijdende aantasting van de inzet van Italië in de NAVO zal betekenen.

54. *Conclusie aangaande de PCI.* De bekering van de PCI tot een pro-NAVO-standpunt moet oprecht worden geacht, omdat zulks op korte en misschien zelfs middellange termijn het PCI-belang het beste ondersteunt. Aangezien de PCI echter geen belang heeft bij een krachtige NAVO lijkt een ernstig pessimisme gewettigd over de kwaliteit van het pro-Westerse veiligheidsbeleid.

Franse communisten

55. De ontwikkeling van het PCF-standpunt over de NAVO wijkt in belangrijke mate af van het Italiaanse voorbeeld. De belangrijkste reden is ongetwijfeld dat president De Gaulle Frankrijk al aan de militaire integratie binnen de NAVO had onttrokken. Zo kon een belangrijk strijdpunt van de PCF juist door haar felste tegenstanders als winst worden binnengehaald. Anderzijds kampt de PCF bij voortdurende met de al eerder gesignaleerde wil van de Sovjetleiders, goede vriendschapsbanden met de Franse presidenten te onderhouden ten koste van de PCF. Toch bleef het officiële Franse NAVO-standpunt kritiek oogsten van de PCF; het uitreden ging immers niet ver genoeg. Lange tijd volgde de PCF op veiligheidsgebied een min of meer harde anti-NAVO- en anti-VS-politiek. Dat sinds De Gaulle een uitgesproken natio-

nalistische politiek veel kiezers trekt, is de leiding van de PCF niet ontgaan. In het afgelopen jaar werd dat opnieuw duidelijk toen de PCF zich heftig keerde tegen de vernieuwde Franse militaire strategie. Deze strategie geeft nu weer een on dubbelzinnige oriëntatie aan de verdediging tegen een dreiging uit het Oosten (de Sovjet-Unie) en lijkt in overeenstemming met de NAVO-strategie van de „flexibility in response”. Volgens de PCF móét dat wel een graduele terugkeer van Frankrijk in de militaire NAVO-structuur impliceren. Een heroriëntering, die sinds lang ook weer enige Sovjetkritiek op de Franse regering tot gevolg had [35].

56. Formeel is de stellingname van de PCF inzake het veiligheidsbeleid het resultaat van een compromis met de socialistische coalitiepartner. Het socialistische standpunt vergt bij voorkeur een gelijktijdige opheffing van WP en NAVO, maar zolang dat niet is geschied dient Frankrijk zich niet verder uit de NAVO terug te trekken. Het „Programme Commun” vertolkt dit standpunt echter in zeer vage bewoordingen en legt de PCF nauwelijks enige expliciete NAVO-verplichtingen op indien zij aan de regering zou komen. In een in 1972 verschenen boek van Georges Marchais spreekt hij zelfs nog van de Amerikaanse dreiging en de Russische oprechtheid [36]. Sinds haar bekering tot het Eurocommunisme acht de PCF het evenwel noodzakelijk niet meer de vroegere felle anti-Atlantische standpunten te herhalen. Op het Europese Congres van communistische partijen in Oost-Berlijn in 1976 sprak Marchais zich zelfs openlijk uit in de zin van het „Programme Commun”, met de expliciete toevoeging voorshands het lidmaatschap van de Westelijke Alliantie te zullen blijven respecteren. In januari 1977 werd dit standpunt herhaald door het zeer invloedrijke Hoofd Buitenland van de PCF, Jean Kanapa [37]. Overeenkomstig het gestelde over de PCI moet worden aangenomen dat een dergelijke pro-NAVO-houding de PCF meer ruimte biedt om haar autonomie tegenover Moskou te belijden, al is deze autonomie dan ook in belangrijke mate uit opportunistische voortgekomen.

57. *Defensiebereidheid.* Een belangrijke kentering van de PCF inzake het veiligheidsbeleid is de formele acceptatie van de „force de frappe nucleaire” sinds medio mei 1977 [38]. Tot voor kort (mei 1976) had de PCF zich altijd uiterst fel tegen de

Franse kernmacht opgesteld. De acceptatie, die overigens werd voorafgegaan door een soortgelijke beslissing van de socialisten van Mitterand, getuigt van de politieke reuzeswaaien waarvan communisten klaarblijkelijk het monopolie bezitten, maar moet niet alleen uit opportunistische electorale overwegingen worden gezien. Juist door de relatieve onafhankelijkheid van de Franse militaire macht kan de PCF, sterker dan de PCI, een autonome positie van een denkbare „communistische” Franse regering opeisen. De „force de frappe” past daarin uiteraard wonderwel. De eerder geciteerde Jean Kanapa stelt zelfs dat een regering met communisten Frankrijks veiligheid zal garanderen door een „up to date” defensiepolitiek die gebruik maakt van alle ter beschikking staande middelen, echter onder afwijzing van een integratie in de NAVO. In tegenstelling tot de PCI lijkt de PCF inderdaad een redelijk sterke nationale defensie na te streven. Een defensie echter „à tous azimuts”, die de PCF evenals het vroegere gaullistische Frankrijk meer moet opleveren in zijn onafhankelijkheid van de Verenigde Staten dan als afschrikking van de niet-erkende Sovjetdreiging.

58. De veiligheidspolitiek van de PCF vereist dat Frankrijk zich aansluit bij de Amerikaans-Russische besprekingen inzake wapenbeheersing en troepenreductie. Een van de diepere achtergronden waarom Frankrijk niet deelneemt aan de MBFR-besprekingen is, dat dit tot een ongewenste terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Europa zou kunnen leiden. Een standpunt dat zeker niet, zelfs niet stilzweigend zoals bij de PCI, door de PCF wordt gedeeld. Ten slotte zou Frankrijk met de Sovjet-Unie en de overige WP-landen een non-agressiepact moeten sluiten. De Franse communisten wijzen evenals hun Italiaanse soortgenoten een Westeuropese defensieassociatie af; evenals alle andere denkbare organen met supranationale bevoegdheden (zo wordt de EEG wel geaccepteerd als bemiddelaar, maar niet als autoriteit). De houding van de socialistische coalitiepartners op het punt van de veiligheidspolitiek ligt tussen die van de huidige Franse regering en die van de communisten in. Zoals reeds betoogd (pt 34) is het niet aannemelijk dat de socialisten zich in een toekomstige regering als zeer krachtig controleorgaan van excessieve communistische ideeën zullen kunnen opwerpen. Zeker bij de veiligheidspolitiek zal de PCF, gebruikmakende

van de gaullistische nationalistische traditie, haar eigen ideeën in belangrijke mate kunnen uitvoeren. 59. *Conclusie aangaande de PCF.* De veiligheids-politiek van de PCF vereist sinds kort een meer dan symbolische nationale defensie, die zou moeten beschikken over alle middelen, met inbegrip van de „force de frappe”. De feitelijke ontkenning van de dreiging uit het Oostblok, de afstandelijke houding tegenover de Verenigde Staten en de weinig overtuigende pro-NAVO-houding van de socialisten maken onder een linkse regering de inzet van Franse strijdkrachten ten gunste van de NAVO zeer onwaarschijnlijk.

Spaanse communisten

60. Het is niet verwonderlijk dat de pas sinds kort in Spanje gelegitimeerde PCE zich nog nauwelijks de luxe kan veroorloven een veiligheidsbeleid te voeren. De door de PCE gewenste onafhankelijkheid van Moskou roept evenwel vragen inzake het veiligheidsbeleid op, die zij overigens de laatste tijd probeert te beantwoorden. Bij voorkeur zou de PCE, overeenkomstig de PCI en PCF, de eigen natie neutraal zien. De Spaanse communisten hebben alleen al door hun geografische positie het minst te vrezen van de Brezjnevdctrine en kunnen daardoor het consequentst voor neutraliteit opteren. Daarentegen onderkent ook de PCE de realiteit van het huidige mondiale machtsevenwicht. Daar de partij bovendien een brede coalitie met zelfs pro-Amerikaanse Spaanse partijen nastreeft, is besloten de aanwezigheid van de Amerikaanse bases in Spanje onder de huidige omstandigheden te accepteren [39]. Inzake Spanjes eventuele toetreden tot de NAVO neemt de PCE-leider Santiago Carillo een afwijzend standpunt in, met dien verstande dat hij zich, overeenkomstig het beleden „geloof in pluralisme”, zal neerleggen bij een relevante uitspraak van de meerderheid van de Spaanse bevolking. Het PCE-standpunt betekent dat, indien zij zelf de meerderheid zou verwerven (nog niet denkbaar) en de macht zou hebben, Spanje niet tot de NAVO zou toetreden en het Spaanse veiligheidsbeleid dus geen bijdrage in de Westelijke verdediging zou opleveren. De realiteit is evenwel dat de geringe vertegenwoordiging van de PCE in een eventuele toekomstige Spaanse regering niet werkelijk afbreuk zal kunnen doen aan een pro-Amerikaanse en pro-

NAVO-houding die door de overige regeringspartijen zou kunnen worden gemanifesteerd. Een vergelijking met de Portugese situatie gaat mank, omdat de „kleine” Portugese CP juist door haar pro-Moskou-standpunt een onevenredig grote macht en autoriteit kan uitoefenen.

Conclusie

61. De Italiaanse en Spaanse communisten hebben in principe geen belang bij een krachtig veiligheidsbeleid, al moet de NAVO tegenover de PCI voorlopig een minimum aan geloofwaardigheid behouden. De PCF lijkt een krachtigere veiligheidspolitiek voor te staan, maar zal nauwelijks een functie ten gunste van de Westelijke alliantie gaan vervullen. In het algemeen geldt dat het Eurocommunisme zelfs in het optimale (Italiaanse) geval slechts om tactische redenen tot een pro-NAVO-standpunt motiveert, maar dat dit geenszins voortkomt uit de fundamentele vrees voor Sovjetagressie tegen de gehele Westerse alliantie.

DE NAVO EN HET EUROCOMMUNISME

62. Naar aanleiding van de feitelijke regeringsdeelneming van de communisten in Portugal in 1974/75 waren de overige NAVO-lidstaten verplicht hun gedachten over deze situatie te formuleren. Verbazend genoeg resulteerde dat nauwelijks in scherpe veroordelingen; waarschijnlijk om te voorkomen dat de toestand zich in een voor de NAVO nog ongunstiger situatie zou uitkristalliseren. Mede door de Amerikaanse en Westeuropese steun aan de gematigde Portugese politieke stromingen werd een communistische machtsovername voorkomen. Er zijn zelfs aanwijzingen dat het terughoudende optreden van de Verenigde Staten voortkwam uit de idee dat een eventueel communistisch Portugal profijt zou afwerpen als een „vaccinatie” van West-Europa tegen het verder opdringen van de lokale communisten. Tegen deze terughoudendheid steken de felle Amerikaanse reacties op een mogelijke regeringsdeelneming van communisten in Italië en Frankrijk schril af. Het is echter evident dat het verschil in reactie in zeer belangrijke mate wordt gemotiveerd door het verschil in de strategische waarde van de

betrokken NAVO-lidstaten. Overigens reageerden ook Westeuropese regeringsleiders wezenlijk anders op de ontwikkelingen van het Eurocommunisme in Italië en Frankrijk.

Amerikaanse reacties

63. Op de berucht geworden briefing van Kissinger en zijn assistent Sonnenfeldt aan Amerikaanse ambassadeurs te Londen (dec. 1975) werd het Amerikaanse standpunt over het Eurocommunisme voor het eerst expliciet geformuleerd. Tot de Italiaanse verkiezingen van juni 1976 werd dat standpunt bij voortduring door Amerikaanse politici herhaald. In het bijzonder door president Ford, Kissinger en SACEUR, generaal Haig. Pas na deze verkiezingen, toen de grootste dreiging leek te zijn weggeëbd, nuanceerden de Amerikanen hun standpunt.

64. In beginsel komt het Amerikaanse standpunt erop neer dat de Westelijke alliantie primair is opgericht, en ook nu nog bestaat, ter neutralisering van de communistische dreiging uit Oost-Europa en vooral uit de Sovjet-Unie. Kissinger noemde de overheersing van communistische partijen in West-Europa dan ook onacceptabel hetgeen hem vooral in de betrokken landen, als ongewenste inmenging in binnenlandse aangelegenheden, ernstig werd kwalijk genomen. In latere toelichtingen verklaarde Kissinger dat het ondenkbaar zou zijn dat de Verenigde Staten hun troepen in West-Europa zouden laten in geval de communisten in belangrijke mate regeringsverantwoordelijkheid in NAVO-lidstaten zouden verkrijgen. President Ford steunde Kissinger zonder voorbehoud, terwijl generaal Haig zelfs sprak over het mogelijk uiteenvallen van de NAVO [40]. Uiteraard waren de Amerikaanse uitspraken enigszins gechargeerd vanwege het belang van de Italiaanse verkiezingen; voor het grootste deel waren zij evenwel een juiste weerspiegeling van de Amerikaanse gevoelens: in de Verenigde Staten roept het begrip communisme tenslotte altijd veel meer emotionele afkeer op (the Reds!) dan in West-Europa. Belangrijker is evenwel de constatering dat de Amerikaanse presentie in West-Europa niet alleen is ingegeven door altruïsme, maar zeker ook voortkomt uit eigenbelang.

65. Ondanks de felheid van de Amerikaanse reacties bleven zij toch voornamelijk tot retoriek be-

perkt. Zelfs van communistische zijde zijn de gebruikelijke beschuldigingen over financiële manipulaties en/of andere subversieve activiteiten (CIA) achterwege gebleven. Dat duidt erop dat ook de Amerikanen beseffen dat geld voor de in veler ogen gecorrumpeerde christen-democratische voormannen geen oplossing biedt maar, belangrijker nog, dat de Eurocommunisten van een andere kwaliteit zijn dan de Sovjetcommunisten. Zeer duidelijk vertolkte Kissinger dan ook het onontkoombare complementaire effect van het Eurocommunisme dat juist de Sovjet-Unie met diepe zorg vervult, want zoals verderop zal worden besproken lijkt het Eurocommunisme een wig in de Sovjethegemonie over Oost-Europa te drijven. Hoewel deze, de Sovjets tegenwerkende, kracht van het Eurocommunisme dus zeer wel door Kissinger werd begrepen meent hij toch dat het uiteindelijk de Sovjets meer oplevert dan het Westen [41]. Kissinger wijst daarbij op de situatie van Frankrijk ten tijde van De Gaulle: hoe lastig De Gaulle ook voor de NAVO was, in laatste instantie werd niet getwijfeld aan de Franse solidariteit met het Westen. Bij het Eurocommunisme resulteert de analyse echter in een nadelig saldo voor de NAVO. Sinds medio 1976 en het optreden van de regering Carter is de felle Amerikaanse houding enigszins afgezwakt. Uitgangspunt is ongetwijfeld de contraproductieve werking van „harde” uitspraken en de omstandigheid dat de Italiaanse christen-democraten zich in de verkiezingen onverwachts toch nog konden handhaven.

66. De positievere Amerikaanse opstelling richt zich vooral op het stimuleren van de economische steun aan Italië. De Verenigde Staten steunen voornamelijk door het vergemakkelijken van leningen van het IMF. Wel geldt als voorwaarde dat Italië zich moet verplichten strenge economische maatregelen te treffen. Deze maatregelen zijn de PCI en haar achterban in toenemende mate onwelgevallig maar zijn, dank zij het huidige proces van door de PCI gedogen van de christen-democratische minderheidsregering, nauwelijks af te wijzen. Ook op veiligheidsgebied verzwakken de Amerikanen hun standpunt: regeringsdeelneming van (Euro)communisten is niet langer onacceptabel maar in sterke mate ongewenst [42]. In november 1976 was het nog onmogelijk dat Italiaanse en Franse communistische defensievertegenwoordigers van de Westeuropese Unie (WEU)

toestemming kregen in de Verenigde Staten vitale militaire objecten te bezoeken; deze toestemming is er nu wél. Tegenover de overige als Eurocommunistisch gekwalificeerde Westeuropese partijen is de Amerikaanse houding in beginsel identiek, al geldt dat het vooral de Italiaanse situatie was die de kenmerkende Amerikaanse reacties uitlokte. Bovendien maakt de historische situatie in Frankrijk Amerikaanse bemoeienis altijd al veel problematischer en nemen de Amerikanen dan ook formeel een afwachtende houding aan. Tegenover de nieuwe, mildere Amerikaanse mening over het Eurocommunisme staat echter de waarschuwing van de parlementaire Assemblee van de NAVO tegen het steeds meer opdringende Italiaanse communisme, zoals gedaan tijdens de in maart 1977 gehouden bijeenkomst te Williamsburg in de Verenigde Staten [43]. De meeste socialistische afgevaardigden, waaronder de Nederlander Dankert, wezen de NAVO-resolutie af, daarmee een belangrijke stroming in West-Europa symboliserende.

Westeuropese reacties

67. De houding van de meeste Westeuropese politici inzake het Eurocommunisme is er een van berusting en acceptatie. Uiteraard verzetten de Italiaanse christen-democraten en de Franse centrum- en rechtse politici zich fel tegen de voor hen gevaarlijke rivalen. Giscard d'Estaing wenst zelfs de term Eurocommunisme niet te accepteren; hij spreekt van Italiaans communisme. Toch spraken zowel de Italiaanse als de Franse regering zich uit tegen Kissingers eerdergenoemde uitspraken, al is het duidelijk dat zij nauwelijks anders konden, op straffe van het uitlokken van de beschuldiging zich te onderwerpen aan de Amerikaanse politiek.

68. Van de overige uitspraken van Westeuropese leiders over het Eurocommunisme trokken die van Bondskanselier Schmidt de meeste aandacht. Schmidt sprak evenwel geenszins het „onacceptabel” uit over het meeregeren van communisten. Met een verwijzing naar de recente geschiedenis in Portugal en IJsland stelde hij zelfs dat de NAVO elastisch genoeg is om een dergelijke situatie te absorberen [44]. De controversie die Schmidt opriep vloeyde echter voort uit zijn verklaring dat bij het meeregeren van (Euro)communisten West-Duitsland en de EEG de econo-

mische betrekkingen met Italië zouden moeten herzien. Overeenkomstig Kissingers verklaring leidde deze formulering tot felle protesten van de Italianen (van communisten tot christen-democraten), waarna Schmidt zijn uitspraken trachtte te nuanceren. Nadien is ook West-Duitsland samen met de overige Westeuropese NAVO-lidstaten tot het inzicht geraakt dat juist het tegendeel — het steunen van de Italiaanse economie — de Eurocommunisten het beste de wind uit de zeilen kan nemen. Afgezien van Mitterand heeft geen van de Westeuropese sociaal-democratische leiders zich uitgesproken voor samenwerking met communisten in eigen land (ook Pietro Nenni van de Italiaanse socialistische partij (PSI) niet). Zij erkennen echter de feitelijke situatie in Italië en Frankrijk en zien geen redenen bij een eventuele communistische regeringsdeelneming het NAVO-lidmaatschap van deze landen af te wijzen. De meer „rechtse” politieke stromingen in West-Europa nemen in dit opzicht een afstandelijker houding aan, nochtans geldt voor de totale politieke beoordeling de eerder genoemde passieve opstelling. Dat alles betekent dat de Amerikanen al dan niet gewild voor het Eurocommunisme een belangrijker factor van invloed zijn dan de West-europeanen.

Strategische consequenties

69. *Beperkt NAVO-lidmaatschap.* Ongeacht de graad van welwillendheid van NAVO-partners tegenover het Eurocommunisme, zal een de facto optreden van Eurocommunistische ministers gevolgen voor de NAVO gaan hebben. Zelfs al zouden hen de departementen van defensie en buitenlandse zaken worden onthouden, dan nog lijkt het niet te vermijden dat zij zullen delen in geheim geclassificeerd „sensitive” NAVO-materiaal. Het lijkt weinig twijfel dat de overige NAVO-lidstaten vooral op instigatie van de Verenigde Staten zullen trachten de Eurocommunistische regeringen dergelijke informatie te onthouden, zoals dat ook gebeurde ten tijde van de Portugese „revolutie”. Dat zou betekenen dat de Eurocommunistisch geregeerde landen een beperkt NAVO-lidmaatschap gaan bekleden, nog afgezien van de te verwachten initiatieven van deze landen om hun NAVO-inspanning drastisch te verminderen.

70. *Desintegratie van de Zuidflank.* In mei 1975 sprak president Ford over de noodzaak dat de NAVO gebaseerd diende te blijven op de onvoorwaardelijke deelneming van de lidstaten [45]. Het is evenwel duidelijk dat ook toen al een belangrijk aantal staten wel degelijk als beperkte leden kon worden gekwalificeerd. In het bijzonder betreft dat Frankrijk en Griekenland, in mindere mate Turkije en — gezien de afwijzing van de legering van NAVO-troepen en opslag van kernwapens op hun grondgebied — tevens Noorwegen en Denemarken. Indien aan deze opsomming Italië, Portugal en een nóg afzijdiger Frankrijk zouden moeten worden toegevoegd, rest er zeer weinig van de oorspronkelijke defensieve kracht en eenheid van de NAVO. Als grootste bedreiging moet voorshands een mogelijk beperkt NAVO-lidmaatschap van Italië worden aangemerkt. In dat geval treedt een essentiële verzwakking op van de toch al weinig hechte Zuidflank, hetgeen een directe aanmoediging zou betekenen voor de pro-Sovjetkrachten in het na Tito aanbreekende tijdperk in Joegoslavië. Op zijn beurt zou een aan Moskou onderworpen Joegoslavië, of zelfs een beperkt zelfstandig Joegoslavië, de ontwikkelingen in Italië ernstig beïnvloeden, waardoor Zuid-Europa de belangrijkste bron van spanningen tussen NAVO en WP zou kunnen worden. Daar staat tegenover dat de eventuele intrede van Spanje in de NAVO een nieuwe impuls voor de defensie van de Zuidflank zou kunnen betekenen. De positie van de Eurocommunisten in Spanje en hun relatie met de NAVO zijn, zoals uit het voorgaande blijkt, echter te onzeker om in het kader van deze studie nog verder te worden gekoppeld aan de geloofwaardigheid van de NAVO. In de Verenigde Staten en in de NAVO-Assemblee wordt deze discussie over de Zuidflank reeds gevoerd; bij de Westeuropese politieke leiding heeft het er alle schijn van dat deze cruciale strategische problematiek opzij wordt geschoven.

Conclusie

71. In het algemeen gaan de West-Europeanen nog voorbij aan het correcte Amerikaanse standpunt dat de NAVO bij intrede van Eurocommunisten in de regeringen van lidstaten

weliswaar niet uit elkaar zal vallen, maar toch wel ingrijpend zal (moeten) veranderen. De potentiële verzwakking van de NAVO, in het bijzonder aan de Zuidflank, en het daaruit volgende lokale vacuüm in het machtsevenwicht zal tot belangrijke internationale spanningen kunnen leiden. Uiteraard wordt dat perspectief gedomineerd door de Sovjetopvattingen over de effecten van het Eurocommunisme.

SOVJETPERCEPTIE VAN HET EUROCOMMUNISME

72. De Sovjetopvattingen over het Eurocommunisme vertonen een duidelijk dualisme en twijfel over de te volgen koers. Enerzijds zijn de Sovjetleiders ten zeerste verheugd over de winst die het communisme op het kapitalisme boekt, maar anderzijds gefrustreerd voor zover dat nieuwe soort communisme de Sovjethegemonie aantast en zou kunnen leiden tot een nieuw schisma in de internationale communistische beweging. Dit schema is bovendien veel gevaarlijker dan de voorgaande. Eerdere afvalligen, zoals China, Joegoslavië, Albanië en Roemenië, betwisten slechts de hegemonie van de Sovjet-Unie en de juiste interpretatie van het marxisme-leninisme; de Eurocommunisten kunnen in de ogen van de Sovjets echter nauwelijks meer iets gemeen hebben met die leer.

Leninistische misleidingstactiek

73. Zoals Sovjetleiders begripen als vreedzame coëxistentie en détente niet anders zien dan als een tactiek waarmee de strategie van de verspreiding van het wereldcommunisme beter kan worden gerealiseerd, zo zou het coëxisteren van Westeuropese communistische partijen met de kapitalistische krachten als een acceptabele ontwikkelingsfase kunnen worden beschouwd. Het is tenslotte juist Lenin geweest die aan het marxisme de tactiek van de misleiding heeft toegevoegd. De Sovjetleiders hebben deze tactiek veelvuldig zelf toegepast; het opzienbarende was in dat verband het non-agressiepact dat Stalin in 1939 met Hitler tot stand bracht. In feite is iedere tactiek van communistische partijen gewettigd indien zij de vestiging van de socialistische staat dichterbij brengt. Voor zover

de Eurocommunisten marxisten blijven, zou dus ook het Eurocommunisme gelegitimeerd zijn. Eerder is reeds gesteld dat Eurocommunisten zich zelf onverminderd marxisten achten (zie pt 41) al wijzen zij dan de Sovjetinterpretatie van het marxisme af zoals die tot uiting komt in de dictatuur van het proletariaat en het proletarisch internationalisme. Tevens staat de Sovjetrussische „raison d'état" niet langer model voor de te voeren politiek van de Eurocommunistische partijen. Desondanks zullen de Sovjets het positief waarderen dat het Eurocommunisme een steeds groter deel van de mensheid onder een in ieder geval nominaal communistisch vaandel brengt en dat deze beweging door de Westelijke wereld als een reële bedreiging wordt beschouwd. Echter ook in andere opzichten leent het marxisme-leninisme zich voor het rechtvaardigen van de opvattingen van Eurocommunisten. Een vooraanstaande Sovjetspecialist inzake Italië, Dorofjev, stelt dat het beloven van politieke pluriformiteit en burgerlijke vrijheden, zoals de PCI dat doet, acceptabel is omdat het proletariaat in werkelijkheid vrijheid toch anders interpreteert dan de bourgeoispartijen, nl. overeenkomstig de lijnen van het democratisch centralisme [46]. In het algemeen zijn dergelijke „positieve" Sovjetreacties evenwel een uitzondering. De geschiedenis toont aan dat, wanneer het werkelijk erop aan komt, misleidingstactieken alleen mogen worden gehanteerd door de CPSU. Dat duidt erop dat de Sovjets vrezen dat de Eurocommunisten inderdaad oprecht politieke pluriformiteit beogen, waardoor de Sovjethegemonie aan de fundamenteën zou kunnen worden ondergraven.

Aantasting van de Sovjet-hegemonie

74. De kritiek van Westelijke staten op de Sovjet-Unie naar aanleiding van het neerslaan van de Praagse revolutie van 1968 kon nog, als zijnde in overeenstemming met het anti-communisme van de kapitalisten, als irrelevant worden afgedaan. De kritiek van de Westeuropese communistische partijen konden de Sovjets echter veel moeilijker als anti-communisme betitelen daar deze partijen toentertijd nog als onverdacht Moskoutrouw golden. In feite zou men in dit geval moeten spreken van anti-

sovjjetisme maar volgens de Sovjetopvattingen kunnen de begrippen „anti-sovjjetisme" en „anti-communisme" niet los van elkaar worden gezien: het een impliceert het ander (zie ook pt 19); een opvatting, die ook nu nog steeds wordt gehuldigd. Dat blijkt uit toespraken van hoge Oosteuropese partijfunctionarissen zoals gedaan tijdens de ideologieconferenties van mei 1976 in Tihany, Hongarije en december 1976 in Sofia, Bulgarije, waarvan vrijwel zeker kan worden aangenomen dat die standpunten moeten worden beschouwd als door de Sovjet-Unie gesanctioneerde kritiek op het Eurocommunisme [47]. Duidelijk komen de Sovjetbedenkingen over het Eurocommunisme naar voren in een artikel van Konstantin Zaradov (een belangrijke Russische partijtheoreticus) in de Prawda van 6 augustus 1975 [48]. Daarin worden opportunistische opvattingen veroordeeld die stellen dat alleen een nationaal referendum (algemene verkiezingen) de wil van de meerderheid kan uitdrukken. Een meerderheid, zo schrijft de Prawda, is geen rekenkundige maar een politieke conceptie die behalve uit verkiezingen voortkomt uit de directe revolutionaire activiteiten van de massa. Dit artikel verkreeg binnen de communistische wereld zeer veel aandacht en leverde de auteur zelfs de persoonlijke felicitaties van Brezjnef op. Zowel de PCI als de PCF kritiseerden echter de strekking van het artikel en daarmee indirect de Sovjetleiding.

75. Veel eerder echter al trachtte de Sovjet-Unie de naar autonomie afglijdende communisten in het gareel te krijgen. In 1969, na de Praagse episode, gelukte het de Sovjets op de inderhaast bijeengeroepen Wereldconferentie van communistische partijen nog in belangrijke mate hun hegemonie bevestigd te krijgen. In de jaren zeventig nam de kritiek op de Sovjet-Unie echter steeds meer toe, hoewel die hoofdzakelijk was gericht op de negatie van de democratische vrijheden en in het bijzonder het dissidentenbeleid. Opnieuw trachtten de Sovjetleiders een topconferentie van communisten te bewerkstelligen die, gezien de relevante problematiek, echter alleen voor Europese partijen toegankelijk zou zijn. Vooral de Westeuropese communisten traineerden de totstandkoming van deze conferentie. Zij vond uiteindelijk toch in juni 1976 in Oost-Berlijn plaats, maar bevestigde

geenszins de Sovjethegemonie: juist op deze conferentie profileerden de Eurocommunisten zich tegenover het Sovjetcommunisme.

76. Voortdurend heeft de Sovjet-Unie getracht in het slotdocument van de Oostberlijnse conferentie behalve de Sovjethegemonie de noodzaak te laten opnemen van hechte coördinatie van de gemeenschappelijke acties op internationaal terrein. Tevens wenste zij een veroordeling van de veronderstelde hegemoniale claims van de NAVO op West-Europa, en bovendien de constatering dat de NAVO een gevaar is voor de Europese socialistische gemeenschap, in het slotdocument vertolkt te krijgen [49]. Geen van deze voorstellen kon de instemming van de „nationale” communisten krijgen. De Sovjet-Unie toonde echter ook bereidheid tot concessies. Een zeer markante concessie is de aanvaarding op de Oostberlijnse conferentie van het consensusprincipe voor de besluitvorming. Door de aanvaarding van het vetorecht zag de Sovjet-Unie af van het democratisch centralisme in de internationale communistische relaties. Een belangrijkere concessie aan de Eurocommunisten is echter de acceptatie van de soevereine onafhankelijkheid van iedere partij, de noninterventie in de interne aangelegenheden en het respect voor de vrije keuze van de verschillende wegen naar het socialisme. Toch verklaarde Brezjnev in zijn rede dat het proletarische internationalisme geenszins aan waarde heeft ingeboet. Juist omdat de Sovjet-Unie ook nooit formeel de Brezjnevdctrine heeft erkend, lijkt die concessie weinig waarde te hebben en voort te vloeien uit de marxistische dialectiek. Tenslotte belichaamt de Brezjnevdctrine geen interventie of agressie, maar verdediging van het socialisme. Desondanks kan deze passage uit de slotacte een grote betekenis krijgen indien Oosteuropese staten zich erop gaan beroepen.

77. Zoals aangegeven is de uiteindelijke slotacte een compromis. Een compromis echter waaruit blijkt dat de Sovjet-Unie ten koste van concessies aan autonome communisten op essentiële punten de aanvaarding van haar buitenlandse politieke beleid zag gerealiseerd. Dat onderstreept nogmaals het belang dat de Sovjets aan de buitenlandse politiek hechten. Al werd de NAVO dan niet formeel veroordeeld, de Sovjet-

opvattingen inzake vreedzame coëxistentie en détente werden onderschreven. Nogmaals werd expliciet gesteld dat juist deze politiek optimale condities creëert voor de ontwikkeling van de strijd van de werkende klasse. Na afloop van de conferentie werd zowel van West- als Oosteuropese zijde getracht de concessies van de ander als overwinning van de eigen opvatting voor te stellen. Het is evenwel duidelijk dat de Sovjetclaim, dat de conferentie een demonstratie was van de geslotenheid van de Europese communistische beweging [50], zonder inhoud is. Het is waarschijnlijker dat Marchais' uitspraak, dat dergelijke conferenties overbodig en achterhaald zijn, inderdaad de onmogelijkheid symboliseert van effectieve vervolgconferenties. Bovendien kan worden gesteld dat de Eurocommunisten hun eigen positie hebben kunnen handhaven ten koste van de Sovjet-Unie. Een perceptie, die wordt gesteund door de felle Sovjetreacties waarin niet alleen de slotacte op voor de Sovjet-Unie gunstige wijze werd geanalyseerd maar die tevens tot uiting kwam in censurering van de voor de Sovjet-Unie meest onwelgevallige congresuitspraken [51]. Ten gunste van de Sovjet-zienswijze moet worden gesteld dat de conferentie nog geen breuk opleverde in de internationale samenwerking van communistische partijen. Hetgeen de Sovjetleiding evenwel na afloop van het eigen 25e Partijcongres van februari 1976 stelde, nl. dat het proces van de geleidelijke samenklontering („drawing together”) van de socialistische landen nu definitief werkt als een objectieve wet [52], lijkt voorshands noch voor de Oosteuropese noch voor toekomstige Eurocommunistische landen door de feiten te worden gesteund.

78. Het is vooral de katalyserende invloed die het Eurocommunisme op de naar meer autonomie strevende Oosteuropese staten dreigt te hebben, die de Sovjetleiding het meeste vreest. Afgezien van de Joegoslaven en Roemenen stellen de Oosteuropese communisten zich formeel op een lijn met de CPSU; in werkelijkheid blijkt echter in alle Oosteuropese landen een min of meer belangrijke stroming naar onafhankelijkheid te leven. Vooral de tweede helft van 1976 liet in vrijwel elk van deze landen tekenen van onrust zien. Veelal waren het de zg. dissidenten die zich beriepen op de

1

slotacte van de CVSE-overeenkomst over de mensenrechten. In Polen ontstonden bovendien gewelddadige rellen als gevolg van het loon- en prijsbeleid van de Poolse regering, maar ook deze rellen kunnen niet los worden gezien van het streven naar autonomie. Noch de dissidenten noch de ontevreden arbeiders wijzen echter het communisme af. Zij accepteren de Sovjetinterpretatie echter in steeds mindere mate en hebben als lichtend voorbeeld de vrijheid en speelruimte van de Eurocommunisten ten overstaan van Moskou. Juist dat alle partijen zich op Marx, Engels en in sommige gevallen op Lenin beroepen, is het wat de Sovjets het meeste ergert. Het is voor de Sovjetleiding dan ook moeilijk het Eurocommunisme openlijk te veroordelen. Desondanks is het duidelijk dat het effect, dat het Eurocommunisme op de Oosteuropese samenleving heeft, voor de Sovjets overeenkomt met de meest pessimistische verwachtingen omtrent de verlokkingen van het kapitalisme waaronder de Oosteuropese eenheid zou kunnen bezwijken. Dat kapitalisme kon letterlijk en figuurlijk door de Berlijnse Muur en het IJzeren Gordijn worden afgeschermd; het Eurocommunisme overschrijdt echter gemakkelijker deze grenzen en dreigt de uiterlijke eenheid teniet te doen.

79. Het kan als een opmerkelijke bijzonderheid worden beschouwd dat juist de leidinggevende politici van het Westen (vooral de Amerikanen) vrezen dat een ondergang van deze eenheid tot een explosieve situatie in Oost-Europa en vervolgens tot toenemende internationale spanning zal leiden. Ter voorkoming van deze gevaarlijke situatie lanceerde dr. Helmut Sonnenfeldt zijn controversiële, maar in grote lijnen door Kissinger ondersteunde theorie, dat de Verenigde Staten zich moeten richten op een natuurlijker en organischer band tussen de Oost-Europeanen en de Russen. Hoewel de Sovjets dat niet kunnen noch zullen erkennen kan deze „Sonnenfeldtdoctrine” hen nauwelijks onwelgevallig zijn. In het afgelopen jaar waren de Eurocommunisten door hun anti-Sovjethouding formeel lastiger voor de Sovjet-Unie dan de Amerikanen, die de overigens officieel niet bestaande „Sonnenfeldtdoctrine” in praktijk brachten. Met de regering Carter is de Amerikaanse houding weer enigszins afgekeerd

van deze doctrine, hetgeen blijkt uit de openlijke steun aan dissidenten. In sommige Westelijke kringen wordt deze openlijke steun als te naïef en zelfs provocerend ervaren. De Eurocommunisten kunnen zich een dergelijke kritiek op het Westen niet permitteren en putten zich juist uit in het demonstreren van hun zelfstandigheid door de Sovjet-Unie en Oost-Europa te kapittelen over de mensenrechten. Hoewel reeds eerder is gesteld dat deze kritiek geenszins fundamenteel kan worden genoemd (zie pt 29 en 36), moet volgens de Sovjetopvattingen het Eurocommunisme worden gezien als een factor die, door de in Oost-Europa veroorzaakte gisting, indirect de détente in gevaar brengt. Aangezien uiteindelijk détente de hoeksteen is van de huidige Sovjetrussische buitenlandse politiek, en voorrang geniet op internationale partijverhoudingen, volgt dat de Sovjets niet kunnen ontkomen aan de idee dat het Eurocommunisme het Westen in de kaart speelt ten koste van de Sovjethegemonie.

80. *Doorkruising Sovjetstrategie.* Reeds eerder is gesteld dat de Sovjet-Unie in het kader van haar strategie het machtsverwicht erkent en geen abrupte verandering van de bestaande situatie wenst (zie pt 10). Veeleer is de Sovjet-Unie gebaat bij de geleidelijke ondermijning van de NAVO en de geleidelijke maar ten slotte volledige terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Europa. Zoals besproken, streven ook de Eurocommunisten dit doel na zodat er op het terrein van de externe veiligheidspolitiek nauwelijks een contradictie lijkt te zijn met het Sovjetmodel. Inhoudelijk is er echter wel degelijk een discrepantie: de Eurocommunisten, en vooral de Italiaanse, hebben hun eigen motieven om de NAVO niet te snel in te krimpen maar voorlopig een minimum aan geloofwaardigheid te doen behouden. In het algemeen wordt aangenomen dat de Sovjetleiders realisten zijn in de buitenlandse politiek en zeer goed begrijpen wat haalbaar is in een bepaalde situatie en wat hen op de lange termijn het meeste oplevert. De felle reacties van de Sovjets op het Eurocommunisme kunnen derhalve nauwelijks onoprecht zijn, maar weerspiegelen de werkelijke ongerustheid van de Sovjets over de effecten van het Eurocommunisme. Zelfs al zouden de Sovjets menen dat de Eurocommunisten uiteindelijk het gemeenschappelijke doel nastreven, dan nog

overheerst de vrees dat de laatste de effectue- ring van de Sovjetstrategie op desastreuze wijze doorkruisen hetgeen, consequent doorgere- deneerd, zou moeten leiden tot een officiële veroordeling van het Eurocommunisme.

Mogelijke veroordeling van het Eurocommunisme

81. Al stellen de Oosteuropese communistische partijen (met uitzondering van Joegoslavië en Roemenië) zich formeel op een lijn met de CPSU, dat gaat niet zo ver dat zij alle bereid zijn tot een gemeenschappelijke veroordeling van het Eurocommunisme. Toch heeft het er alle schijn van dat een dergelijke veroordeling de Sovjet-Unie niet onwelgevallig zou zijn. Uiteraard dreigt daardoor een definitieve en ernstige splitsing van Eurocommunistische partijen in een orthodoxe en een nationaal-autonome fractie. Bij zulk een splitsing zou de Sovjet-Unie evenwel weer duidelijk weten wie als vriend en wie als vijand moet worden beschouwd. Reeds enkele malen is gesteld dat de Sovjet-Unie een drastische maatregel als het opofferen van communistische partijen niet uit de weg gaat indien dat in haar ogen de realisatie van de lange-termijnpolitiek beter dient. Bovendien kunnen de Sovjets vermoeden dat de PCI, bij het in de praktijk brengen van het „historisch compromis” in een brede coalitieregering, toch noodzakelijkerwijze enigszins naar rechts zal (moeten) opschuiven en dus voor de Sovjet-Unie nog minder aanvaardbaar zal worden. Voor de PCE geldt een identieke redenering. Alleen van de PCF is een gunstiger wending in de richting van het Sovjetcommunisme denkbaar. Van de feitelijke tekenen, die op een mogelijke veroordeling duiden, zijn er enkele te noemen.

82. Gedurende het afgelopen jaar hebben Moskoutrouwe partijleiders getracht de Oosteuropese wereld tot een veroordeling van het Eurocommunisme te bewegen [53]. Bovendien trachtten de Sovjets de topconferentie van de drie Eurocommunistische partijleiders van maart 1977 in Madrid te voorkomen. Juist op deze conferentie bevestigden de Eurocommunisten opnieuw hun autonome opstelling, zonder overigens van hun kant te komen tot een

afwijzing en zeker niet een veroordeling van de Sovjet-Unie. In dezelfde maand maart belegden de Oosteuropese communistische partijen een ideologieconferentie in Sofia. Deze conferentie leverde echter geen duidelijke stellingname op, en van de zo gewenste gemeenschappelijke coördinatie tegenover het Eurocommunisme was in het geheel geen sprake. De voornaamste tegenstanders van een dergelijke coördinatie blijken uiteraard de Roemenen, maar bovendien de Polen, Hongaren en zelfs Oost Duitsers te zijn. Gezien de toegenomen Sovjetdruk op alle Europese communistische partijen lijkt het inderdaad gewettigd te veronderstellen dat de Sovjetleiding tot een officiële veroordeling van het Eurocommunisme wenst te geraken. De feiten tonen evenwel aan dat de Sovjet nog niet tot die drastische stap hebben durven overgaan.

83. Uiteraard heeft de bovenstaande redenering een speculatief karakter en sluit geenszins uit dat de Sovjet-Unie bij de huidige snelle ontwikkelingen een eenmaal regeringsverantwoordelijke Eurocommunistische partij toch niet zal veroordelen. Bij een dergelijk fait accompli is het niet onaannemelijk dat de Sovjets opportunistisch genoeg zijn zich bij de bestaande situatie neer te leggen tot zij via een groeiende greep op geheel West-Europa bij machte zullen zijn de situatie weer naar eigen hand te zetten. Eveneens is het problematisch voor de Sovjets tot een veroordeling over te gaan die niet ten minste formeel door de Oosteuropese partijen wordt ondersteund. Het moet echter als een alles overheersend gegeven worden beschouwd dat de Sovjets een desintegratie van de Oosteuropese „saamhorigheid” vrijwel zeker niet zullen toestaan, maar de ontwikkeling van een dergelijke situatie met alle mogelijke middelen zullen trachten te voorkomen. Een openlijke stellingname en veroordeling van autonome (Euro)communisten zal in vergelijking daarmee als een gematigde actie worden beschouwd en derhalve reeds te verwachten zijn bij een dreigende Oosteuropese desintegratie.

Conclusie

84. Ondanks de lokale winst, die de nieuwste variant van het communisme — het Eurocommunisme — op het Westen weet te be-

halen, maakt het de voortzetting van de Sovjetstrategie inzake de vestiging van het Wereldcommunisme dubieus. De dreigende doorkruising van de fundamentele Sovjetpolitiek waar het gaat om het machts-evenwicht en de détente, verlost de Sovjetleiders dan ook niet van de perceptie dat het Eurocommunisme hen zelfs in toenemende mate zal kunnen schaden. Deze negatieve beoordeling gaat zelfs zover, dat de Sovjetleiding tot een veroordeling van het Eurocommunisme wenst over te gaan indien daarmee een desintegratie van de Oosteuropese eenheid zou kunnen worden voorkomen. In hoeverre deze negatieve Sovjetperceptie tevens als een positieve factor voor het Westen en in het bijzonder de geloofwaardigheid van de NAVO kan worden beschouwd, wordt in samenhang met de conclusies uit eerdere hoofdstukken in de slotbeschouwing geanalyseerd.

SLOTBESCHOUWING

85. De ontwikkeling van het communisme in NAVO-lidstaten is van dien aard, dat alleen de aanhangers van het Eurocommunisme in staat moeten worden geacht binnen afzienbare tijd gedeeltelijke regeringsverantwoordelijkheid te verwerven, en wel in Italië en Frankrijk. Tot heden bevindt zich de geloofwaardigheid van de NAVO als politiek en militair machtsinstrument nog steeds boven een minimumniveau dat de Sovjets van openlijke militaire agressie afhoudt. In hoeverre de NAVO in geloofwaardigheid zou kunnen terugzakken zonder deze minimumgrens te overschrijden, is nauwelijks aan te geven. Een belangrijke mate van onzekerheid in de aard van de reacties van de tegenstander is bovendien een van de hoofdpijlers van het mondiale bipolaire machts-evenwicht. Deze onzekerheid kenmerkt tevens het in de inleiding vermelde speculatieve karakter van het analyseren van intenties en capaciteiten. Ondanks deze onzekerheid maakt de onderhavige studie het evenwel mogelijk met enige nauwkeurigheid aan te geven of de intenties en capaciteiten van de NAVO in Russische ogen een al dan niet essentiële verandering in positieve of negatieve zin zullen ondergaan bij het eventueel intreden van Eurocommunisten in regeringen van NAVO-lidstaten.

86. In het voorgaande is aangetoond dat het

Eurocommunisme noch een werkelijke zelfstandigheid van de Sovjet-Unie, noch een werkelijke solidariteit met de Westelijke alliantie kan worden toegekend. Wel is het duidelijk geworden dat het Eurocommunisme zeker niet te ver-eenzelvigen is met het Sovjetcommunisme en dat de Eurocommunisten niet uit het centrum van de communistische wereld — Moskou — worden gecommandeerd. Aangezien het Eurocommunisme zowel op de Westelijke alliantie als op de Oosteuropese samenleving invloed blijkt uit te oefenen, ontkomen de Sovjets niet aan (twee) verschillende percepties van de geloofwaardigheid van een gedeeltelijk Eurocommunistische NAVO. De kwalificering van deze geloofwaardigheid moet dan ook worden afgeleid uit de veronderstelling dat de Sovjet-Unie wel in staat zal zijn haar controle over de Oosteuropese samenleving te bestendigen, maar ook uit de vooronderstelling dat zij daarin niet zal slagen. Alvorens tot de cruciale beantwoording van beide vragen wordt overgegaan, wordt echter eerst een analyse gegeven van de op langere termijn te verwachten ontwikkeling van het Eurocommunisme. Uiteraard zullen de Sovjets de verschillende effecten van het Eurocommunisme moeten afwegen om hun politiek erop te kunnen afstemmen. Met dit afwegingsproces wordt deze studie afgesloten.

Lange-termijnontwikkeling van het Eurocommunisme

87. Het streven van de Eurocommunisten naar meer zelfstandigheid ten overstaan van de Sovjet-Unie zal naar verwachting sterker worden naar gelang zij door hun eigen opstelling electorale successen blijken te boeken en de angst voor hun regeringsdeelneming steeds meer afneemt. Bovendien zijn de nieuwe „Eurocommunistische” stemmers veelal niet principieel communistisch en is de constatering gerechtvaardigd dat nieuwe leden van de betrokken partijen evenmin overwegend orthodoxe communisten zijn. Zowel de nieuwe kiezers als nieuwe leden zullen vooral worden aangetrokken door het respect voor pluriformiteit dat de Eurocommunisten belijden. Het proces van groeiende zelfstandigheid en democratisering van de Eurocommunistische partijen krijgt derhalve steeds meer nieuwe impul-

sen, waardoor het voor deze partijen moeilijker wordt naar het eenmaal verlaten orthodoxe standpunt terug te keren. Ook lijkt het niet aannemelijk dat de betrokken Eurocommunistische leiders bezig zijn hun aanhang (leden en kiezers) op grote schaal te bedriegen op het punt van de nieuwe stellingname. Een vergelijking met de veelvuldige manipulaties en standpuntswijzigingen, die bij communistische partijleiders schering en inslag zijn, gaat in dit verband nauwelijks op. Deze inderdaad vaak verbazende capaciteit voor radicale beleidsveranderingen betekende tot voor kort nooit een breuk met de orthodoxe leer en vond zelfs rechtvaardiging in de marxistisch-leninistische dialectiek. Het Eurocommunisme wijkt evenwel fundamenteel af van de marxistisch-leninistische basis. Toch geven de Eurocommunisten geen antwoord op de vraag of de uiteindelijke communistische heilstaat zich wel leent voor pluriformiteit. Mijns inziens moet deze vraag ontkennend worden beantwoord, hetgeen de nieuwe vraag oproept: wanneer eindigt het Eurocommunistische geloof in pluriformiteit? Indien dat het geval zou zijn gedurende de socialistische overgangsfase ontstaat het ernstige vermoeden dat het kort na het behalen van de politieke meerderheid (51% van de stemmen) zou kunnen geschieden. De Eurocommunisten ontkennen dat categorisch. De maatschappelijke omstandigheden waarin zij komen te verkeren indien zij de politieke meerderheid behalen, zouden de Eurocommunisten echter kunnen dwingen de vroegere beloften te herzien.

88. Zoals de geschiedenis al vele malen heeft aangetoond, valt bij een dreigende of werkelijke linkse machtsovername een vlucht van kapitaal uit het desbetreffende land zeker te verwachten. In Italië zou de economische en politieke chaos daardoor worden aangewakkerd. Ten einde deze chaos te voorkomen, zal een Eurocommunistische regering al dan niet gewild harde maatregelen moeten treffen. Deze maatregelen zullen vrijwel zeker de opschorting van de democratische vrijheden betreffen. Een terugkeer naar de pluriformiteit in de politiek lijkt, zoals vele totalitaire regimes bewijzen, zeer onwaarschijnlijk. Dat geldt te meer voor de Eurocommunisten; zij zullen het falen van een pluriforme democratie kunnen aanvoeren als

reden voor terugkeer naar de orthodoxie. In dit geval zal er officieel geen sprake zijn van het zg. kiezersbedrog. Bovendien kunnen alleen werkelijk democratische regeringen zich, gezien de regelmatig terugkerende verkiezingen, niet veroorloven kiezersbedrog te plegen; de (Euro) communisten zullen zich daarentegen van het systeem van vrije verkiezingen ontdoen. De terugkeer naar de orthodoxie zal, zelfs bij een nominale afwijzing van de Sovjethegemonie, voor de Sovjetleiders een uiterst positieve ontwikkeling zijn. Immers, zoals reeds gesteld (zie pt 22), kunnen orthodoxe communisten onmogelijk als geloofwaardige NAVO-leden worden beschouwd. Een vergelijking met het Moskouvijandige en toch orthodox-communistische China gaat niet op, daar de essentie van het Sino-Russische conflict is terug te voeren op historische territoriale geschillen. Evenzeer gaat een vergelijking met Joegoslavië mank, daar Italië en in het bijzonder Frankrijk ver buiten de geografische invloedssfeer van de Sovjet-Unie vallen, terwijl dit gegeven juist aan de bron van het Joegoslavisch-Russische geschil ligt. Een orthodox-communistisch Italië en Frankrijk zouden zelfs bij continuering van het NAVO-lidmaatschap — hetgeen trouwens onwaarschijnlijk moet worden geacht — de NAVO dusdanig aantasten dat geen sprake meer kan zijn van een voortzetting van de huidige Westelijke alliantie. Een analyse van de mogelijkheden voor een nieuwe en kleinere alliantie zou worden gekenmerkt door te veel onzekere factoren om zinvol te zijn en zal hier dan ook niet worden gegeven.

89. In het vorenstaande is echter gesteld dat voorlopig slechts sprake kan zijn van een gedeeltelijk Eurocommunistische regering. Hoewel in dergelijke omstandigheden het ontstaan van een economische en politieke chaos niet uitgesloten moet worden geacht, is het waarschijnlijk dat de Eurocommunistische stellingname in stand blijft. In dat geval zal de geloofwaardigheid van de NAVO als geheel worden overheerst door het al dan niet optreden van de reeds eerder genoemde politieke desintegratie van Oost-Europa.

Continuering van de huidige internationale situatie

90. Indien de Sovjet-Unie in staat blijft haar huidige positie in Oost-Europa te bestendigen,

zal alleen de interne ontwikkeling van het Eurocommunisme binnen West-Europa van invloed zijn op de NAVO. In het bijzonder moet de verzwakking van de Zuidflank worden beschouwd als een ernstige aantasting van de NAVO. De houding van de Italiaanse Eurocommunisten ten overstaan van de NAVO is weliswaar passief maar daar staat tegenover dat het huidige Italië evenmin een sterk en geloofwaardig NAVO-lid kan worden genoemd. De primaire zorgen van de NAVO over een gedeeltelijk Eurocommunistisch Italië moeten zijn gericht op de veiligheid van de NAVO-faciliteiten op Italiaans grondgebied en de geheimhouding van essentiële NAVO-gegevens. De veiligheid betreft vooral hoofdkwartieren, de kern van de NAVO-slagkracht aan de Zuidflank — de Amerikaanse Zesde Vloot — en radar- en communicatie-installaties waaronder het kwetsbare NADGE-systeem. Er zijn weinig twijfels over het Eurocommunistische standpunt, deze NAVO-faciliteiten te laten voortbestaan. Wel is het gerechtvaardigd te veronderstellen dat deze installaties doelwit van sabotageacties kunnen zijn. Een dergelijke dreiging kan echter nauwelijks groter zijn dan die welke nu al in eenige NAVO-lidstaat moet worden onderkend, in het bijzonder in de cruciale Centrale Sector en in West-Duitsland, waarover bekend is dat een groot aantal sabotageploegen reeds nu ter plaatse aanwezig is. Evenzeer is het aannemelijk dat Eurocommunisten een betere controle op radicale elementen kunnen uitoefenen als regerings- dan als oppositiepartij, zodat de dreiging van sabotage eerder zou kunnen af- dan toenemen.

91. Het is evenwel onontkoombaar dat de NAVO een verandering zal moeten ondergaan bij het optreden van gedeeltelijk Eurocommunistische lidstaten. Nochtans zullen veranderingen met voorzichtigheid moeten worden ingevoerd. Niet alleen zal het uitstoten van Eurocommunistische lidstaten bij voorbaat moeten worden uitgesloten, maar evenzeer moet worden voorkomen dat de veranderingen een contraproductieve werking op de Eurocommunisten hebben. Hoe vreemd het ook moge klinken, bij het optreden van gedeeltelijk Eurocommunistische regeringen zou de NAVO zich als verdediger van de Westelijke pluriforme democratieën, ook als „verdediger van het Euro-

communisme” kunnen en moeten opwerpen. Dat houdt geenszins in dat de NAVO het Eurocommunisme dient te stimuleren, maar wel dat bij een dergelijk fait accompli de kans moet worden benut om de Eurocommunisten los te weken van de traditionele banden met de Sovjet-Unie en tegelijkertijd te versterken in hun nu nog onvoldoende Westerse solidariteit. Dat impliceert, dat een Eurocommunistische NAVO-lidstaat niet formeel een tweederangs lidmaatschap mag worden toebedeeld. Anderzijds zou het van weinig realisme getuigen als het de Eurocommunisten al te gemakkelijk werd gemaakt, en dus dient de NAVO op de potentiële ontwikkelingen grondiger te anticiperen dan nu het geval is. De mogelijkheden van de NAVO om zich aan te passen zonder onnodige contra-productieve bijwerking lijken bovendien aanwezig. Inzake Frankrijk hoeft de NAVO in het geheel geen initiatieven te nemen; voor Italië zouden deze initiatieven in het kader van het opvoeren van de effectiviteit van de NAVO kunnen worden genomen. Dank zij nieuwe technologische mogelijkheden kunnen de kwetsbaarste NAVO-installaties worden vervangen door systemen zoals AWACS (waarvan de Amerikanen in ieder geval enkele naar Europa zullen overbrengen) en satellietcommunicatie. Bovendien is de Amerikaanse Zesde Vloot uitgerust om langere tijd autonoom te kunnen opereren. Ondanks al deze mogelijke aanpassingen blijft het evident dat een gedeeltelijk Eurocommunistisch Italië alleen al door zijn geografische positie de NAVO veel ernstiger schaadt dan het Franse militaire terugtreden in 1966. Echter, zoals het bovenstaande aangeeft, behoeft de schade niet in die mate op te treden dat de geloofwaardigheid van de NAVO aan de Zuidflank automatisch beneden het voor de Sovjets minimaal geloofwaardige niveau zal zakken. Wel dreigt de Zuidflank, zeker in het tijdperk na Tito, tot een bron van internationale spanningen te worden. Internationale spanning geeft echter een geheel nieuwe dimensie aan geloofwaardigheid, zoals het beste kan worden aangetoond met het extreme voorbeeld van een denkbare Oosteuropese politieke desintegratie.

Politieke desintegratie van Oost-Europa

92. De invloed van het Eurocommunisme op de

Oosteuropese samenleving is dusdanig dat de Sovjetleiding bij voorkeur dit revisionisme zou willen veroordelen. Een doorkruising van de détente-politiek betekent dat de Sovjets niet meer ongestoord het streven naar bestendiging van strategische pariteit of zelfs superioriteit kunnen voortzetten. Een nieuwe periode van internationale spanning zal zonder twijfel de Amerikanen bewegen de huidige terughoudendheid in de ontwikkeling van nieuwe wapens te herzien en zal bovendien de kansen op nieuwe SALT-overeenkomsten sterk doen afnemen. In mindere mate lijkt een dergelijke internationale spanningstoestand tevens een verhoogde defensie-inspanning van de overige lidstaten mogelijk te maken. Zelfs de facto gedeeltelijk Eurocommunistische regeringen zullen zich nauwelijks kunnen veroorloven bij een zich toespitsende internationale Oost-Westconfrontatie passief te blijven. Ten einde te voorkomen dat zij in de oppositie worden teruggeworpen (vgl. het uittreden van de communistische ministers in 1947/48 in Frankrijk en Italië; pt 24 en 32) zullen de Eurocommunisten dus gedwongen zijn hun defensiespanning althans formeel een geloofwaardiger basis te geven.

Gezien de reeds bestaande wapentechnologische voorsprong van het Westen zal een failliet van de détente in Russische ogen het handhaven van strategische pariteit uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk, maken. De Sovjetpolitiek van de afgelopen vijftien jaar houdt dan niet alleen op te functioneren, maar zou in de geschetste ontwikkeling zelfs een relatieve versterking van de NAVO tot gevolg kunnen hebben.

93. Het is in belangrijke mate juist de Sovjetpolitiek van vreedzame coëxistentie en détente, die de dreiging van het communisme in de ogen van het Westeuropese publiek heeft afgezwakt. Deze ontwikkeling maakte het mogelijk dat een nieuw soort communisme — het Eurocommunisme — kon opkomen en zelfs zonder al te veel Westerse verontwaardiging binnenkort regeringsverantwoordelijkheid binnen NAVO-lidstaten zal kunnen op-eisen. Hetzelfde Eurocommunisme, dat eventueel détente kan verstoren, zou evenzeer een potentiële versterking van de NAVO kunnen veroorzaken. De twee essentiële factoren van geloofwaardigheid — intentie en capaciteit — van de NAVO zouden derhalve indirect door het Eurocommu-

nisme aan inhoud kunnen winnen en voor de Sovjet-Unie kunnen resulteren in een vergrote geloofwaardigheid van de NAVO.

Voldoende geloofwaardigheid bij gedeeltelijk (Euro)communistische regeringen

94. Het optreden van Eurocommunistische NAVO-lidstaten zou enerzijds bij voortzetting van de huidige internationale situatie kunnen leiden tot een vermindering van de NAVO-geloofwaardigheid, terwijl anderzijds bij het oplopen van de internationale spanning de NAVO-geloofwaardigheid zou kunnen stijgen. In het eerste geval is de geloofwaardigheid van de NAVO het geringst, maar mijns inziens nog altijd boven het minimaal vereiste niveau daar het zeer waarschijnlijk moet worden geacht dat de NAVO (vooral de Verenigde Staten), indien noodzakelijk, de eerder geschetste aanpassingen zal voltrekken. Gezien de bijzondere strategische waarde van de NAVO-Zuidflank wordt deze hypothese slechts ten dele ondersteund door de ervaring dat de NAVO reeds eerder ernstige tegenslagen heeft kunnen verwerken. Er is echter meer. Seder ongeveer een jaar waart een opmerkelijk welwillende NAVO-stemming door de Westelijke alliantie, zoals in het bijzonder tot uiting kwam op de in mei 1977 te Londen gehouden vergadering van NAVO-defensie-ministers die tevens door vele regeringsleiders, waaronder president Carter, werd bijgewoond. Nu de Verenigde Staten bereid zijn hun defensie-inspanning in West-Europa te verhogen, maar dat wensen te koppelen aan een overeenkomstige bereidheid van de Westeuropese lidstaten, kan deze relatieve pro-NAVO-houding als uiterst significant worden beschouwd. *Volgens de meest waarschijnlijke Sovjetpercepties zal het centrale thema en tevens de kernvraag van de onderhavige studie dan ook voor een belangrijk deel in een voor de NAVO positieve zin moeten worden beantwoord, nl. dat de „geloofwaardigheid van de NAVO, indien lidstaten een geheel of gedeeltelijk communistische regering bezitten” op de afzienbare termijn (3 à 5 jaar), bij gedeeltelijk (Euro)communistische regeringen, inderdaad voldoende zal zijn.* Dezerzijds wordt herhaald dat op deze termijn een geheel communistische regering binnen een

NAVO-lidstaat uitgesloten wordt geacht, en dat op de langere termijn weliswaar de eerder aangehaalde factoren blijven gelden maar de wisselwerking tussen de factoren onderling met te veel onzekerheden is omgeven om een betrouwbare uitspraak te kunnen doen. Wel lijkt bij een dergelijke ontwikkeling niet meer met een „aanpassing” te kunnen worden volstaan, maar zal een structurele reorganisatie van het bondgenootschap noodzakelijk zijn. Bij geheel (Euro)communistisch geregeerde lidstaten zou de geloofwaardigheid van de NAVO volgens de huidige organisatie dus onvoldoende zijn maar wordt, gezien het uiterst theoretische karakter van de veronderstelling, een definitieve kwalificering van de geloofwaardigheid onmogelijk geacht zodat die achterwege blijft.

Afwegingsproces

95. De Sovjets moeten worden geacht een afwegingsproces te voltrekken tussen de twee geschetste mogelijke effecten van het Eurocommunisme. Het lijkt evident dat zij voorkeur zullen hebben voor voortzetting van de huidige internationale situatie. De ongestoorde voortgang van de détente zal op de lange termijn nog steeds de meeste kansen bieden op een situatie, waarin de geloofwaardigheid van de NAVO door een verdergaande aantasting van de onderlinge solidariteit en een bijna onvermijdelijke vermindering van de Amerikaanse presentie in West-

Europa wel degelijk onder het minimaal vereiste niveau zal zakken. Gezien de moeilijk voorstelbare Oosteuropese situatie heeft de Sovjet-Unie de ontwikkelingen echter maar ten dele onder controle. Wel zal zij wensen deze controle zo groot mogelijk te doen zijn. Er is dan ook geen enkele reden te veronderstellen dat de Sovjetleiding een werkelijk liberaliseringsproces in Oost-Europa zal toestaan. Dat dreigt de situatie alleen nog maar explosiever te maken, hetgeen ongetwijfeld in de internationale verhoudingen merkbaar zal worden. Toch zullen de Sovjets deze ontwikkeling niet schuwen. Door hun repressieve (niet per se gewelddadige) optreden zou de Sovjetleiding dus zelf de nu „heilige” détentepolitiek voor een nieuwe hardere politiek opzij kunnen zetten. Dat de Sovjets inderdaad niet onverbrekelijk aan détente gebonden zijn, blijkt het beste uit het reeds geconstateerde feit dat détente geen doel op zich zelf is maar slechts een (zij het zeer belangrijke) tactische fase. Het resultaat van het afwegingsproces inzake de effecten van het Eurocommunisme is dus niet te voorspellen. *Het onderstreept nogmaals de paradox dat het oprukken van het communisme binnen de NAVO geenszins een automatische verzwakking van de NAVO impliceert. Indien de NAVO het Eurocommunisme op constructieve wijze benadert, zou de Sovjet-Unie zelfs ongewild de basis kunnen leggen voor een nieuwe solidariteit binnen de NAVO.*

Literatuur

1. J. Erickson — European security: Soviet preferences and priorities. *Strat. Rev.* 4(1976)40.
2. L. Vidyasova — Peaceful coexistence and international cooperation. *Int. Affairs* (Moskou) (1977)(3)69.
3. R. N. Carew Hunt — *The theory and practice of communism*. Penguin Books, Harmondsworth/Middlesex (1963)104.
4. R. C. Kwant — *De wijsbegeerte van Karl Marx*. Spectrum, Utrecht (1964)108.
5. V. V. Aspaturian — *Process and power in Soviet foreign policy*. Little, Brown and Comp., Boston (1971)96.
6. R. Edmonds — *Soviet foreign policy*. Oxford Univ. Press, Londen (1975)74.
7. *Keesing's Contemp. Arch.* (1976)27950.
8. L. M. Blackmer — *Communism in Italy and France*. Princeton Univ. Press (NJ) (1975)25.
9. G. Napolitano — *Het Italiaanse communisme*. Van Gennep, Amsterdam (1976)24, 25.
10. N. McInnes — *The communist parties of Western Europe*. Roy. Inst. Int. Affairs. Oxford Univ. Press, Londen (1975)170.
11. K. J. Kahn — Het historisch compromis: strategie en tactiek van de Italiaanse communisten. *Int. Spect.* (1975)(6)376.
12. Can you believe him (Berlinguer). *Economist* (1976) (17 apr)15.
13. Zie 10, blz. 152, 153.
14. B. Meissner — Die Ergebnisse des XXV. Parteikongresses der kommunistischen Partei der Sowjetunion. *Europa-Archiv* (1967)(9)295.
15. Zie 9, blz. 81.
16. a. J. Schmitz von Vorst — Auf Distanz zu Moskau gehen sie nicht: Italienische Kommunisten erklären sich nach Besuchen in den Vereinigten Staaten. *Frankf. Allg.* (1977)(25 apr).

- b. C. Rowland en F. Evans — Appearance and reality, communism in Italy. *Int. Herald Trib.* (1977) (4 mei).
17. Zie 7, blz. 27696.
18. G. Gati — The Europeanization of communism. *For Aff.* (1977)(4)543.
19. J. J. Revel — Dérussification n'est pas encore déstalinisation. *l'Express* (1976)(10 mei)34.
20. R. Tiersky — French communism in 1976. *Problems of communism* (1976)(1/2)32.
21. Zie 7, blz. 27954.
22. Zie 21.
23. Das Bild der Sowjetunion in der Humanité. *Neue Zürcher Ztg.* (1977)(15, 16 mei).
24. a. E. M. Mujal-Leon — Spanish communism in the 1970's. *Problems of communism* (1975)(3/4)43.
b. A resounding 'Si' for democracy. *Time* (1976) (27 dec)10.
25. Not being too beastly to Moscow. *Time* (1977) (14 mrt)12.
26. N. McInnes — *Euro-Communism*. *Washington Papers, Vol. IV*. Center f. strat. and int. studies, Georgetown Univ., Washington DC (1976)30.
27. Zie 24a, blz. 51.
28. Druck von unten auf Berlinguer. *Frankf. Allg.* (1977) (26 apr).
29. Elections municipales. *Monde* (1977)(22 mrt).
30. A. Levi — Berlinguers communism. *Survey* 18(1972) (3)6.
31. Zie 26, blz. 79.
32. S. Segre — The communist question in Italy. *For Aff.* (1976)(7)699.
33. G. Are — Italy's communists: foreign and defence policies. *Survival* (1976)(18)211.
34. Zie 9, blz. 56.
35. a. Verdenkt Moskou Frankrijk altijd nog van Atlantisme? *Monde* (1976)(18 juli). (Compendium).
b. Prawda antwoordt Generaal Méry. *Figaro* (1976) (10 juni). (Compendium).
36. G. Marchais — *Le défi démocratique*. Grasset, Parijs (1973)219.
37. J. Kanapa — A 'new policy' of the French communists? *For Aff.* (1977)(1)291.
38. Le ralliement du Parti Communiste à la force nucléaire. *Monde* (1977)(13 mei).
39. Spaanse communisten willen Amerikaanse bases behouden. *Binnenhof* (1977)(11 jan).
40. Zie 7, blz. 27976/7.
41. Zie 40, blz. 27977.
42. Talking but not trusting. *Times* (1977)(23 apr).
43. NATO bang voor Italiaans communisme. *Volkskrant* (1977)(18 mrt).
44. A. Jacoviello — The Italian situation and NATO. *Survival* (1976)(7/8)166.
45. J. E. Dougherty en D. K. Pfalzgraff — *Eurocommunism and the Atlantic Alliance*. Inst. for. policy analysis, Cambridge (Mass) (1977)(1)62.
46. Moscow and Eurocommunism. *Soviet Analyst* 6(2)5.
47. a. Voor mei 1976: zie 46, blz. 4.
b. Voor dec 1976: V. Meier — Die Linie der ideologischen Konferenz des Ostblocks in Sofia. *Frankf. Allg.* (1976)(22 dec).
48. a. J. J. Revel — *La tentation totalitaire*. Ed. Robert Lafont, Parijs (1976)362...365.
b. Zie 7, blz. 27695.
49. Zie 48b, blz. 27694.
50. Zie 7, blz. 27955.
51. Pravda censors the communist leaders. *Times* (1976) (7 juli).
52. Sh. Sanakoyev — Soviet foreign policy and its transformative power. *Int. Affairs* (Moskou) (1976)(6)8.
53. a. Zie 47b.
b. Strebt Moskau eine neue europäische KP-Konferenz an? *Frankf. Allg.* (1977)(13 apr).

RENTELOOS LENEN

kunnen wij niet, wel met het goedkope wettelijk tarief met een eigen termijnkeuze. In en tijdens looptijd aflossing mogelijk, maar ook opname. Dus altijd geld achter de hand. Inlossing elders lopende lening mogelijk. Vergelijk de kosten van uw oude auto met de rentekosten voor een nieuwe auto.

Natuurlijk kunt u deze Privé-lening ook voor andere doeleinden besteden.

Voorbeeld: PRIVÉ-LENING

(alle bedragen mogelijk)

3.500,—	36 maanden	126,—
6.000,—	48 maanden	168,—
8.500,—	54 maanden	215,—
12.000,—	60 maanden	277,—
17.000,—	60 maanden	389,—

enz. enz.

2e HYPOTHEEK BOOT, CARAVAN, etc.

15.000,—	96 maanden	282,—
30.000,—	120 maanden	500,—
60.000,—	180 maanden	833,—
75.000,—	180 maanden	1042,—

Geen behandelingskosten.

Wist u al dat een **BETERE RIJDERS-VERZEKERING** er ook is voor u.

Auto niet ouder dan 3 jaar, bestuurder min. 24 jaar met nog betere polis incl. gr. kaart. Met no-claim:

CATALOGUSPRIJS AUTO :

8.000,- W.A. 137,- All-risk 340,-	12.000,- W.A. 154,- All-risk 418,-
10.000,- W.A. 152,- All-risk 382,-	15.000,- W.A. 165,- All-risk 482,-

Wees de prijsverhogingen voor en informeer als vele honderden voor u, vertrouwd en discreet.

BEL NU :

JANSENS KREDIETKANTOOR

VAN GOORSWEGJE 3, HIERDEN, TEL. 03410 - 14423 - 16710

ERMELO, TEL. 03417 - 6150